

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

« Ռ Պ Տ »

ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԻ ԱՐԹԻԿԻ ՀՐԱԲԵԱՅԻՆ ՏՈՒՖԵՐԻ ՀԱՆՔԱՎԱՅՐԻ ՏՈՒՖԱԶՈՐ
ՏԵՂԱՄԱՍՈՒՄ 2026-2028ԹԹ. ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴԵՅՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Տնօրեն՝

Տ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Էջ
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ	3
1. ՆԱԽԱԳԾՄԱՆ ՆՈՐՄԱՏԻՎ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՆՔԸ	7
2. ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՂԻ ԱՆՈՒՆԸ (ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ) ԵՎ ԲՆԱԿՈՒԹՅԱՆ (ԳՏՆՎԵԼՈՒ) ՎԱՅՐԸ	12
3. ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ	12
4. ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՔԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ	12
4.1. Նախատեսվող գործունեության վայրը	12
4.2. Նախատեսվող գործունեության բնութագիրը	16
4.3. Երկրաձևաբանություն, լանջերի թեքություն	22
4.4. Սեյսմիկ կառուցվածք, արտածին երկրաբանական երևույթներ	23
4.5. Կլիմայական պայմաններ	26
4.6. Մթնոլորտային օդ	32
4.7. Զրային ռեսուրսներ	62
4.8. Հողային ծածկույթ	34
4.9. Կենսաբազմազանություն	38
4.10. Անտառային ռեսուրսներ	43
4.11. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ	45
4.12. Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձաններ	48
4.13. Ազդակիր համայնքը	49
5. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ	68
6. ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ, ՌԻՍԿԵՐԸ	77
7. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԼԱՆԸ	79
8. ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻՆ ՆԱԽԱԳԾԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ	86
9. ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ	88
10. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ	91
11. ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ	93
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	95
Հավելված 1. Հայցվող տարածքի բուսական ծածկույթի ուսումնասիրության եզրակացություն	96
Հավելված 2. Անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման վկայականի պատճենը	100
Գծ. հավելված 1. Տուֆաձորի երևակման սխեմատիկ երկրաբանական քարտեզ հետախուզական փորվածքների տեղադիրքերով	

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՄԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

Օգտակար հանածոյի պաշարներ՝ օգտակար հանածոյի կուտակումներ, որոնց ծավալը, քանակը, որակը և տարածքային դիրքն ու ձևը որոշված են.

Երկրաբանական ուսումնասիրություններ՝ ընդերքի երկրաբանական աշխատանքների համալիր, որի նպատակն է ուսումնասիրել երկրակեղևի կառուցվածքը, ապարների առաջացման պայմանները, արտածին երկրաբանական պրոցեսները, հրաբխային գործունեությունը, ինչպես նաև հայտնաբերել ու գնահատել կամ վերագնահատել օգտակար հանածոների պաշարները.

Օգտակար հանածոների արդյունահանման նպատակով երկրաբանական ուսումնասիրության թույլտվություն՝ թույլտվություն, որն իրավունք է տալիս ընդերքի որոշակի տեղամասում իրականացնելու երկրաբանական ուսումնասիրություններ օգտակար հանածոների հայտնաբերման, հանքավայրի կամ հանքավայրի աշխարհագրորեն առանձնացված տեղամասի պաշարների վերագնահատման համար.

Նախատեսվող գործունեություն՝ շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր ազդեցություն ունեցող ուսումնասիրություն, արտադրություն, կառուցում, շահագործում, վերակառուցում, ընդլայնում, տեխնիկական և տեխնոլոգիական վերազինում, վերապրոֆիլավորում, կոնսերվացում, տեղափոխում, լուծարում, փակում.

Նախագծային փաստաթուղթ՝ նախատեսվող գործունեության իրականացման համար օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված փաստաթուղթ կամ փաստաթղթերի փաթեթ և դրանց փոփոխություն: Նախատեսվող գործունեության իրականացման համար օրենքով կամ այլ իրավական ակտերով փաստաթուղթ կամ փաստաթղթերի փաթեթ նախատեսված չլինելու դեպքում՝ նախատեսվող գործունեության փուլային նկարագիր, ընդերքօգտագործման դեպքում՝ Հայաստանի Հանրապետության ընդերքի մասին օրենսգրքի 36-րդ և 39-րդ հոդվածներով սահմանված ծրագիր կամ 50-րդ հոդվածով սահմանված արդյունահանման նախագիծ.

Շրջակա միջավայր՝ բնական և մարդածին բաղադրիչների (մթնոլորտային օդ, կլիմա, ջրեր, հողեր, ընդերք, լանդշաֆտ, կենդանական ու բուսական աշխարհ, ներառյալ անտառ, բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ կամ բնապահպանական հողեր, բնակավայրերի կանաչ գոտիներ, կառույցներ, բնական օբյեկտներ, պատմության և

մշակույթի հուշարձաններ), սոցիալական միջավայրի, ներառյալ մարդու առողջության, անվտանգության.

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցություն՝ հիմնադրությային փաստաթղթի գործողության կամ նախատեսվող գործունեության իրականացման հետևանքով շրջակա միջավայրի կամ դրա բաղադրիչներից որևէ մեկի փոփոխությունը.

Նախատեսվող գործունեություն՝ «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» օրենքի 12-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերում նշված գործունեության տեսակներ, 6-րդ և 7-րդ մասերով սահմանված գործունեություն, իսկ սույն օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով սահմանված կարգով նախատեսված դեպքերում՝ նաև դրանց վերակառուցում կամ ընդլայնում կամ տեխնիկական կամ տեխնոլոգիական վերազինում կամ վերապրոֆիլավորում կամ կոնսերվացում կամ տեղափոխում կամ դադարեցում կամ փակում, ատոմային էներգիայի անվտանգության տեսակետից կարևոր օբյեկտների դեպքում՝ շահագործումից հանում (ատոմային էներգիայի անվտանգության տեսակետից կարևոր օբյեկտ հանդիսացող գերեզմանոցի դեպքում՝ փակում) կամ քանդում կամ նախագծային փոփոխություն.

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում՝ նախաձեռնողի կողմից նախատեսվող գործունեության հետևանքով շրջակա միջավայրի վրա նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցության ուսումնասիրության գործընթաց.

Նախաձեռնող՝ հիմնադրությային փաստաթղթի նախագիծ ներկայացնող պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին կամ նախատեսվող գործունեություն իրականացնելու համար դիմող անձ.

Ազդակիր բնակավայր՝ շրջակա միջավայրի վրա հիմնադրությային փաստաթղթի գործողության կամ նախատեսվող գործունեության իրականացման հնարավոր ազդեցության ենթակա բնակավայր (Երևան քաղաքի դեպքում՝ վարչական շրջան).

Ազդակիր համայնք՝ ազդակիր բնակավայր ներառող համայնք.

Շահագրգիռ անձ կամ հանրություն՝ հիմնադրությային գործողության կամ նախատեսվող գործունեության իրականացման հետևանքով անմիջական կամ հավանական ազդեցություն կրող կամ դրանց վերաբերյալ ընդունվող որոշումների նկատմամբ հետաքրքրություն ցուցաբերող մեկ կամ մեկից ավելի ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ.

Բնապահպանական կառավարման պլան՝ շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր դրական ազդեցությունների պահպանման և ուժեղացման, բացասական ազդեցությունների կանխարգելման, բացառման, նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման և շրջակա միջավայրին հասցվող վնասի հատուցման համար նախատեսվող միջոցառումները (շինարարության, շահագործման, փակման, հետփակման փուլերը, ռիսկային և արտակարգ իրավիճակները), դրանց ընտրության և արդյունավետության հիմնավորումը, իրականացման ժամանակացույցը, մշտադիտարկման ցուցիչները, ծախսերի գումարային գնահատումը նախատեսող փաստաթուղթ.

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության մշտադիտարկման (մոնիտորինգի) ծրագիր՝ հիմնադրույթային փաստաթղթի դրույթների գործողության կամ նախատեսվող գործունեության՝ նախագծային փաստաթղթին համապատասխան իրականացման ընթացքում և դրանից հետո շրջակա միջավայրի վրա ներգործության դիտարկմանը, հետնախագծային վերլուծությանը, պետական փորձաքննական եզրակացության և Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով կամ ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերով սահմանված պահանջների կատարմանը կամ արտադրական հսկմանը (ինքնահսկմանը) ուղղված գործողությունների ամբողջություն.

Բույսերի կարմիր գիրք՝ միջազգային պահանջները բավարարող համահավաք փաստաթուղթ, որում գրանցվում են տեղեկություններ հազվագյուտ, անհետացման եզրին գտնվող բույսերի և համակեցությունների կարգավիճակի, աշխարհագրական տարածվածության, էկոլոգիական պայմանների, կենսաբանական առանձնահատկությունների ներկա վիճակի և պահպանման միջոցառումների մասին.

Կենդանիների Կարմիր գիրք՝ միջազգային պահանջները բավարարող համահավաք փաստաթուղթ է, որում գրանցվում են տեղեկություններ հազվագյուտ, անհետացող կենդանական տեսակների կարգավիճակի, աշխարհագրական տարածվածության, էկոլոգիական պայմանների, կենսաբանական առանձնահատկությունների, ներկա վիճակի և պահպանման միջոցառումների մասին: Կենդանիների Կարմիր գիրքը վարվում է հազվագյուտ և անհետացող կենդանական տեսակների և համակեցությունների հաշվառման, պահպանության, վերարտադրության, օգտագործման և գիտականորեն հիմնավորված

հատուկ միջոցառումների մշակման և իրագործման, ինչպես նաև դրանց մասին բնակչությանը իրազեկելու նպատակով.

Հող՝ երկրի մակերևույթում բիոտիկ, աբիոտիկ և մարդածին գործոնների երկարատև ազդեցության արդյունքում առաջացած ինքնուրույն բնագիտապատմական հանքաօրգանական բնական մարմին՝ կազմված կոշտ հանքային և օրգանական մասնիկներից, ջրից ու օդից և ունի բույսերի աճի ու զարգացման համար համապատասխան պայմաններ ստեղծող յուրահատուկ գենետիկամորֆոլոգիական հատկանիշներ ու հատկություններ.

Հողի բերրի շերտ՝ հողային ծածկույթի վերին շերտի բուսահող, որն օգտագործվում է հողերի բարելավման, կանաչապատման, ռեկուլտիվացման նպատակներով.

Ռեկուլտիվացում՝ խախտված հողերի վերականգնմանն ուղղված (օգտագործման համար պիտանի վիճակի բերելու) միջոցառումների համալիր, որը կատարվում է 2 փուլով՝ տեխնիկական և կենսաբանական.

Խախտված հողեր՝ առաջնային տնտեսական արժեքը կորցրած և շրջակա միջավայրի վրա բացասական ներգործության աղբյուր հանդիսացող հողեր.

1. ՆԱԽԱԳԾՄԱՆ ՆՈՐՄԱՏԻՎ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՆՔԸ

Արթիկի հրաբխային տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի տարածքում երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության հաշվետվությունը կազմելիս ընկերությունն առաջնորդվել է բնապահպանական օրենսդրության պահանջներով, որոնք ամրագրված են հետևյալ իրավական ակտերում.

– ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգիրք (ՀՕ-280, 28.11.2011թ.), որով սահմանվում են ՀՀ տարածքում ընդերքօգտագործման սկզբունքներն ու կարգը, կարգավորվում են ընդերքն օգտագործելիս բնությունը և շրջակա միջավայրը վնասակար ազդեցություններից պաշտպանության, աշխատանքների կատարման անվտանգության ապահովման, ինչպես նաև ընդերքօգտագործման ընթացքում պետության և անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հետ կապված հարաբերությունները:

– ՀՀ Հողային օրենսգիրք (ՀՕ-185, 02.05.2001թ.), որը սահմանում է հողային հարաբերությունների պետական կարգավորման կատարելագործման, հողի տնտեսավարման տարբեր կազմակերպական-իրավական ձևերի զարգացման, հողերի բերրիության, հողօգտագործման արդյունավետության բարձրացման, մարդկանց կյանքի ու առողջության համար բարենպաստ շրջակա միջավայրի պահպանման և բարելավման, հողի նկատմամբ իրավունքների պաշտպանության իրավական հիմքերը:

– ՀՀ Ջրային օրենսգիրք (ՀՕ-373, 04.06.2002թ.), որով կարգավորվում են ջրային ռեսուրսների և ջրային համակարգերի, այդ թվում՝ ջրամատակարարման, ջրահեռացման համակարգերի տնօրինման, տիրապետման, օգտագործման և պահպանման ոլորտում ծագող հարաբերությունները:

– «Բուսական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-22, 23.11.1999թ.), որը սահմանում է պետական քաղաքականությունը բնական բուսական աշխարհի գիտականորեն հիմնավորված պահպանության, պաշտպանության, օգտագործման և վերարտադրության բնագավառում:

– «Կենդանական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-52, 03.04.2000թ.), որը սահմանում է ՀՀ տարածքում կենդանական աշխարհի վայրի տեսակների պահպանության, պաշտպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականությունը:

- «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-522-Ն (ընդ. 1994թ. և լրամշակված՝ 2022թ.), որով կարգավորվում է մթնոլորտային օդի պահպանության իրավական և կազմակերպական հիմքերը՝ ուղղված մթնոլորտային օդի որակի պահպանությանը, մարդու առողջության և շրջակա միջավայրի համար բարենպաստ մթնոլորտային օդի որակի ապահովման նպատակով՝ մթնոլորտային օդի պահպանության բնագավառում հասարակական հարաբերությունները:
- «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-211, 27.11.2006թ.), որը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների՝ որպես բնապահպանական, տնտեսական, սոցիալական, գիտական, կրթական, պատմամշակութային, գեղագիտական, առողջապահական, ռեկրեացիոն արժեք ներկայացնող էկոհամակարգերի, բնության համալիրների ու առանձին օբյեկտների բնականոն զարգացման, վերականգնման, պահպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականության իրավական հիմունքները:
- «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է ՀՕ-110, 21.06.2014թ., խմբագրվել է 03.05.23 ՀՕ-150-Ն), կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում ռազմավարական էկոլոգիական գնահատման, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման, անդրսահմանային ազդեցության գնահատման, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության պետական փորձաքննության, հանրության ծանուցման, հանրային լսումների իրականացման, պետական փորձաքննական եզրակացության տրամադրման, ուժը կորցնելու, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման, փորձաքննության և նախատեսվող գործունեության իրականացման գործընթացներում նախաձեռնողների իրավունքների ու պարտականությունների հետ կապված հարաբերությունները:
- «Թափոնների մասին» 24.11.2004թ.-ի թիվ ՀՕ-159-Ն օրենք, որը կարգավորում է թափոնների հավաքման, փոխադրման, պահման, մշակման, օգտահանման, հեռացման, ծավալների կրճատման և դրանց հետ կապված այլ հարաբերությունների, ինչպես նաև մարդու առողջության և շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցության կանխարգելման իրավական և տնտեսական հիմքերը:

- ՀՀ կառավարության 19.11.2014թ.-ի թիվ 1325-Ն որոշում, որով սահմանվել է հանրային ծանուցման և քննարկումների իրականացման կարգը:
- ՀՀ կառավարության 28.12.2023թ.-ի թիվ 2343-Ն որոշում, որով սահմանվել հանրության իրազեկման և հանրային լուումների ծանուցման բովանդակությունը, հանրային լուումների ընթացակարգը, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության գործընթացում շահագրգիռ հանրության կարծիքների, դիտողությունների և առաջարկությունների ներկայացման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից նախնական համաձայնության կամ անհամաձայնության տրամադրման ընթացակարգը և ժամկետները:
- ՀՀ կառավարության 14.12.2017թ.-ի թիվ 1643-Ն որոշում, որը կիրառվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում խախտված հողերի հաշվառման, հողաշինարարական, քարտեզագրման, կանխատեսվող ու իրականացման ենթակա ռեկուլտիվացման աշխատանքների նախագծման, ռեկուլտիվացման, ռեկուլտիվացված հողերի նպատակային նշանակության ուղղությունների որոշման, ինչպես նաև նպատակային ու գործառական նշանակությանը համապատասխան՝ դրանց հետագա օգտագործման ժամանակ:
- ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ.-ի N781-Ն որոշում, որը սահմանում է սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման ընթացակարգը:
- ՀՀ կառավարության 22.02.2018թ.-ի N191-Ն որոշում, որը սահմանում է ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով պլանավորվող մշտադիտարկումների իրականացման պահանջների, ինչպես նաև արդյունքների վերաբերյալ հաշվետվությունները ներկայացնելու կարգը:
- ՀՀ կառավարության 02.11.2017թ.-ի N1404-Ն որոշում, որով սահմանվել են հողի բերրի շերտի հանման նորմերի որոշմանը և պակաս արդյունավետ հողերի բարելավման համար հողի բերրի շերտի պահպանմանն ու օգտագործմանը ներկայացվող պահանջները:

- ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N71-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գիրքը,
- ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N72-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ բույսերի Կարմիր գիրքը,
- ՀՀ կառավարության 14.08.2008թ.-ի N967-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ բնության հուշարձանների ցանկը:
- ՀՀ կառավարության 15.06.2017թ.-ի N676-Ն որոշում, որով հաստատվել են ընդերքօգտագործման թափոնների կառավարման և վերամշակման պլանների օրինակելի ձևերը:
- ՀՀ կառավարության 18.08.2021թ.-ի N1352-Ն որոշում, որով կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության ընդերքի մասին օրենսգրքի 69-րդ հոդվածով սահմանված շրջակա միջավայրի պահպանության դրամագլխին Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված ընդերքօգտագործողների կողմից Հայաստանի Հանրապետության ընդերքի մասին օրենսգրքի 3-րդ հոդվածով սահմանված ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների՝ նախահաշվային արժեքների հաշվարկման և վերահաշվարկման կարգի հետ կապված իրավահարաբերությունները:
- ՀՀ կառավարության 08.09.2011թ.-ի N°1396-Ն որոշում, որով ահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության տարածքում հողի բերրի շերտի նպատակային և արդյունավետ օգտագործման հետ կապված հարաբերությունները;
- ՀՀ կառավարության 21.10.2021թ.-ի N1733-Ն որոշում, որով կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության ընդերքի մասին օրենսգրքի 69-րդ հոդվածով սահմանված՝ շրջակա միջավայրի պահպանության դրամագլխի օգտագործման և հատկացումների չափերի հաշվարկման հետ կապված հարաբերությունները:
- ՀՀ առողջապահության նախարարի 06.03.2002թ.-ի N138 հրաման, որով հաստատվում են աշխատատեղերում, բնակելի և հասարակական շենքերում աղմուկի սանիտարական նորմերը:
- ՀՀ կառավարության 20.01.2005թ.-ի N64-Ն որոշում, որով հաստատվել են ջրակեղծամակարգերի սանիտարական պահպանման, հոսքի ձևավորման, ստորերկրյա ջրերի պահպանման, ջրապահպան, էկոտոնի և անօտարելի գոտիների տարածքների սահմանման չափորոշիչները:

- ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարի 12.06.2025թ. N 228-Ն հրաման, որով հաստատվել են շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման դրույթների կիրարկման ուղեցույցները (նոր խմբագրությամբ):
- ՀՀ կառավարության 11.11.2021թ.-ի N 1848-Ն որոշում, որով հաստատվել են ընդերքօգտագործման հետևանքով խախտված հողերի, ընդերքօգտագործման թափոնների փակված օբյեկտների ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների իրականացման, այդ թվում՝ կենսաբանական վերականգնման ուղեցույցը:
- ՀՀ կառավարության 25.09.2014թ.-ի N 1059-Ա որոշում, որով հաստատվել են ՀՀ բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ռազմավարությունը, պահպանության և օգտագործման բնագավառում պետական ծրագիրը (համաձայն N 1 հավելվածի) և Հայաստանի բնության հատուկ պահպանվող տարածքների պահպանության և օգտագործման բնագավառի 2014-2020 թվականների պետական ծրագրի միջոցառումները՝ (համաձայն N 2 հավելվածի):

2. ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՂԻ ԱՆՈՒՆԸ (ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ) ԵՎ ԲՆԱԿՈՒԹՅԱՆ (ԳՏՆՎԵԼՈՒ) ՎԱՅՐԸ

Գործունեության նախաձեռնողը «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերությունն է: Իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրում «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերության գրանցման համարն է 53.110.1350001, գրանցման ամսաթիվը՝ 01.11.2023թ., գտնվելու վայրը՝ Հայաստան, ՇԻՐԱԿ, ՆՈՐ ԿՅԱՆՔ, 1 փ., տ. 33:

3. ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ

«ՌՊՏ» ՍՊ ընկերությունը նախատեսում է իրականացնել ՀՀ Շիրակի մարզի Արթիկի հրաբխային տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի երկրաբանական ուսումնասիրություն, ինչը համապատասխանում է «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2)-րդ կետի ա. ենթակետին՝ երկրաբանական ուսումնասիրություններ:

4. ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՔԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

4.1. Նախատեսվող գործունեության վայրը

Տուֆաձոր տեղամասը վարչական տեսակետից գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության Շիրակի մարզի Արթիկ խոշորացված համայնքի վարչական տարածքում և զբաղեցնում է 6.63 հա մակերեսով տարածք:

Հայցվող տեղամասը գտնվում է Տուֆաշեն բնակավայրի բնակելի տարածքներից նվազագույնը 1.02կմ, Հայկասար բնակավայրից՝ 2.86կմ, Պեմզաշեն բնակավայրից՝ 2.1կմ, Արթիկից՝ 2.6կմ հեռավորությունների վրա: Մ1-Հայրենյաց-Տուֆաշեն - Հ83 տեղական նշանակության S-7-25 ավտոճանապարհը գտնվում է տեղամասից 1.5կմ, Պեմզաշեն-Տուֆաշեն տեղական նշանակության S-7-69 ավտոճանապարհը՝ 1.4կմ հեռավորությունների վրա: Անտառապատ տարածքները գտնվում են հայցվող տեղամասից 3.1կմ հեռավորության վրա, 3.6-4.5կմ հեռավորությունների վրա՝ Արթիկի հանքավայրի նախկինում լքված քարհանքերի տարածքում ստեղծված անտառապուրակը: Տեղամասից 1.7կմ հյուսիս-արևելք հոսում է Արթիկջուր գետակը: Հայցվող տեղամասի և թվարկված օբյեկտների միջև հեռավորությունները արտացոլված են 1-4 նկարներում:

◆ Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամաս

Նկար 1.

ԻՐԱՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ՀԱՏԱԿԱԳԻՄ

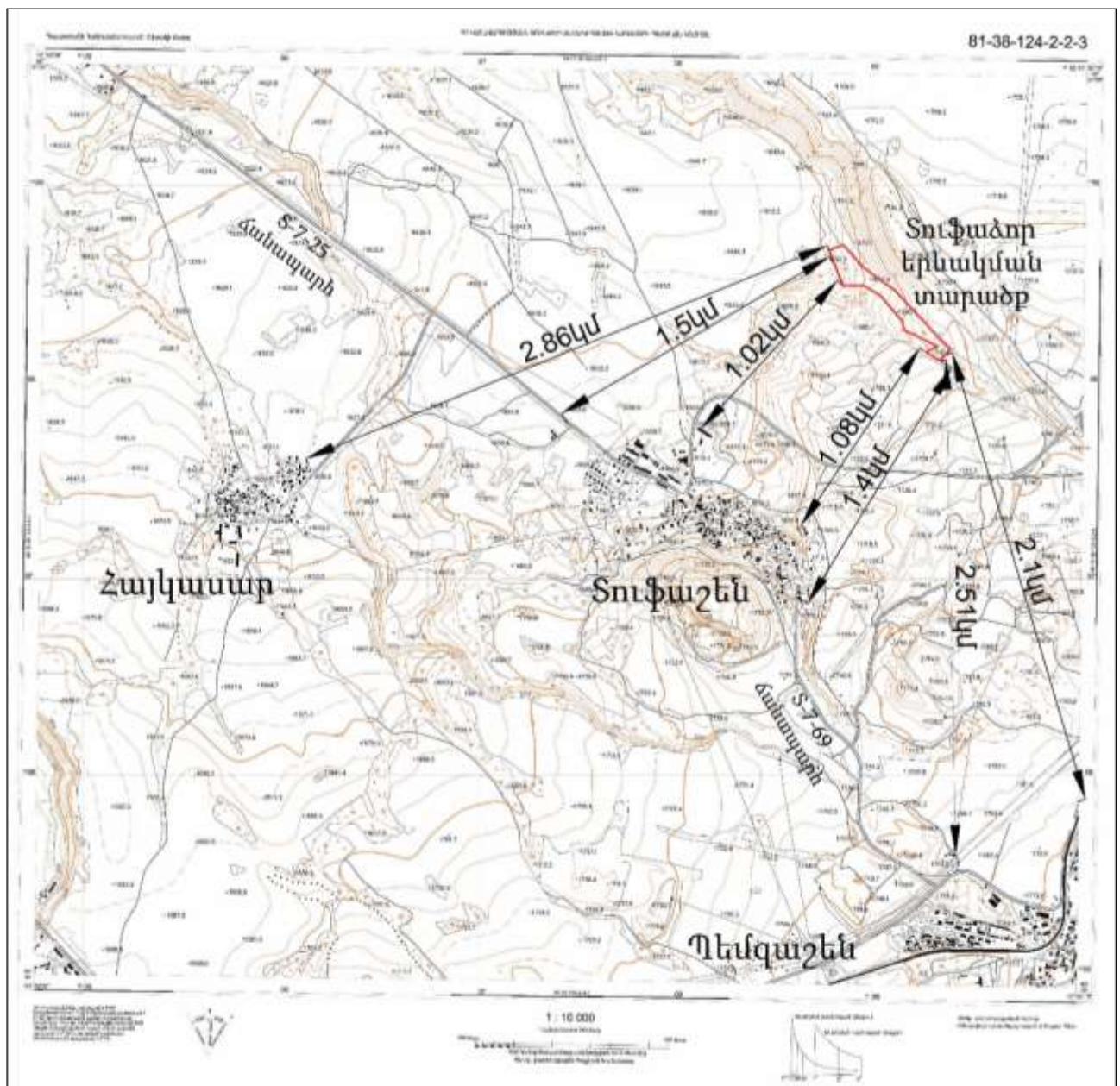
(հատված K-38-124-B-6 թերթից)

Մասշտաբ 1:25000

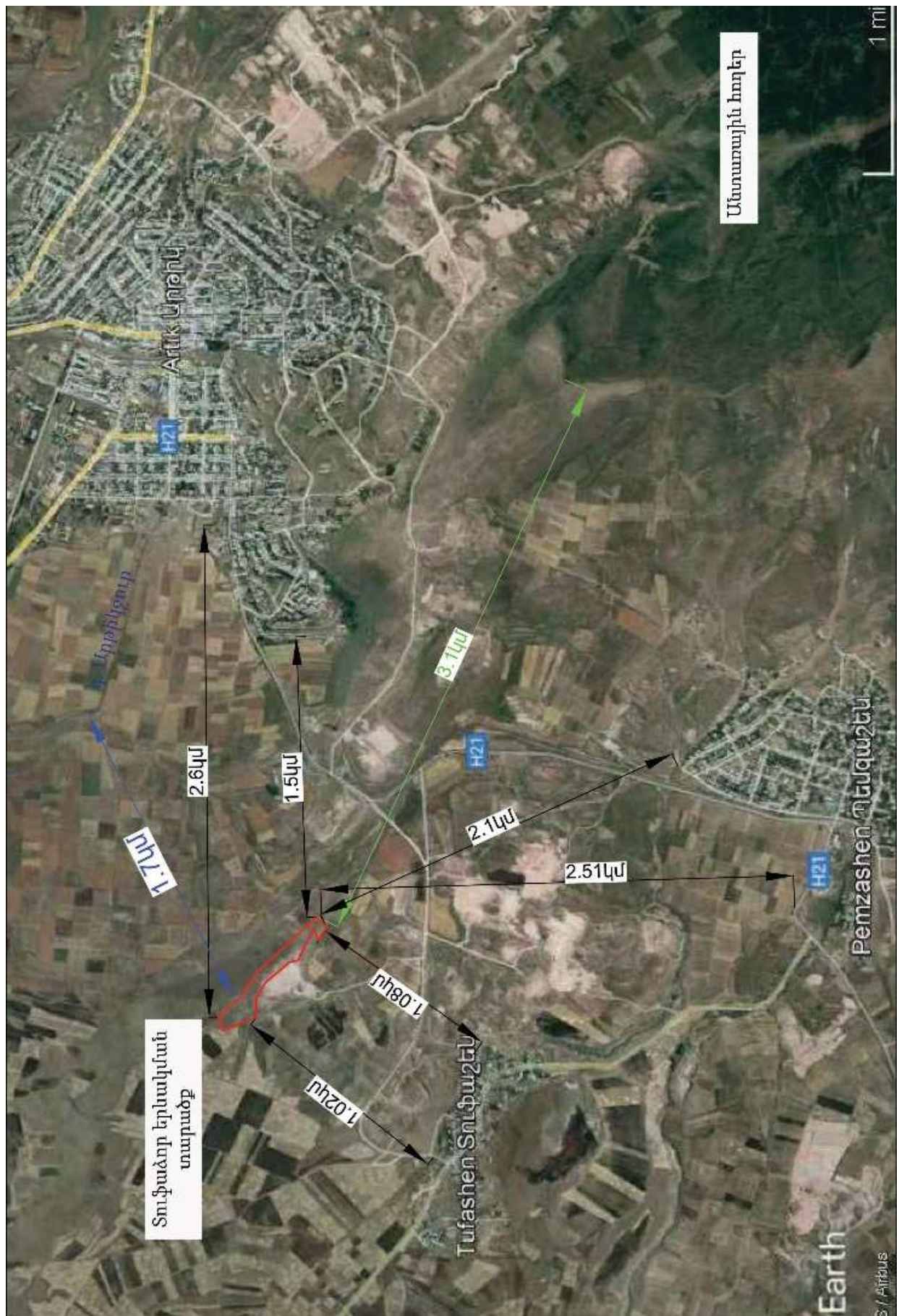
կոորդինատային համակարգը WGS-84 (ARNHEF 02)

Նկար 2.

Նկար 3.

Նկար 4.

Տեղամասի մոտակա բնակավայրերից են՝ ք. Արթիկը, ք. Մարալիկը, Պեմգաշեն, Ձորակապ, Նոր Կյանք, Փանիկ, Հոռոմ և Տուֆաշեն գյուղերը, որոնց հետ հետախուզվող տեղամասը կապված է գրունտային և ասֆալտապատ ճանապարհներով:

Մոտակա երկաթուղային կայարանը Պեմգաշենն է, որի հեռավորությունը Երևանից կազմում է 170 կմ: Ինչպես ողջ Արթիկի հանքավայրի, այնպես էլ դրա տեղամասերի ճանապարհատրանսպորտային պայմանները խիստ բարենպաստ են, դրանց հարևանությամբ անցնում է Երևան-Գյումրի ավտոմայրուղին:

Տուֆաձորի երևակումը վերագրվում է Արագածի նախալեռնային շրջանին և բնութագրվում է բլրահարթավայրային ռելիեֆով, որի բացարձակ բարձրությունները տատանվում են 1550-ից 2100մ-ի: Բուն երևակման տարածքի բացարձակ բարձրությունները տատանվում են 1655-1720մ սահմաններում :

Տեղամասի կոորդինատները ARM WGS-84 համակարգով ներկայացվում են ստորև:

Հ/Հ	Կոորդինատները	
	X	Y
1	4498674.0	8408787.0
2	4498698.0	8408861.0
3	4498593.0	8408955.0
4	4498551.0	8409006.0
5	4498471.0	8409119.0
6	4498165.0	8409404.0
7	4498112.0	8409349.0
8	4498156.0	8409278.5

Հ/Հ	Կոորդինատները	
	X	Y
9	4498182.3	8409340.8
10	4498267.1	8409168.7
11	4498310.0	8409160.0
12	4498442.0	8409048.0
13	4498492.0	8408963.0
14	4498492.0	8408859.0
1	4498674.0	8408787.0

4.2 Նախատեսվող գործունեության բնութագիր

Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձորի տեղամասի երկրաբանական կառուցվածքը բավականին պարզ է: Դրանում մասնակցում են հետևյալ ապարները լիթոլոգիական կտրվածքը (ներքևից-վերև).

- Անդեզիտադացիտներ, դացիտային տուֆեր: Ստորին չորրորդական: Անդեզիտադացիտները և դացիտային կազմի տուֆալավաները տեղամասի սահմաններում չեն մերկանում: Դրանց հզորությունը հանքավայրի շրջանում ըստ Վ. Ամարյանի հասնում է մի քանի տասնյակ մետրի:

- Հրաբխային տուֆեր: Միջին չորրորդական: Ունեն շերտաձև տեսք, գրեթե հորիզոնական տեղադրմամբ: Հրաբխային տուֆերը տեղամասում ներկայացված են արթիկյան տիպի տուֆերով: Մակրոսկոպիկ դրանք իրենցից ներկայացնում են ծակոտկեն ապակենման հրաբխային ապարներ, դաշտային շպատների ներփակումներով և բնի տեսք ունեցող տարբեր ձևի ծակոտկեն պեմզային նյութերով: Մերձմակերեսային հատվածում օգտակար հաստվածքը ներկայացված է ուժեղ ճեղքավորված, մասամբ հողմահարված տուֆերով:

- Ժամանակակից նստվածքներ: Ներկայացված են հողաբուսային շերտով, ավազակավերով և կավավազներով, որոնք պարունակում են տուֆերի և լավային ապարների բեկորներ: Ժամանակակից առաջացումների հզորությունը ըստ նախկինում կատարված երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների տվյալների կազմում է առավելագույնը 1.8 մետր, որից հողաբուսական շերտը՝ 0.3մ:

Տուֆաձորի տեղամասի տուֆերի երևակումում կատարվելիք երկրաբանա-հետախուզական աշխատանքների նախագիծը կազմված է ըստ «Երկրաբանա-հետախուզական աշխատանքների նախագծի և նախահաշիվների կազմման հրահանգ»-ի պահանջների:

Հաշվի են առնված հետախուզվող տեղամասի երկրաբանական կառուցվածքը և երկրաբանահետախուզական աշխատանքների կատարման լեռնատեխնիկական պայմանները: Նկատի ունենալով երևակման պարզ երկրաբանական կառուցվածքը, ինչպես նաև երևակմանը սահմանակից արդեն, իսկ շահագործվող հանքավայրերի երկրաբանական տվյալները, օգտակար հանածոյի մորֆոլոգիական ձևը և չափսերը, տեղանքի ռելիեֆը և այլն հետախուզական աշխատանքները նախատեսվում է իրականացնել մինչև 7-36.0մ խորությամբ 14 հորատանցքերով, որոնց միջոցով կուսումնա-սիրվի և կնմուշարկվի տուֆերի հաստվածքը: Հորատանցքերի ընդանուր ծավալը կազմում է 316 գծ.մ, որը կախված օգտակար հաստվածքի հզորությունից և դաշտային պայմաններում ստացված երկրաբանական տվյալներից ենթակա է փոփոխման: Համաձայն ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարի 2021 թվականի օգոստոսի 11-ի թիվ 06-Ն հրամանի հավելված 2-ով սահմանված տուֆի հանքավայրի դասակարգման կիրառման հրահանգի՝ А կարգին

վերագրելու համար հետախուզական փորվածքների միջև հեռավորությունը սահմանված է 100-200մ, B կարգի համար՝ 200-300մ և C₁ կարգի համար՝ 300-400մ:

Ընտրված հետախուզացանցը հետախուզական փորվածքների միջև 73-196մ հեռավորությամբ է, որը թույլ կտա հետախուզված պաշարները գնահատել արդյունաբերական A կարգով:

Օգտակար հանածոյի ֆիզիկամեխանիկական հատկությունների ուսումնասիրության նպատակով նախատեսվում է յուրաքանչյուր հորատանցքից վերցնել մինչև 5.0մ երկարությամբ հանուկային նմուշներ: Ընդ որում հորատանցքերը նախատեսվում է նմուշարկել անընդհատ տիրույթներով,

Յուրաքանչյուր հետախուզագծի վրա հորատանցքերի միջոցով օգտակար հաստվածքը կուսումնասիրվի ամբողջ հզորությամբ: Նախատեսվում է տոպոգրաֆիական և երկրաբանական հանույթ, ինչպես նաև փորձնական բացահայտման անցում, նմուշարկում, ֆիզիկամեխանիկական լաբորատոր փորձարկումներ և ուսումնասիրություններ:

Նախապատրաստական շրջան, նախագծի կազմում

Մինչ նախագծային փաստաթղթերի կազմելը պետք է ծանոթանալ ֆոնդային և հրատարակված նյութերին, գործող հրահանգներին և ԳՈՍՏ – երին, ինչպես նաև կատարել երկրաբանական որոնողական աշխատանքներ, առանձնացնելով հետախուզման համար տարածքներ:

Կատարողների աշխատանքների ծախսը կազմում է.

երկրաբան - 1 մարդ - 1.0 ամիս

համակարգչային ձևավորող - 1 մարդ - 0.5 ամիս

Ընդամենը 2 մարդ 1.5 ամիս:

Տույն -երկրաբանահանույթային աշխատանքներ

Սույն նախագծով նախատեսվում է կատարվել է տեղամասի տարածքի 1 : 2000 մասշտաբի տոպոգրաֆիական հանույթ մոտ 6.63 հա մակերեսով տարածքում: Նախատեսված աշխատանքների իրականացման ընթացքում, անհրաժեշտության դեպքում կկատարվի վերոհիշյալ տոպոգրաֆիական հիմքի ճշտագրում, բոլոր հետախուզական փորվածքների և երկրաբանական սահմանների գործիքային տեղադրմամբ, որի հիմքի վրա կկազմվի տեղամասի երկրաբանական քարտեզը: Մինչև

նախագծա-նախահաշվային աշխատանքների կատարումը արդեն իսկ լիցենզավորված մասնագետի կողմից երևակման սահմաններում իրականացվել է 1:2000 մասշտաբի տոպոգրաֆիկական աշխատանքներ մոտ 6.63 հա տարածքի վրա:

Հորատման աշխատանքներ

Մեխանիկական սյունակային հորատում

Հորատման աշխատանքները կիրականացվեն սյունակային հորատման ուղղաձիգ հորատանցքերի հորատման միջոցով: Հորատումը կկատարվի կարծր համաձուլվածքային թագիկներով, 96 մմ-ից 112 մմ տրամագծերով, ԶԻԼ-131 ՈԻԳԲ -1 ՎՍ տիպի ինքնագնաց հորատող սարքի (մեկ հատ) միջոցով:

Հետախուզվող տեղամասում օգտակար հանածոյի եզրագծման և ըստ խորության ուսումնասիրման համար նախատեսվում է հորատել 14 հորատանցք 7-36մ խորությամբ, ընդհանուր 316.0մ ծավալով, որը ենթակա է փոփոխման կախված երկրաբանական աշխատանքների արդյունքից: Հորատահանուկի նվազագույն ելքը՝ 80-85%: Հորատվող ապարները համապատասխանում են հետևյալ կարգերին.

- ալյուվիալ, դելյուվիալ նստվածքներ և ուժեղ ճեղքավորված ու հողմնահարված տուֆեր - IV կարգ,

- թարմ, թույլ ծակոտկեն և թույլ ճեղքավորված տուֆեր – VII կարգ:

Ստորև, աղյուսակ 1-ում բերվում է հորատման աշխատանքների ծավալները:

Հորատող հաստոցի տեղակայում-տեղահանում

Նախագծով նախատեսվում է I-ին խմբի 14 հորատանցքերի հորատում, ԶԻԼ-131 ՈԻԳԲ -1 ՎՍ մակնիշի ինքնագնաց հորատող հաստոցով:

Նախատեսվում է հորատող հաստոցի 14 տեղակայում և տեղահանում:

Աղյուսակ 1.

Հ/Հ	Հորատանցքի համարը	Հորատման ծավալը, մ	Ապարների կարգը	
			IV	VII
1	2	3	4	5
1	Հորատանցք 1	25.0	1.5	23.5
2	Հորատանցք 2	16.0	2.0	14.0
3	Հորատանցք 3	25.0	2.5	22.5
4	Հորատանցք 4	15.0	1.0	14.0
5	Հորատանցք 5	30.0	3.0	27.0

1	2	3	4	5
6	Հորատանցք 6	27.0	2.5	24.5
7	Հորատանցք 7	24.0	2.5	21.5
8	Հորատանցք 8	8.0	0.0	8.0
9	Հորատանցք 9	29.0	2.0	27.0
10	Հորատանցք 10	7.0	0.0	7.0
11	Հորատանցք 11	36.0	3.0	33.0
12	Հորատանցք 12	24.0	2.0	22.0
13	Հորատանցք 13	30.0	2.5	27.5
14	Հորատանցք 14	20.0	2.0	18.0
Ընդամենը		316.0	26.5	289.5

Հետախուզական փորվածքների փաստագրում

Մանրամասն երկրաբանական փաստագրման ենթակա են հորատանցքերի հորատահանուկը և փորձնական հանույթի բացահանքը:

Երկրաբանական փաստագրման աշխատանքները նախատեսվում է կատարել 1:100 մասշտաբով: Դրանց ծավալները հետևյալն են ըստ տեսակների.

- հորատահանուկի փաստագրում - 316.0մ
- փորձնական բացահանքի փաստագրում - 68.0մ:

Փորձնական բացահանքի անցում

Տուֆերի լեռնային զանգվածից պատքարի ելքի տոկոսը որոշելու համար նախատեսվում է մեկ փորձնական բացահանքի անցում՝ լեռնային զանգված 897.6մ³ ընդհանուր ծավալով (68.0մ x 6.0մ x 2.2մ), որից 147.0մ³ թարմ չհումսահարված տուֆերից (68.0մ x 5.4մ x 0.4մ): Նշված աշխատանքների ընթացքում կճշտվի հումքի արդյունահանման և տեղափոխման ընթացքում կատարված ծախսերը, որոնք կդրվեն հանքավայրի արդյունաբերական գնահատման հիմքում: Փորձնական հանույթը կիրականացվի էքսկավատոր JCB 3CX – բուլդոզեր T-170 - քարհատ մեքենա CMP-026/1 լեռնատեխնիկական համալիրով:

Նմուշարկում

Նմուշարկումն իրականացվելու է հորատանցքերի հորատահանուկից ու բացահանքից: Օգտակար հանածոյի ֆիզիկամեխանիկական հատկությունները որոշելու նպատակով նախատեսվում է վերցնել 58 հանուկային նմուշ մինչև 5.0 մ երկարությամբ, 2 մենաքար բացահանքից, ինչպես նաև 2 նմուշ պետրոգրաֆիական ուսումնասիրությունների ու 2 նմուշ քիմիական կազմը որոշելու համար:

*Դաշտային պայմաններում օգտակար հաստվացքը ծածկող
ապարների ծավալային զանգվածի որոշում*

Նախատեսվում է 3 կետով կատարել օգտակար հաստվացքը ծածկող ապարների ծավալային զանգվածի որոշման աշխատանքներ:

Լաբորատոր ուսումնասիրություններ

Վերցված նմուշները կենթարկվեն համապատասխան փորձարկումների, համապատասխան լիցենզավորում ունեցող ընկերության լաբորատորիայում: Ֆիզիկամեխանիկական հատկանիշները կուսումնասիրվեն 60 նմուշներով, քիմիական կազմի վերլուծությունները 2 և պետրոգրաֆիական ուսումնասիրությունները 2 նմուշների միջոցով: Նախատեսվում է նաև լաբորատոր փորձարկման ենթարկված նմուշներից 3 նմուշի համար իրականացնել նմուշների հսկողական անալիզներ:

Հիդրոերկրաբանական և ինժեներաերկրաբանական ուսումնասիրություններ

Հետախուզվող տեղամասի ինժեներաերկրաբանական և հիդրոերկրաբանական պայմանների պարզաբանման նպատակով երկրաբանահետախուզական աշխատանքների ժամանակ նախատեսվում է կատարել համապատասխան ուսումնասիրություններ և դիտարկումներ:

Հորատման հրապարակների և ճանապարհների շինարարություն

Հաշվի առնելով տեղամասի ռելիեֆը և արդեն իսկ գոյություն ունեցող դաշտամիջյան բարվոք ճանապարհները, երկրաբանական ուսումնասիրության ընթացքում նախատեսվում է հորատման 3 հարթակների և այդ հարթակներին մոտեցող 120.0 գծ. ճանապարհների շինարարություն: Հորատման հարթակների ընդհանուր ծավալը կազմում է՝ $3 \times 8.0 \text{մ} \times 3.0 \text{մ} \times 0.3 \text{մ} = 21.6 \text{մ}^3$, ճանապարհներինը՝ $120.0 \text{մ} \times 4.0 \text{մ} \times 0.5 = 240.0 \text{մ}^3$:

Աշխատանոցային աշխատանքներ

Դաշտային աշխատանքների ավարտից հետո, լաբորատոր ուսումնասիրությունների դրական արդյունքների դեպքում նախատեսվում է կատարել աշխատանոցային աշխատանքներ երկրաբանական հաշվետվության (պաշարների հաշվարկումով) և հանքավայրի արդյունահանման նպատակահարմարության ՏՏՀ –ի կազմում, որոնք կներկայացվեն ՀՀ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության Ընդերքի վարչության քննարկմանը:

Նշված աշխատանքները կատարելու համար պետք է՝

Ինժեներ երկրաբան	-	1 մարդ - 3 ամիս
Լեռնային ինժեներ	-	1 մարդ - 2 ամիս
Համակարգչային ձևավորող	-	1 մարդ - 0.5 ամիս

Օգտակար հանածոյի ռադիոմետրիական ուսումնասիրություններ

Օգտակար հանածոյի ճառագայթահիգիենիկ հատկությունները պարզաբանելու համար դաշտային աշխատանքների ընթացքում և հորատման աշխատանքների ավարտից հետո նախատեսվում է կատարել ռադիոմետրիական չափումներ հորատանցքերից ստացված հանուկի ամբողջ երկայնքով և փորձնական բացահանքի ճակատային մասով՝ СРП-68-01 ռադիոմետրիական չափիչ սարքի միջոցով:

Աշխատանքների անվտանգության տեխնիկական

Երկրաբանահետախուզական աշխատանքների անվտանգության ապահովման նպատակով նախատեսվում է իրականացնել անվտանգության տեխնիկայի հրահանգի բոլոր պահանջները:

Աշխատանքների կատարման ժամկետը. III եռ. 2026թ. – IV եռ. 2028թ.: Դաշտային փուլի աշխատանքներին հատկացված է առավելագույնը 3 եռամսյակ: Դաշտային աշխատանքների իրականացմանը ներգրավվելու է երեք մասնագետ՝ 1 երկրաբան քարտեզագրման աշխատանքների ժամանակ, 2 հորատող վարպետ՝ հորատման աշխատանքների փուլում: Աշխատակիցների կացությունը կազմակերպվելու է Տուֆաշեն բնակավայրում, իսկ հայցվող տեղամասում տեղադրվելու է շարժական վագոն-տնակ, ընդմիջման ժամին աշխատակիցների հանգստի և սննդի ընդունման համար հարմարավետ պայմաններ ստեղծելու նպատակով:

4.3 Երկրաձևաբանություն, լանջերի թեքություն

Երկրաձևաբանական տեսակետից Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի տարածաշրջանը զբաղեցնում է Արագած լեռնազանգվածի հյուսիս-արևմտյան և Շարայի լեռան հարավ-արևմտյան լանջերը՝ Շիրակի դաշտի հարավ-արևելյան մասը:

Տարածաշրջանի գեոմորֆալագիական տարրերի ձևավորման գլխավոր գործոնը Արագած լեռան վերին պալեոգենյան գործունեությունն է: Այն առավելապես դրսևորվում է անդեզիտաբազալտային, անդեզիտադացիտային, տուֆոլավային հրաբխահոսքերով: Իր հովհարաձև տարածված լանջերի հետ միասին Արագածը զբաղում է մոտ 4000կմ² տարածություն Արարատյան ու Շիրակի դաշտերի, Ախուրյան ու Քասախ գետերի միջև: Երեք կողմից նրան հարևան են հյուսիսից՝ Շարայի, արևելքից՝ Արայի, հարավ-արևմուտքից՝ Մեծ Արտենիի լեռները:

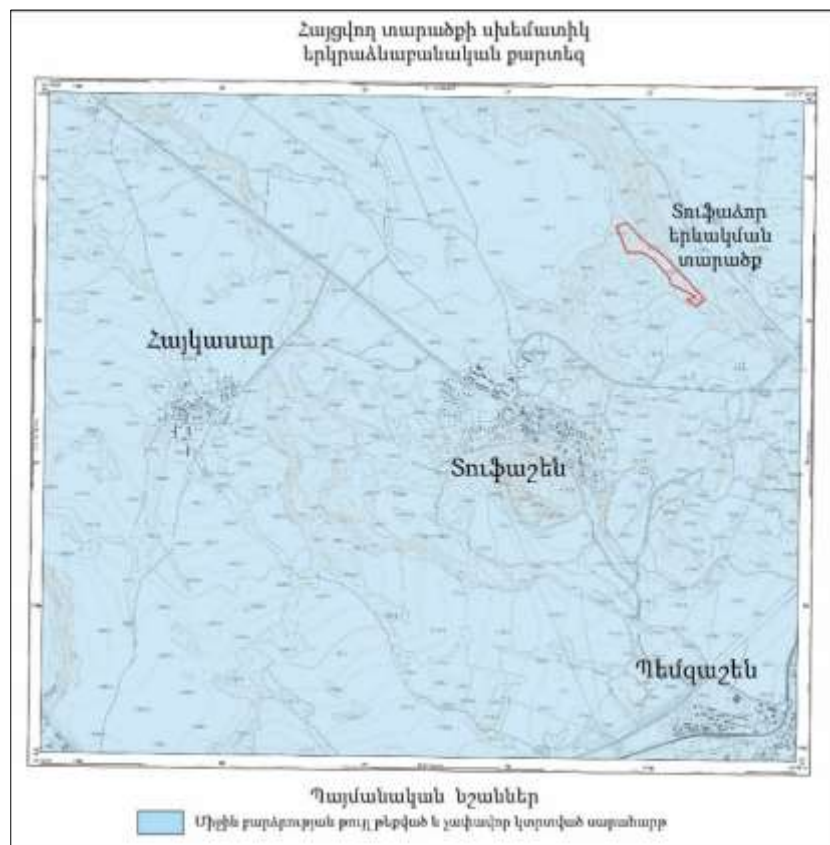
Արագած հրաբուխն ունի 400մ խորությամբ և 3կմ տրամագծով հսկա խառնարան, որի քայքայված պատերի մնացորդները կազմում են լեռան չորս կատարները: Խառնարանը հարավ-արևելյան կողմից բաց է և կապվում է շրջապատին: Կատարները դասավորված են կիսաշրջանաձև և կազմում են 270 աստիճանի աղեղ: Ամենաբարձրը հյուսիսային կատարն է (4090.1 մետր): Այնուհետև գալիս են արևմտյանը՝ 3995.3 մետր, արևելյանը՝ 3908.2մ և հարավայինը՝ 3887.8մ: Խառնարանը ջրահավաք մեծ ավազան է: Այստեղից է սկիզբ առնում Քասախի վտակ Գեղարոտ գետը: Եթե Արագածի ատամնաձև գագաթները ուղղաձիգ են, (հատկապես հյուսիսային կատարը, որ բավական դժվարամատույց է վերելքի համար), ապա լանջերը մեղմ թեքություն ունեն, որոնք փոխված են գագաթների շուրջը հսկայական տարածությունների վրա՝ տեղ-տեղ կազմելով ընդարձակ բարձրավանդակներ, սարավանդներ, հարթություններ (Ապարանի դաշտը, Կարմրաշենի, Շամիրամի սարահարթերը, Օհանավանի, Մարալիկի սարավանդները և այլն), մասնատված են ճառագայթաձև տարածվող խոր հովիտներով, կիրճերով, հեղեղատներով: Լանջերին կան նաև հրաբխային ծագում ունեցող կոնաձև բարձրություններ (Փոքր Արտենի, Իրինդ, Կարմրաթառ, Դաշտաքար և այլն): Արագածի մերձակայքում ցրված են բազմաթիվ պարազիտային կոներ, որոնք անցյալում պարբերաբար արտավիժել են հրաբխային նյութեր: Հրաբխային ժայթքումների հետևանքով Արագածի լանջերը հսկայական տարածության վրա (ընդհուպ մինչև ստորին փեշերը) ծածկված են լավաներով: Արագածը հարուստ է հրաբխային ծագում ունեցող օգտակար հանածոներով (տուֆ, պեմզա, պեռլիտ և այլն):

Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի շրջանը ներկայացված է մեղմաթեք սարավանդով՝ կտրտված բազմաթիվ մշտական և ժամանակավոր ձորակներով, փոքր գոգավորություններով, բլրաթմբերով և այլն:

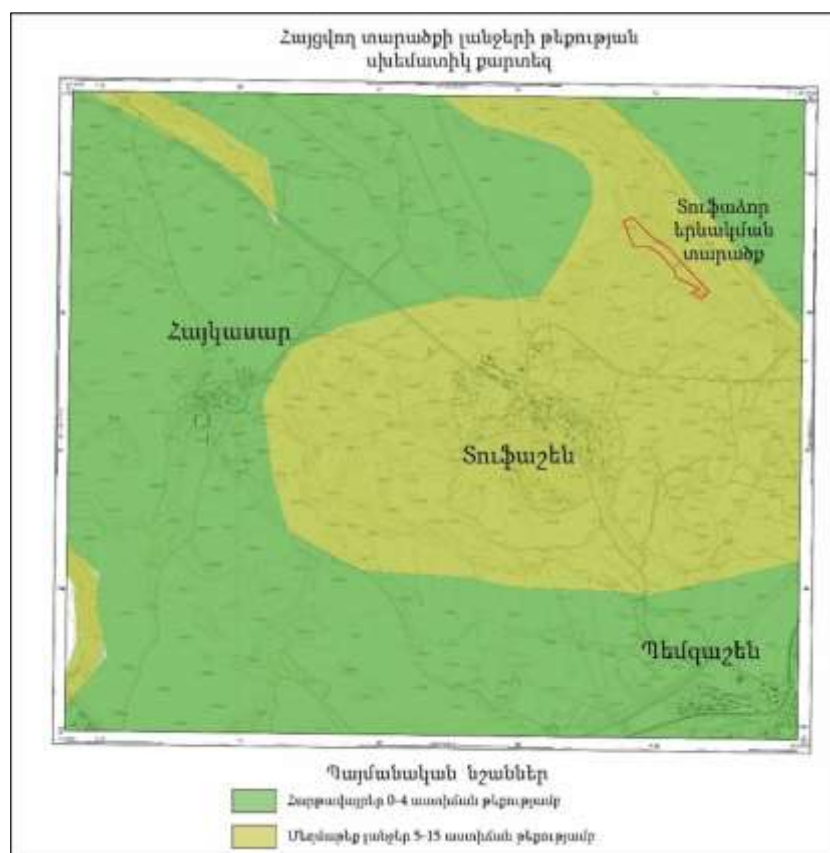
Տեղամասի տարածքի երկրաձևաբանական և լանջերի թեքության սխեմատիկ քարտեզները ներկայացված են ստորև նկար 5-6-ում:

4.4 Սեյսմիկ կառուցվածք, արտածին երկրաբանական երևույթներ,

Ըստ ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտեի նախագահի 2020 թվականի դեկտեմբերի 28-ի «Երկրաշարժադիմացկուն շինարարություն. նախագծման նորմեր» N102-Ն հրամանի՝ Արթիկի տարածաշրջանը տարածքը, ինչպես նաև Արթիկի տուֆերի հանքավայրը, Տուֆաձոր տեղամասը գտնվում են 2-րդ սեյսմիկ գոտում, որին բնորոշ է 400սմ/վրկ² զրունտի հորիզոնական արագացման մեծություն (նկար 7):

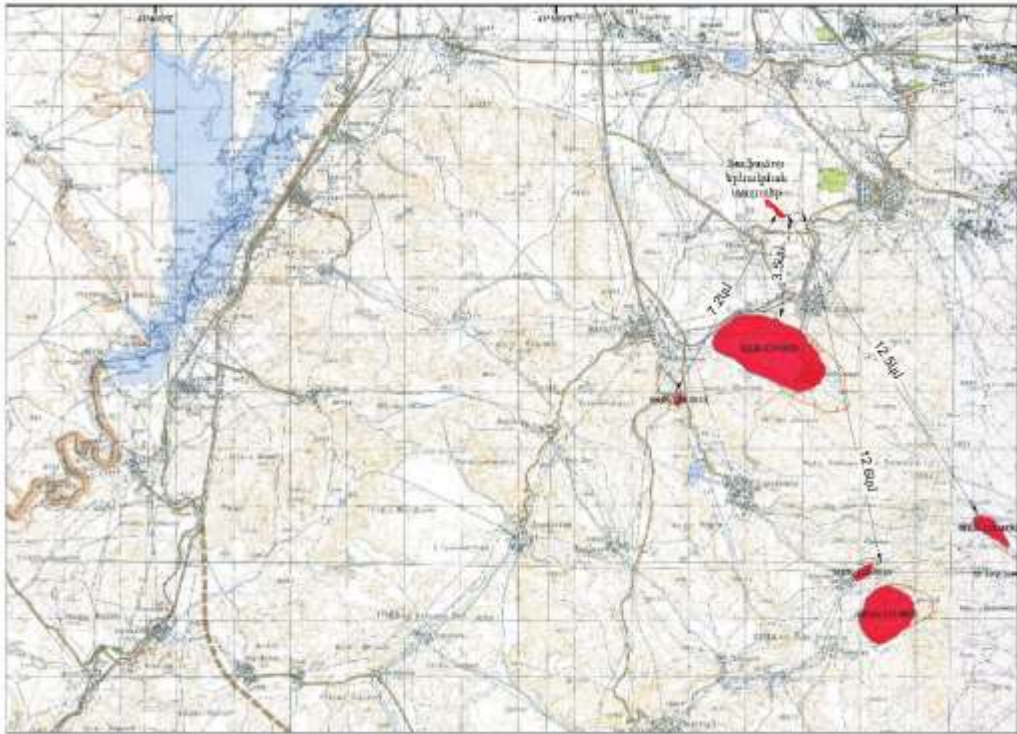
Նկար 5.

Նկար 6.

Նկար 7.

Նկար 8.

Տեղամասի տարածքում սողանքային երևույթներ չեն արձանագրվել: Մոտակա սողանքային մարմինը (SHIR-124-0020) գտնվում է Պեմգաշեն, Ձորակապ և Լեռնակերտ բնակավայրերի միջև, հայցվող տեղամասից մոտ 3.5կմ հեռավորության վրա (նկար 8): Համաձայն Հայաստանում սողանքների տեխնիկական տեղեկագրի (Միջազգային համագործակցության Ճապոնական գործակալություն, ՀՀ քաղաքաշինության նախարարություն, 2005) սողանքային մարմինը ըստ վտանգավորության գնահատվել է III-րդ դասի, ըստ ռիսկայնության՝ միջին: Սողանքային մարմինը բնութագրվում է հետևյալ ցուցանիշներով. Տարածաշրջանում հայտնի սողանքային մարմինների տեղադիրքը ներկայացված է նկար 8-ում, մոտակա սողանքի վերաբերյալ տեղեկատվությունը՝ աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2.

Սողան- քային մարմնի ծածկագիրը	Սողանքային մարմնի կոորդինատները, բարձրությունը						Չափերը			
	Latitude N			Longitude E						Բարձրությունը (մ)
	Աստ.	Ըսպե	Վայրկ.	Աստ.	Ըսպե	Վայրկ.	լայն. (մ)	երկար. (մ)	մակերես (հա)	
SHIR-124-0020	40	34	8.8	43	55	23	1897	2000	5200	676

4.5 Կլիմայական պայմաններ

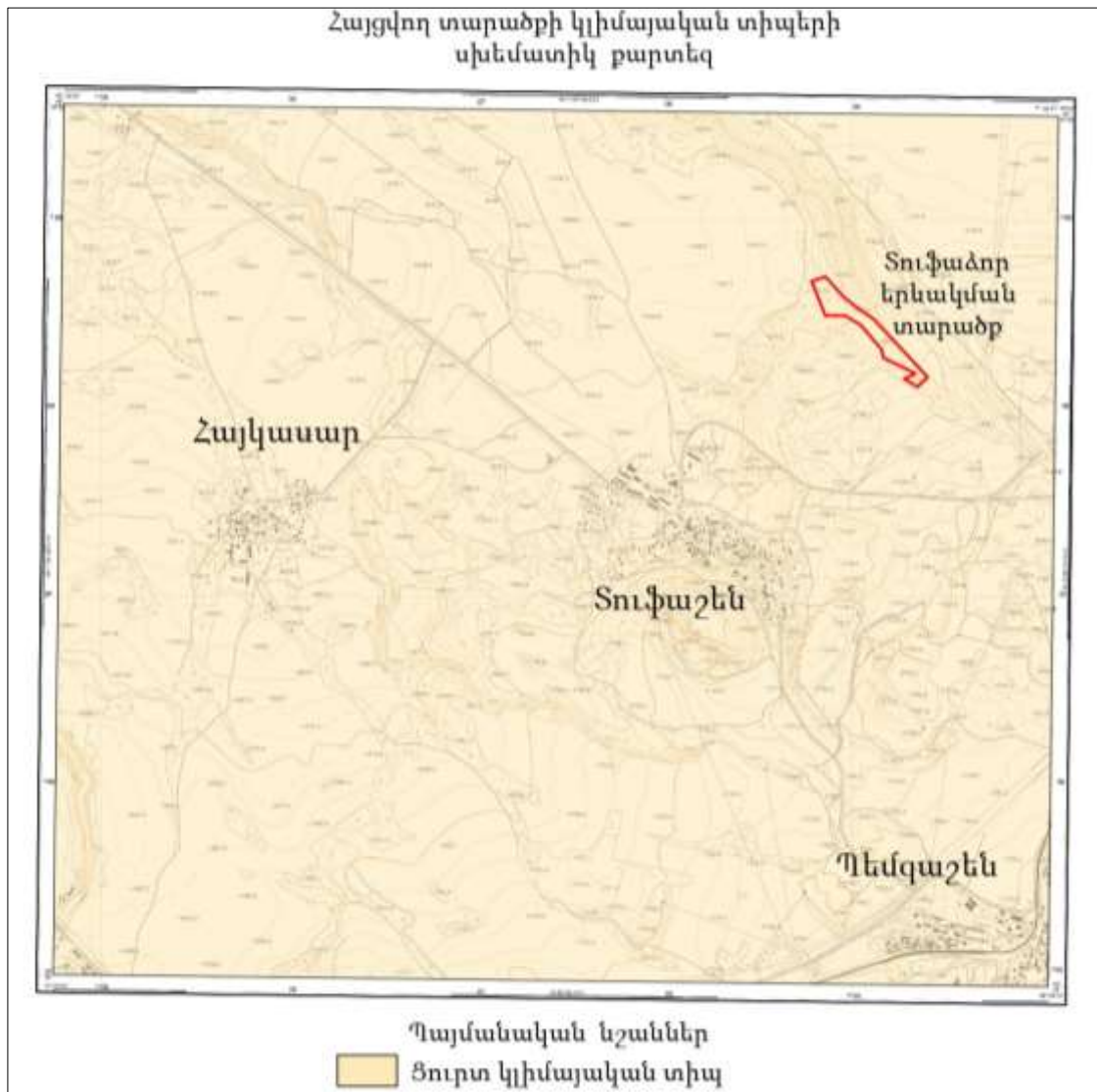
Կլիմայական տեսակետից Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի շրջանը բնութագրվում է ցուրտ կլիմայական տիպով (նկար 9): Տարածքի կլիմայական բնութագրերը ներկայացվում են ըստ մոտակա Արթիկ օդերևութաբանական կայանի:

Աղյուսակ 3.

Օդի ջերմաստիճանը ըստ ամսիսների, °C													Բացարձ. առավել.	Բացարձ. նվազ.
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	միջին		
-7.0	-5.7	-0.8	6.0	10.9	14.7	18.3	18.4	14.4	8.4	1.9	-4.2	6.3	35.9	-26.3

Աղյուսակ 4.

Օդի միջին առավելագույն (մ.ա., համարիչում) և միջին նվազագույն (մ.ն. հայտարարում) ջերմաստիճանը, °C												
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	տարեկան
-2.1	-0.8	4.4	12.1	17.1	21.4	25.4	26.1	22.0	15.0	7.4	0.6	12.4
-10.5	-9.4	-4.6	1.6	5.9	8.9	12.3	12.3	8.3	3.4	-1.7	-7.2	1.6

Նկար 9.

Աղյուսակ 5.

Օդի դիտված բացարձակ առավելագույն (ա) և նվազագույն (ն) ջերմաստիճանը, °C												
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	տարեկան
10.4	12.0	20.0	25.6	26.5	32.0	35.0	35.9	32.8	26.1	19.6	15.9	35.9
-26.3	-24.0	-25.9	-15.2	-6.0	-2.6	2.5	1.9	-4.0	-10.3	-18.6	-23.4	-26.3

Աղյուսակ 6.

Ամիս	Օդի նշված ջերմաստիճանով օրերի միջին (մ) և առավելագույն (ա) քանակը տաք ժամանակահատվածի համար							
	≥25		≥30		≥35		≥40	
	մ	ա	մ	ա	մ	ա	մ	ա
Հունիս	4.7	19	0.1	2				
Հուլիս	16.6	31	3.3	19	0.05	2		
Օգոստոս	19.2	31	3.7	21	0.2	4		

Ձմեռը տարածաշրջանում սկսվում է նոյեմբերի 25-ին, ավարտվում՝ մարտի 21-ին, տևողությունը 117 օր:

Աղյուսակ 7.

Ամիս	Օդի նշված ջերմաստիճանով օրերի միջին (մ) և առավելագույն (ա) քանակը ցուրտ ժամանակահատվածի համար (նվազագույն ջերմաչափով)									
	≤-15		≤-20		≤-25		≤-30		≤-35	
	մ	ա	մ	ա	մ	ա	մ	ա	մ	ա
Դեկտեմբեր	2.1	12	0.2	4						
Հունվար	5.6	20	0.6	7	0.1	2				
Փետրվար	4.4	19	0.6	5						

Աղյուսակ 8.

Օդի էքստրեմալ ջերմաստիճանների միջին արժեքները, °C (առավելագույն միջինը ա.մ. համարիչում, նվազագույն միջինը՝ ն.մ. հայտարարում)												
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	տարեկան
4.4	5.7	11.7	19.4	23.0	27.0	31.2	31.3	28.1	21.9	14.3	7.6	32.1
-17.8	-16.9	-13.1	-5.6	0.8	3.7	6.9	7.1	2.7	-2.9	-8.9	-15.2	-19.9

Աղյուսակ 9.

Օդի խոնավությունը ըստ ամսիսների, մմ												
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	միջին տարեկան
76	74	70	65	66	65	62	58	58	65	72	76	68

Աղյուսակ 10.

Օդի խոնավությունը ամենացուրտ և ամենատաք ամիսներին, մմ			
ամենացուրտ ամիս		ամենատաք ամիս	
միջին ամսական	միջին ամսական, ժամը 15-ին	միջին ամսական	միջին ամսական, ժամը 15-ին
76	69	58	43

Աղյուսակ 11.

Տեղամների քանակը միջին ամսական/օրական առավելագույն, մմ												
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	տարեկան
22	26	38	63	97	81	53	37	32	50	31	24	554
22	22	26	35	36	51	51	51	37	50	43	31	51

Տեղումների քանակը նոյեմբեր-մարտ ամիսներին կազմում են 141մմ, ապրիլ-հոկտեմբեր ամիսներին՝ 413մմ:

Աղյուսակ 12.

Ձնածածկույթը			
Առավելագույն տասնօրյակային բարձրությունը, սմ	Տարվա մեջ ձնածածկույթով օրերի քանակը	Ձյան մեջ ջրի առավելագույն քանակը, մմ	Գրունտի սառչման առավելագույն խորությունը, սմ
51	100	252	110

Աղյուսակ 13.

Քամիների կրկնելիությունը

Ամիսներ	Կրկնելիությունը, % Միջին արագությունը, մ/վ							
	Ուղղությունները							
	Հս	Հս-Արլ	Արլ	Հվ-Արլ	Հվ	Հվ-Արմ	Արմ	Հս-Արմ
հունվար	11	8	12	16	25	12	6	10
	1.4	1.1	1.2	1.1	3.9	2.4	1.3	1.1
ապրիլ	8	7	16	13	25	15	8	8
	2.1	2.2	2.5	1.8	4.2	3.5	2.7	2.3
հուլիս	9	17	39	9	6	7	6	7
	2.6	3.6	4.1	1.8	2.3	2.1	2.0	2.3
հոկտեմբեր	8	7	18	19	17	12	9	10
	1.8	1.7	2.0	1.5	2.9	2.3	1.9	1.6

Աղյուսակ 14.

Քամիների միջին արագությունները

Ամիսները	Անոթրի կրկնելիությունը, %	Միջին ամսական արագությունը, մ/վ	Գերակշռող ուղղությունը հունիս-օգոստոս ամիսներին	Միջին արագություններից նվազագույնը ըստ ուղղությունների հուլիսին, մ/վ	Գերակշռող ուղղությունը դեկտեմբեր-փետրվար ամիսներին	Միջին արագություններից նվազագույնը ըստ ուղղությունների հունվարին, մ/վ
Հունվար	47	1.8	ՀսԱրլ	3.6	Հվ	3.9
Ապրիլ	25	2.8				
Հուլիս	18	3.3				
Հոկտեմբեր	31	2.0				

Աղյուսակ 15.

Քամու հաշվարկային արագությունը

Միջին տարեկան մթնոլորտային ճնշումը, (հՊա)	Միջին արագությունը, մ/վ	Ուժեղ քամիներով (≥ 15 մ/վ) օրերի քանակը	Հաշվարկային արագությունը (մ/վ), որը հնարավոր է մեկ անգամ <n> տարիների ընթացքում		
			25	50	100
827.1	2.3	32	26	28	30

Աղյուսակ 16.

Ուժեղ քամիներով օրերի քանակը

Ամսական միջին արժեքը, օր												
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	տարեկան
2.2	1.8	2.8	3.7	3.9	3.6	3.2	3.8	2.5	2.1	1.2	1.6	32

Աղյուսակ 17.

Տարվա ցուրտ ժամանակահատվածի կլիմայական հարաչափեր (մաս 1)

Օդի ջերմաստիճանը, °C														
ամենացուրտ օրվա			ամենացուրտ հնգօրյակի			ամենա ցուրտ ժամանակաշրջանի միջինը	ամենա ցուրտ ամիսների միջինը	տարբեր ապահովվածությամբ (%) նվազագույն ջերմաստիճանը						Դիտար կված նվազագույնը
ապահովվածություն			ապահովվածություն					ապահովվածություն, %						
0.98	0.95	0.92	0.98	0.95	0.92			1	2	5	10	20	50	
-21	-19	-18	-18	-17	-16	-5.6	-7.8	-28	-27	-25	-24	-22	-20	-26

Աղյուսակ 18.

Տարվա ցուրտ ժամանակահատվածի կլիմայական հարաչափեր (մաս 2)

Օդի ջերմաստիճանը, °C														
օրական տատանումը							միջին օրական նվազագույն արժեքը, որը հնարավոր է 1 անգամ «n» տարիների ընթացքում							
առավելագույն օրական տատանումը, որը հնարավոր է 1 անգամ «n» տարիների ընթացքում						ամենացուրտ ամսվա միջին օրական տատանումը								
«n»							«n»							
2	5	10	20	50	100		2	5	10	20	50	100		
15	17	19	21	22	23	8.4	-15	-17	-19	-20	-21	-22		

Աղյուսակ 19.

Ըստ ամիսների															
Ջերմաստիճանային միջակայք, T, °C				Հունվար	Փետրվար	Մարտ	Ապրիլ	Մայիս	Հունիս	Հուլիս	Օգոստոս	Սեպտեմբեր	Հոկտեմբեր	Նոյեմբեր	Դեկտեմբեր
-24.9	-ից	մինչև	-20.0	0.03											
-19.9	-ից	մինչև	-15.0	1.2	0.5	0.04								0.03	0.4
-14.9	-ից	մինչև	-10.0	6.4	4.8	0.9	0.01							0.2	2.9
-9.9	-ից	մինչև	-5.0	12.2	9.8	4.7	0.2						0.03	1.4	8.3
-4.9	-ից	մինչև	0.0	8.5	9.5	10.4	1.6	0.01	0.1			0.1	0.6	6.5	12.0
0.1	-ից	մինչև	5.0	1.7	2.9	11.2	9.2	1.0	0.1			0.1	4.6	14.1	5.8
5.1	-ից	մինչև	10.0	0.03	0.2	2.8	13.6	10.2	1.5	0.1		2.9	14.8	6.7	0.5
10.1	-ից	մինչև	15.0		0.01	0.2	4.9	16.3	14.0	3.4	3.5	13.0	9.9	0.2	
15.1	-ից	մինչև	20.0				0.2	2.9	12.6	17.5	17.5	11.4	0.6		
20.1	-ից	մինչև	25.0						1.4	8.7	9.3	1.8			
25.1	-ից	մինչև	30.0							0.2	0.2				

4.6 Մթնոլորտային օդ

ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության «Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը մթնոլորտային օդի որակի մոնիթորինգն իրականացնում է Երևան, Գյումրի, Վանաձոր, Ալավերդի, Հրազդան, Արարատ, Ծաղկաձոր, Չարենցավան, Կապան և Քաջարան քաղաքներում: Վերը թվարկված բնակավայրերում գործում է 15 անշարժ՝ ակտիվ նմուշառման դիտակայան և 214 շարժական՝ պասիվ նմուշառման դիտակետ:

Տուֆաձորի երևակման տարածքում մթնոլորտային օդի որակի դիտարկման կայան չկա:

Հայցվող տեղամասում, ազդակիր բնակավայրի տարածքում մթնոլորտային օդում վնասական նյութերի ֆոնային կոնցենտրացիաները ներկայացվում են համաձայն ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության «Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի» կենտրոն ՊՈԱԿ-ի ժամանակավոր առաջարկությունների:

Աղյուսակ 20.

Բնակչության քանակը (հազար մարդ)	Ֆոնային կոնցենտրացիաները (մգ/մ ³)			
	փոշի	ծծմբի երկօքսիդ (SO ₂)	ազոտի երկօքսիդ (NO ₂)	ածխածնի օքսիդ (CO)
50 -100	0.098	0.007	0.034	1.3
10-50	0.095	0.006	0.033	1.1
<10	0.071	0.006	0.023	0.8

Քանի որ ազդակիր բնակավայրի բնակչությունը չի գերազանցում 10 հազար մարդը, ապա տեղամասի շրջանի մթնոլորտային օդում փոշու, ծծմբի երկօքսիդի, ազոտի երկօքսիդի և ածխածնի օքսիդի ֆոնային կոնցենտրացիաները ընդունվում են համապատասխանաբար 0.071մգ/մ³, 0.006մգ/մ³, 0.023մգ/մ³ և 0.8մգ/մ³:

4.7 Ջրային ռեսուրսներ

Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի շրջանի հիմնական ջրային միավորը Կարկաչուն (Կարկաչան, Կարանգու, վերին հոսանքում՝ Մանթաշ) գետն է :

Գետի երկարությունը 55կմ է, և այն հանդիսանում է Ախուրյան գետի վտակներից մեկը: Գետային ցանցի խտության գործակիցը կազմում է 0.62կմ/կմ², իսկ հոսքի գործակիցը՝ 0.42:

Տարածքի մակերևութային ջրերը ըստ իրենց քիմիական բաղադրության պատկանում են հիդրոկարբոնատային դասին: Մակերևութային ջրերը օժտված են ցածր հանքայնությամբ, իոնների գումարը գտնվում է 100-200մգ/լ սահմաններում, ջրի կոշտությունը բնորոշվում է որպես փափուկ ($\text{Ca}^{2+} + \text{Mg}^{2+}$ իոնների պարունակությունը կազմում է 1.5մգ-3.0էկվ/լ), ագրեսիվության աստիճանը ցածր է (HCO_3^- իոնների պարունակությունը չի գերազանցում 0.7 մգ-էկվ/լ):

Գետի սելավային ակտիվությունը բնորոշվում է որպես թույլ ոչ ավելին, քան մեկ անգամ 10 տարվա ընթացքում: Գետի սնուցման աղբյուրներն են. ձնային (39%), անձրևային (18%), ստորգետնյա (43%):

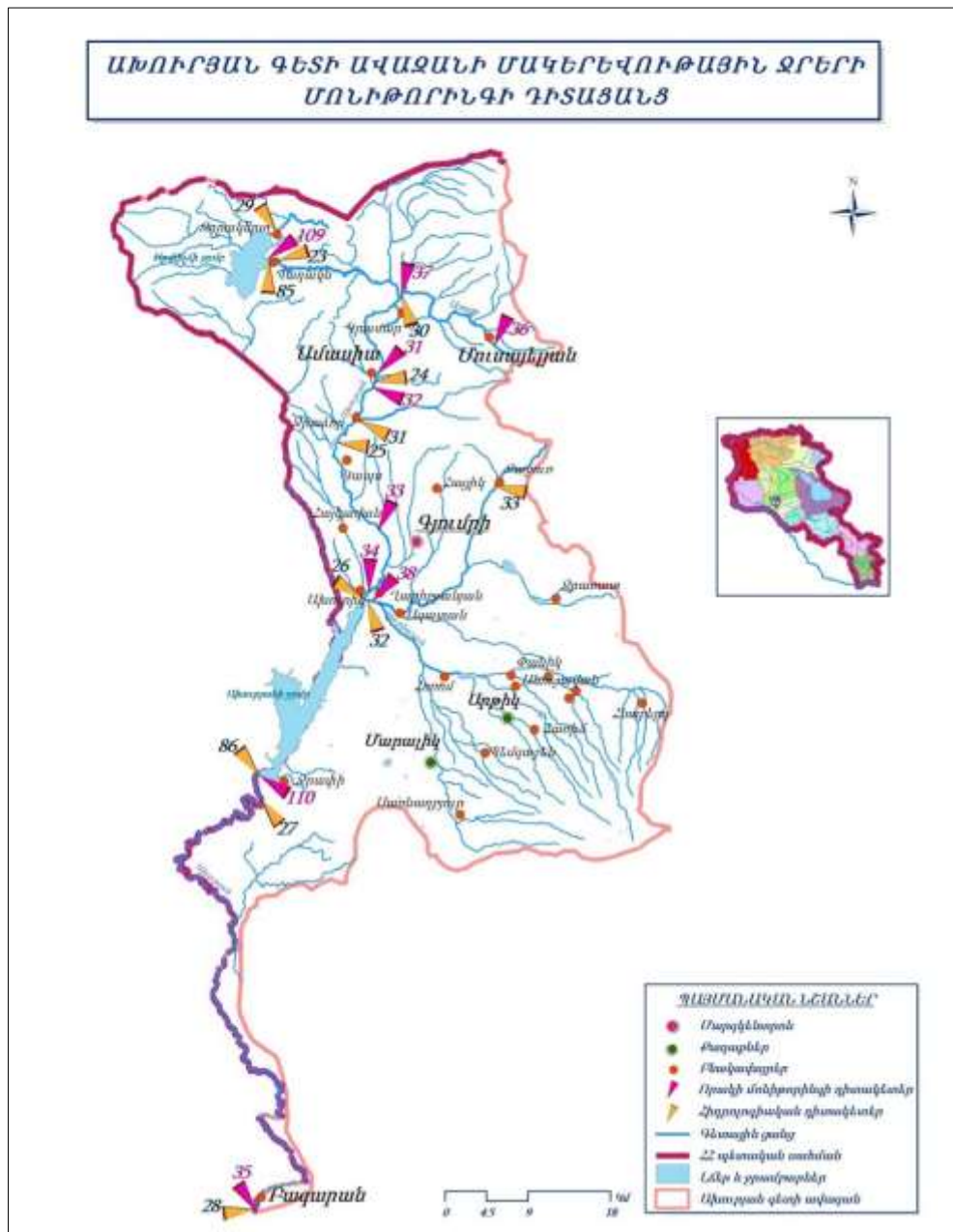
Հայցվող Տուֆաձոր տեղամասը գտնվում է Կարկաչան գետի Արթիկջուր վտակից նվազագույն 1.7կմ հեռավորության վրա (տես՝ նկար 4):

Կարկաչան գետի ջրերի որակի մոնիթորինգ իրականացվում է միայն գետաբերանում (դիտակետ 38, նկար 10):

2025 թվականի III-րդ եռամսյակի դիտարկումների տվյալներով Կարկաչուն գետի ջրի որակը հուլիսին և սեպտեմբերին գնահատվել է «վատ» (5-րդ դաս): Արթիկի տուֆերի հանքավայրի, դրա տեղամասի շահագործման երկարամյա փորձը վկայում է գրունտային ջրերի հորիզոնների բացակայության մասին:

Հայցվող տեղամասին անմիջապես հարակից հատվածում շահագործվում է Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Դիք տեղամասը: Դիք տեղամասի, ինչպես նաև ամբողջ Արթիկի հանքավայրի հիդրոերկրաբանական պայմանները բարենպաստ են և բնութագրվում են շահագործվող խորություններում գրունտային ջրերի բացակայությամբ, ինչը պայմանավորված է ապարների բարձր ֆիլտրացիոն հատկություններով: Արթիկի տուֆերի հանքային դաշտը կազմող վերին չորրորդական հասակի հրաբխային ծագման տուֆերը աչքի են ընկնում իրենց բարձր ջրաթափանցելիությամբ:

Դիք տեղամասի երկրաբանական ուսումնասիրության ընթացքում կատարվել է հետախուզական փորվածքների դիտարկում՝ ստորերկրյա ջրերի առկայությունը պարզելու նպատակով: Ոչ մի հետախուզական փորվածքում ստորգետնյա ջրային հորիզոններ չեն դիտարկվել:

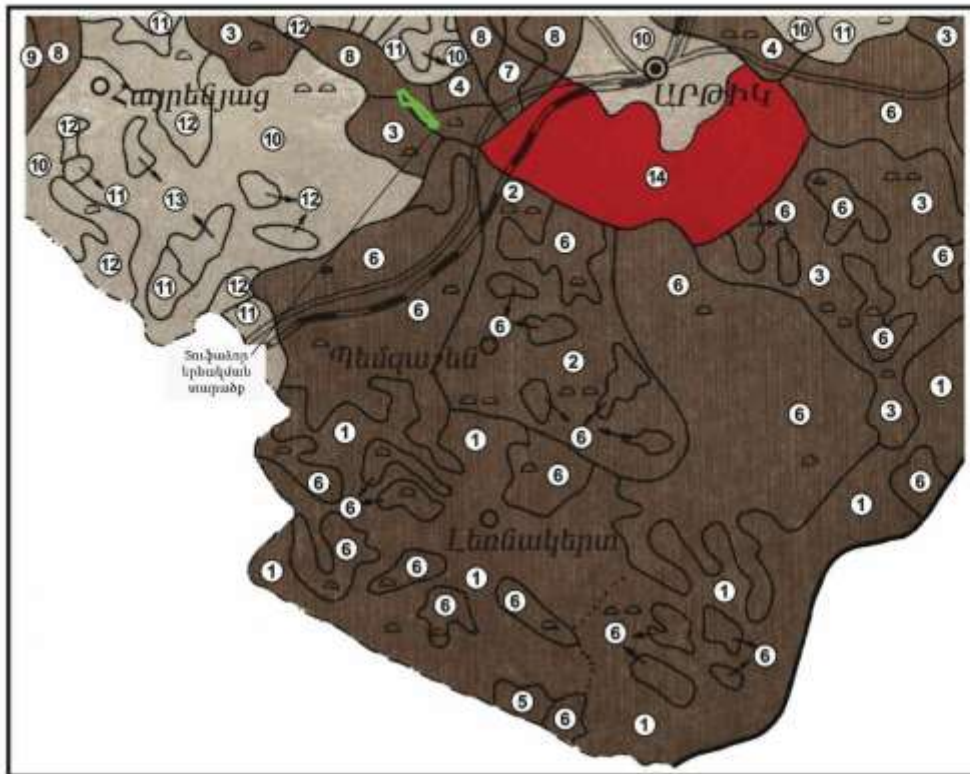
Նկար 10.

4.8 Հողային ռեսուրսներ

Արթիկի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի շրջանում տարածված են գերազանցապես սևահողերը: Սևահողերի բնական ենթատիպերի տարածման սխեմատիկ քարտեզը ներկայացված է նկար 11-ում:

Տարածքի սևահողերում նկատվում է սիլիցիումի, ալյումինիումի, երկաթի, կալիումի պարունակության հավասարաչափ կուտակում հողի պրոֆիլի սահմաններում: Հողային լուծույթի ռեակցիան գլխավորապես չեզոք է (pH-ը տատանվում է 7-ի սահմաններում): Կլանող համալիրը հագեցված է հիմնականում Ca-ով և Mg-ով:

Հայցվող տարածքի հողերի բնական
տիպերի սխեմատիկ քարտեզ

- ① Սևահողեր լվացված հարուստ հումուսային փոքր հզորության կավավազային
- ② Սևահողեր լվացված միջին հումուսային միջին հզորության կավավազային
- ③ Սևահողեր լվացված միջին հումուսային փոքր հզորության կավային տեղ-տեղ թույլ հողմահարված
- ④ Սևահողեր լվացված քիչ հումուսային փոքր հզորության կավային մասամբ թույլ հողմահարված
- ⑤ Սևահողեր լվացված միջին հումուսային հզոր կավային մշակովի
- ⑥ Սևահողեր լվացված միջին հումուսային միջին հզորության հիմնականում կավային մշակովի
- ⑦ Սևահողեր լվացված քիչ հումուսային հզոր կավային մշակովի
- ⑧ Սևահողեր լվացված քիչ հումուսային միջին հզորության կավային մշակովի
- ⑨ Սևահողեր լվացված քիչ հումուսային փոքր հզորության մեծամասամբ կավային մշակովի
- ⑩ Սևահողեր սովորական ալրակարբոնատային քիչ հումուսային փոքր հզորության կավավազային միջին հողմահարված
- ⑪ Սևահողեր սովորական ալրակարբոնատային քիչ հումուսային հզոր կավային միջին հողմահարված մշակովի
- ⑫ Սևահողեր սովորական ալրակարբոնատային քիչ հումուսային միջին հզորության կավային մշակովի
- ⑬ Սևահողեր սովորական ալրակարբոնատային քիչ հումուսային փոքր հզորության կավային մշակովի
- ⑭ Արմատական ապարների ելքերի և ուժեղ քարքարոտ թերի զարգացած բնահողերի համալիր

Նկար 11.

Բնորոշ է կնձկային ստրուկտուրա: Հողերը թույլ հումուսային են (2.5%), ընդհանուր ազոտի պարունակությունը կազմում է 0.14%, ֆոսֆորական թթվի պարունակությունը՝ 0.21% և կալիումը՝ 1.3%:

Տարածքի հողերից (մինչև 0.3մ խորությունը) վերցված նմուշի վերլուծության արդյունքներով կլանված կատիոններից նշվել են Ca 0.8%, Mg 0.167%, Na 0.110%: Նմուշում նշվել են Si 201342մգ/կգ, Al 64274մգ/կգ, Mn 1025մգ/կգ, Fe 104270մգ/կգ, Cu 2.9մգ/կգ, Zn 8մգ/կգ:

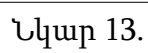
Հայցով Տուֆաձոր տեղամասի տարածաշրջանում զգալի տարածքներ խախտված են ընդերքօգտագործման աշխատանքներով: Տարածաշրջանում են գտնվում խոշորագույն Արթիկի հրաբխային տուֆերի հանքավայրը, դրա տեղամասերը:

Տուֆաձոր տեղամասի հարակից հատվածում ընդերքօգտագործման աշխատանքների արդյունքում խախտված, օգտակար հանածոների արդյունահանման ենթակառուցվածքներով (բացահանքեր, լցակույտեր, ճանապարհներ, արտադրական հրապարակներ և այլն) զբաղեցրած տարածքները ներկայացված են նկար 12-ում:

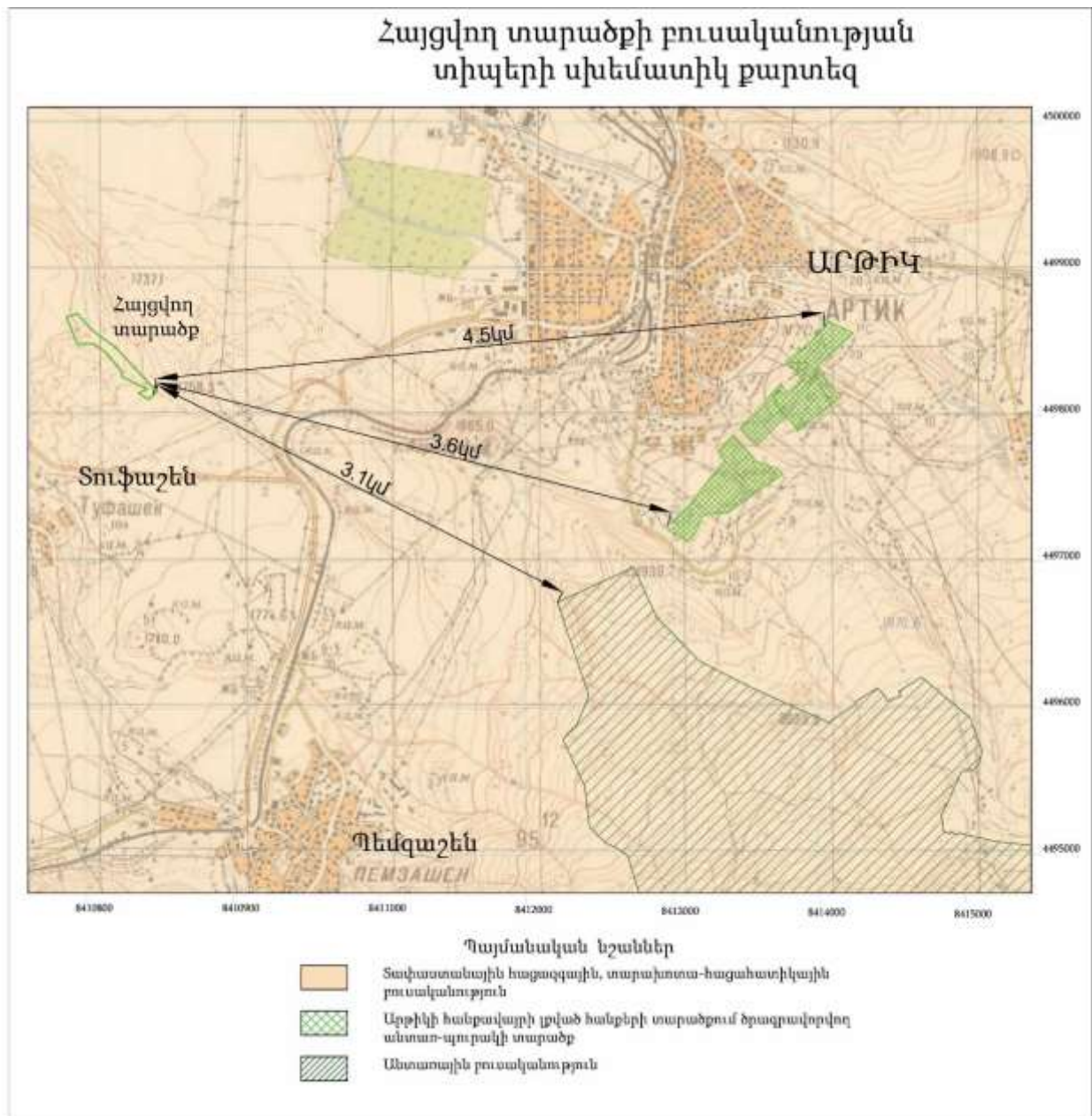
Նկար 12.

Հայցվող տեղամասի արևմտյան եզրագծին հարակից հատվածում առկա է շահագործված տարածք: Խախտված հողերի մակերեսը կազմում է 2.49հա, որից 0.57հա-ը ներառված է հայցվող տեղամասի սահմաններում: Հայցվող տեղամասի տարածքում առկա է լցակույտ (նկար 13), որի հիմքի երկարությունը կազմում է մոտ 350մ, հիմքի լայնությունը մինչև 14մ, վերին հարթակի լայնությունը՝ մոտ 8մ, բարձրությունը մոտ 2.3մ: Լցակույտում կուտակված է մոտ 15.1հազ.մ³ զանգված՝ ջարդոտված, փշրված տուֆեր, հողագրունտ:

4.9 Կենսաբազմազանություն

Տուֆաձոր տեղամասի շրջանը գտնվում է ՀՀ Շիրակի ֆլորիստիկական շրջանում: Տարածքի բնական բուսականությունը պատկանում է հիմնականում տափաստանայինի տիպին: Գերակշռում են տարախոտա-հացազգի խոտաբույսերը, որոնք ներկայացված են երեք՝ փետրախոտային (*Stipa*), շյուղախոտային (*Festuca*) և ցորնուկային (*Bromus*) տափաստանների ֆորմացիաներով (նկար 14):

Նկար 14.

Հայցվող տարածքում դիտարկվել են *Festuca ovina* L., *Koeleria cristata* (L.) Pers., *Stipa capillata* L., *Elytrigia trichophora* (Link) Nevski, *Galium verum* L., *Artemisia*, *Astragalus*:

Հայցվող տարածքից մոտ 3.1կմ հեռավորության վրա են գտնվում Գյումրու անտառտնտեսության հողերը, իսկ 3.6-4.5կմ հեռավորությունների վրա՝ Արթիկ քաղաքի հարակից տարածքներում տուֆերի լքված հանքերի տարածքում ստեղծվող անտառ-պուրակը:

Հայցվող տարածքում կատարվել է տեղագրում՝ ՀՀ բույսերի կարմիր գրքում գրանցված տեսակների հայտնաբերման նպատակով: Նախապես կատարվել է ՀՀ բույսերի կարմիր գրքի տվյալների վերլուծություն՝ Արթիկի տարածաշրջանում դիտարկված բուսատեսակների վերաբերյալ:

Ստորև, աղյուսակ 21-ում ներկայացվում են համառոտ տվյալներ Արթիկի տարածաշրջանում աճող և ՀՀ բույսերի կարմիր գրքում գրանցված տեսակների վերաբերյալ:

Աղյուսակ 21.

Բուսատեսակը	Կարգավիճակը	Առանձնահատկու- թյունները	Տարածումը	Պահպանության միջոցառումները ¹
1	2	3	4	5
Լերդախոտ ալեհեր	Կրիտիկակա ն վիճակում գտնվող	Միջին լեռնային գոտի, ծ.մ. 1750-1800մ, չոր քարքարոտ, կավային լանջերին տափաստաններում	Արթիկ, Պեմգաշեն, տեղամասից մոտ 1.5-2.1կմ հեռավ. վրա	Չեն իրականացվում
Գետնաստղ ցեղակից	Վտանգված	Վերին լեռնային գոտի ծ.մ. 1700-1900մ, տա- փաստանային թփերի մացառուտ- ներում, քարքարոտ լանջերին, քարա- թափվածքների վրա	Արթիկի շրջակայք, տեղամասից մոտ 1.5կմ հեռավորու- թյան վրա	Չեն իրականացվում
Թրաշուշան Ջավախքի	Վտանգված	Միջին և վերին լեռնային գոտիներ, ծ. մ. 1400-2200 մ, մարգագետիններում, մարգագետնա- տափաստանում, տնկարկներում, խոնավ տեղերում	Մեծ Մանթաշ գյուղի շրջակայք, տեղամասից մոտ 10կմ հեռավորու- թյան վրա	Պոպուլյացիայի մի մասը պահպանվում է «Արփի լիճ» ազգային պարկի տարածքում

¹ Տվյալները ներկայացված են ըստ ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N72-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքի

1	2	3	4	5
Տուղտավարդ Սոֆիայի	Վտանգված	Միջին լեռնային գոտում, ծ. մ. 1300- 1800մ բարձրությունների վրա, լեռնային տափաստաններում, չոր քարքարոտ տեղերում, ժայռերի վրա	Պեմզաշեն, Մարալիկ, տեղամասից մոտ 2.1-5.4կմ հեռավորու- թյան վրա	Չեն իրականացվում

ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ.-ի №781-Ն որոշմամբ նախատեսված է, որ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության ներկայացնելու դեպքում հիմնադրությային փաստաթղթի, նախատեսվող գործունեության հայտի և շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հաշվետվության մեջ ներառվում և հետագայում իրականացվում են հողերում առկա օբյեկտների պահպանությանն ուղղված հետևյալ միջոցառումները՝

1) վայրի բուսատեսակների և դրանց պոպուլյացիաների վիճակի ուսումնասիրության (տեսակային կազմ, տարածվածություն, քանակ) իրականացում, որի տվյալները սահմանված կարգով տրամադրվում են բուսական աշխարհի պահպանության, պաշտպանության, օգտագործման և վերարտադրության բնագավառում լիազորված պետական մարմնին.

2) բուսատեսակների այլ աճելավայրեր ապօրինի տեղափոխման և այդ տարածքում այլ տեսակների կլիմայավարժեցման կանխարգելում.

3) կենսաբանական տեխնոլոգիաների միջոցով ստացված կենդանի ձևափոխված օրգանիզմների ապօրինի օգտագործման և օտարածին տեսակների ներմուծման կանխարգելում.

4) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ արգելված թունաքիմիկատների օգտագործման կանխարգելում:

Այսինքն, ըստ գործող օրենսդրական կարգավորումների, երկրաբանական ուսումնասիրության նպատակով հայցվող տարածքում բուսաբանության դաշտային ուսումնասիրություններ պետք է կատարվեն նախատեսվող գործունեության ժամանակ, այսինքն ՇՄԱԳ դրական փորձաքննական եզրակացություն և ընդերքօգտագործման՝

օգտակար հանածոների արդյունահանման նպատակով երկրաբանական ուսումնասիրության թույլտվությունը ստանալուց, համապատասխան պայմանագիր կնքելուց հետո:

Սակայն հայցվող տարածքում ՀՀ բույսերի կարմիր գրքում գրանցված տեսակների առկայությունը և պահպանվող էկոհամակարգերի վրա ազդեցությունը բացառելու նպատակով 2024 թվականի հոկտեմբերին «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերության ֆինանսավորմամբ ՀՀ ԳԱԱ Ա.Լ.Թախտաջյանի անվան Բուսաբանության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող Մ. Սարգսյանի կողմից կատարվել է Տուֆաձոր տեղամասի և հարակից տարածքների դիտարկում: Դիտարկումների նպատակն էր Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասում ուսումնասիրել և ներկայացնել տվյալներ ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված *Լերդախոտ ալեհեր* (*Teucrium canum*) և *Տուղտավարդ Սոֆիայի* (*Alcea sophiae*) բուսատեսակների առկայության վերաբերյալ: Այցելության ժամանակ երթուղային եղանակով ուսումնասիրվել է հայցվող տեղամասը ամբողջությամբ և հարակից տարածքները: Գրանցվել են հայցվող տարածքում հանդիպող բուսատեսակները: Հայցվող տարածքում հանդիպող տափաստանային բուսականությունը ներկայացված է տարախոտադաշտավլուկազգի ֆորմացիաներով: Ավագ գիտաշխատողի կողմից արձանագրվել է, որ Տուֆաձեր տեղամասում և դրա անմիջական հարևանությամբ *Լերդախոտ ալեհեր* (*Teucrium canum*) և *Տուղտավարդ Սոֆիայի* (*Alcea sophiae*) բուսատեսակներ, ինրպես նաև վտանգված, պահպանության կարիք ունեցող ՀՀ բույսերի կարմիր գրքում գրանցված այլ բուսատեսակներ չկան (եզրակացությունը ներկայացված է հավելված 1-ում):

Հայցվող տարածքում միջատներից նշվել են գնայուկ-բզեզներ, ռնգեղջյուր բզեզներ և գոմաղբաբզեզներ: Թռչուններից նշվել են ճնճղուկ, ագռավ, արտույտ, դիտարկվել է բազեանման թռչնի թռիչք: Շրջանում կաթնասուններից հայտնի են նապաստակ, աղվես, գայլ: Ձորակային հատվածներում դիտարկվել են ճարպիկ մողես, սովորական պղնձօձ, դոդոշներ: Բուն հայցվող տարածքում խոշոր կաթնասունների բներ կամ որջեր չեն հայտնաբերվել, քանի որ տարածքը կազմված է արթիկի տիպի տուֆերով, ինչը անբարենպաստ պայման է կաթնասունների բների համար:

Հայցվող տարածքում կատարվել է տեղագրում՝ ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում գրանցված տեսակների հայտնաբերման նպատակով: Նախապես կատարվել է ՀՀ

կենդանիների կարմիր գրքի տվյալների վերլուծություն՝ Արթիկի տարածաշրջանում դիտարկված տեսակների վերաբերյալ: Ստորև, աղյուսակ 22-ում ներկայացվում են համառոտ տվյալներ Արթիկի տարածաշրջանում հայտնի և ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում գրանցված տեսակների վերաբերյալ: Տեղամասի տարածքում այս տեսակները չի դիտարկվել:

Աղյուսակ 22.

Կենդանու տեսակը	Կարգավիճակը	Առանձնահատկությունները	Տարածումը	Պահպանության միջոցառումները ²
1	2	3	4	5
Մորեխ հայկական	Սահմանափակ, մասնակի ընդհատված արելաով հազվագյուտ տեսակ	Ալպյան և ենթալպյան գոտիների (1300-1500 մ ծ.մ.բ.), մարգագետիններ և գորգեր	Արթիկի շրջակայք, տեղամասից մոտ 1.5կմ հեռավորության վրա	Պահպանվում է «Սևան», «Արփի լիճ» և «Արնիկ» ազգային պարկերում և «Քաջարան» արգելավայրում:
Փոքրասիական գետնասկյուռ	Վտանգված	Նախալեռնային կիսաանապատի վերին մասեր, լեռնային տափաստաններ, մարգագետնային տափաստաններ	Շիրակի հարթավայր	Պահպանվում է «Արփի լիճ» ազգային պարկում:
Շիդլովսկու դաշտամուկ	Վտանգված	Չոր լեռնային, լեռնային և մարգագետնային խոպան տափաստաններ, դաշտերի միջակոսներ, ցանքատարածություններ, այգիները և բանջարանոցներ	Ամենամոտը Մաստարինի հարթակի (մոտ 17կմ հեռավ. վրա) պոպուլյացիան է, որը համարյա անհետացել է	Չի իրականացվում
Ներկարար	Խոցելի	Հանդիպում է կիսաանապատային և լեռնատափաստանային գոտիներում՝ բնակեցնելով հարաբերականորեն թեք լանջերը քսերոֆիտային բուսականության և ժայռերի առկայությամբ	Հայաստանում հանդիպում է կիսաանապատային և լեռնատափաստանային գոտիներում	Պոպուլյացիայի մի մասը հանդիպում է «Խոսրովի անտառ» պետական արգելավայրում
Սպիտակափոր մողես	Խոցելի	Բնակեցնում է լեռնատափաստանային գոտու ժայռերը, քարերի կույտերը, 1700-2000 մ ծ.մ.ն. բարձրության վրա	Հայաստանի հյուսիսային և կենտրոնական լեռնային շրջանները	Պահպանվում է «Սևան» ազգային պարկում

² Տվյալները ներկայացված են ըստ ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N71-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքի

Հիմք ընդունելով վերը նշվածը, կարելի է փաստել, որ Տուֆաձոր տեղամասի տարածքում ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում և ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում գրանցված տեսակների աճելավայրեր և ապրելավայրեր չկան:

4.10 Անտառային ռեսուրսներ

Տուֆաձոր տեղամասում անտառապատ տարածքներ, անտառային նպատակային նշանակության հողեր չկան: Հայցվող տարածքից մոտ 3.1կմ հեռավորության վրա են գտնվում Գյումրու անտառտնտեսության հողերը:

«Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի «Գյումրիի անտառտնտեսություն» մասնաձյուղը գտնվում է ՀՀ Շիրակի մարզում, Գյումրի, Ախուրյան, Ամասիա, Անի, Աշոցք և Արթիկ խոշորացված համայնքների վարչական սահմաններում, Ախուրյան գետի ջրհավաք ավազանում:

Անտառտնտեսության տարածքը գտնվում է 40°30'40" - 41°02'28" հյուսիսային լայնությունների և 43°46'34" - 44°06'02" արևելյան երկայնությունների միջև: Անտառտնտեսության ամենաերկար ձգվածությունը հյուսիսից դեպի հարավ է՝ 59 կմ: Արևելքում սահմանակցում է ՀՀ Լոռու մարզի «Վանաձորի անտառտնտեսություն» մասնաձյուղին, հյուսիսային հատվածում «Արփի լիճ» ազգային պարկն է:

Գործունեության ենթակա տարածքը ձևավորվել է դեռևս 1958թ-ից, Լենինականի (այժմ՝ Գյումրի) քաղաքային խորհրդի գործադիր կոմիտեի որոշման հիման վրա, Լենինական քաղաքի շուրջը 311.8հա-ի վրա կազմավորելով կանաչ գոտի՝ «Սևերսկի» տեղամասի 24հա երիտասարդ անտառտնկարկներից, զինվորական տնօրինության տակ գտնվող 248.3հա քաղաքի ենթակայության հողերից և «Մսի կոմբինատ» տեղամասի 39.5հա տնկարկներից: Այս տարածքի բազայի վրա Հայկական ՍՍՀ մինիստրների խորհրդի 01.04.1958թ. թիվ 204 որոշմամբ կազմակերպվել է Լենինականի (այժմ՝ Գյումրի) անտառտնտեսությունը: Սկզբում այն ուներ 3 անտառպետություն՝ Ջաջուռի, Լենինականի և Արթիկի: Հետագայում՝ 1963թ. կազմավորվել է 4-րդ՝ Արփիի անտառպետությունը, որի հիմնական խնդիրը հանդիսանում էր Արփի լճի ափամերձ տարածքների անտառապատումը:

Ներկայումս «Գյումրիի անտառտնտեսություն» մասնաձյուղի կազմում ընդգրկված են չորս անտառպետություններ, հետևյալ մակերեսներով. Գյումրիի՝ 1042հա, Աշոցքի՝ 1069հա, Ջաջուռի՝ 1368հա և Արթիկի՝ 1042հա:

«Գյումրիի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի ընդհանուր տարածքը կազմում է 4521հա:

Անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի հողատեսքերում բացարձակ գերակշռում են պաշտպանական նշանակության անտառային հողերը՝ 3796.1 հա կամ ընդհանուր տարածքի շուրջ 84%-ը, անտառային հողերում՝ 2346.3 հա, պաշտպանական անտառածածկում՝ 755.7 հա, անտառմշակույթներում՝ 644.5 հա, չմիակցված աղարթով անտառմշակույթներում՝ 36.0 հա, անտառային բացատներներում ու բաց (պարապուտ) տարածքներում՝ 1384.2 հա, զբաղեցնում են 1449.8 հա կամ ընդհանուր ոչ անտառային հողերի 92.2 %-ը:

Հատուկ նշանակության հողատեսքերը զբաղեցնում են 724.9 հա կամ ընդհանուր տարածքի 16%-ը, այդ թվում անտառային հողերը՝ 602.3 հա, որից անտառածածկը՝ 282.4 հա, նույն թվում անտառմշակույթները՝ 240.6հա, չմիակցված աղարթով անտառմշակույթները՝ 1.6հա, անտառային բացատներն ու բաց (պարապուտ) տարածքները զբաղեցնում են 150.7 հա, նոսրուտները՝ 167.6 հա: Հատուկ նշանակության ոչ անտառային հողերը զբաղեցնում են 122.6 հա կամ ընդհանուր ոչ անտառային հողերի 7.8 %-ը:

Անտառտնտեսության ընդհանուր հողատեսքերում անտառածածկ ընդհանուր մակերեսը կազմում է 1038.1հա (23%), որից 885.1հա-ը (85.3%) միակցված սաղարթով անտառմշակույթ է, 153.0 հա-ը (14,7%) բնական ծագման անտառներն են (կաղամախի՝ 144.5 հա և սոճի՝ 8.5 հա), անտառային բացատները և պարապուտները՝ 1534.9հա, նոսրուտները՝ 338.0հա: Ընդհանուր ոչ անտառային հողերի մակերեսը զբաղեցնում է 1572.4հա, որից խոտհարքերը՝ 41.8հա, արոտավայրերը՝ 633.1հա:

Անտառտնտեսությունում հիմնական անտառկազմող տեսակը սոճու անտառմշակույթներն են, որի գերակշռությամբ ծառուտները զբաղեցնում են 684.0 հա՝ 117490խտմ³ ընդհանուր պաշարով, զբաղեցնում են անտառածածկ մակերեսի 65.9%-ը և ընդհանուր պաշարի 74%-ը: Հաջորդ ծառատեսակը կաղամախու ծառուտներն են, որոնք զբաղեցնում են 144.5 հա տարածք՝ 29230խտմ³ ընդհանուր պաշարով, բաղեցնում են անտառածածկ մակերեսի 13.9%-ը և ընդհանուր պաշարի 18.4%-ը: Թխկու անտառմշակույթները կազմում են 104.9հա՝ 8240խտմ³ ընդհանուր պաշարով, զբաղեցնում են անտառածածկ մակերեսի 10.1%-ը և ընդհանուր պաշարի 5.2%-ը:

Մնացած տեսակները միասին զբաղեցնում են 104.7հա՝ 3840մ³ կամ անտառածածկ մակերեսի 10.1%-ը և ընդհանուր պաշարի 2.4%-ը:

4.11 Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ

Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի շրջանում բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ, որտեղ իրականացվում է վտանգված էկոհամակարգերի պահպանություն, չկան:

Ամենամոտ գտնվող բնության հատուկ պահպանվող տարածքներն են.

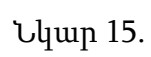
- «Արագածի ալպյան» արգելավայրը, որը հիմնադրվել է 1959 թվականին և զբաղեցնում է 300 հա տարածք, գտնվում է ՀՀ Արագածոտնի մարզում, Արագած լեռան հարավային լանջի վրա, Քարի լճի շրջակայքում, ծովի մակարդակից 3200-3350մ բարձրության վրա: Պահպանության օբյեկտներն են՝ սառցադաշտային Քարե լիճը և հարակից ալպյան մարգագետինները: Հեռավորությունը տեղամասից կազմում է մոտ 25կմ ;
- «Հանքավանի ջրաբանական» արգելավայրը, որը հիմնադրվել է 1981 թվականին և զբաղեցնում է 5169.04 հա տարածք, գտնվում է ՀՀ Կոտայքի մարզում, Մարմարիկ գետի վերին հոսանքում, Ծաղկունյաց լեռնաշղթայի լանջերին, ծովի մակարդակից 1950-2370մ բարձրության վրա: Պահպանության օբյեկտներն են՝ հանքային աղբյուրների սնման ավազանները: Հեռավորությունը տեղամասից կազմում է մոտ 40կմ :
- «Արփի լիճ» ազգային պարկ, որը ստեղծվել է 2009 թվականին: Գտնվում է Շիրակի մարզում, Ամասիայի և Աշոցքի տարածաշրջաններում, Եղնախաղի լեռնաշղթայի արևելյան և Զավախքի լեռնաշղթայի հարավարևմտյան լանջերին: Ազգային պարկն զբաղեցնում է մոտ 25 000 հա տարածք: Ազգային պարկն ստեղծվել է Զավախք-Շիրակ բարձրավանդակի ուրույն կենսաբազմազանության պահպանման համար: Այստեղ է գտնվում հայկական որոշի ամենամեծ գաղութը աշխարհում և գանգրափետուր հավալուսնի միակ բնակավայրը Հայաստանում: : Գտնվում է հայցվող տեղամասից ավելի քան 46կմ հյուսիս, հյուսիս-արևմուտք:

«Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենքին համաձայն բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ են համարվում բնության հուշարձաններ: ՀՀ տարածքի բնության հուշարձանների ցանկը հաստատվել է ՀՀ կառավարության 14.08.2008թ.-ի N967-Ն որոշմամբ :

ՀՀ Շիրակի մարզում գտնվում են բնության հետևյալ հուշարձանները.

Հ/Հ	Անվանումը	Գտնվելու վայրը
1	2	3
1.	«Ամասիայի» քարանձավ	Ամասիա գյուղից 1.5 կմ արլ, Ախուրյան գետի կիրճի աջ ափին, նրա հունից 80 մ բարձրության վրա, ծ.մ-ից 2000 մ բարձրության վրա
2.	«Կրիա» քարե բնական քանդակ	Երևան-Գյումրի խճուղու ձախ կողմում, Լանջիկ և Մարալիկ բնակավայրերի միջև
3.	«Ամասիայի աղբյուր N 1»	Ամասիա գյուղից 1.5 կմ հվ-արմ, Ախուրյան գետի կիրճի ձախ ափին, ծ.մ-ից 1735 մ բարձրության վրա
4.	«Ամասիայի աղբյուր N 2»	Ամասիա գյուղից 1.5 կմ հվ-արմ, Ախուրյան գետի կիրճի ձախ ափին, ծ.մ-ից 1750 մ բարձրության վրա
5.	«Ամասիայի աղբյուր N 3»	Ամասիա գյուղից 1.8 կմ հվ-արմ, Ախուրյան գետի կիրճի ձախ ափին, ծ.մ-ից 1745 մ բարձրության վրա
6.	«Գոմերի տակի աղբյուր»	Աշոցք գյուղից հվ-արլ ծայրամասում, ծ.մ-ից 1980 մ բարձրության վրա
7.	«Ձորաղբյուր»	Բավրա գյուղից 5 կմ հս-արլ, ծ.մ-ից 2430 մ բարձրության վրա
8.	«Զույգաղբյուր» աղբյուր	Զույգաղբյուր գյուղից 200 մ արմ, Աշոցք գետակի աջ ափին, ծ.մ-ից 2015 մ բարձրության վրա
9.	«Լուսաղբյուր» աղբյուր	Հարթաշեն գյուղից 1.2 կմ արլ, Գյումրի-Տաշիր ավտոճանապարհից 150 մ ձախ, ծ.մ-ից 2030 մ բարձրության վրա
10.	«Անանուն» աղբյուր	Հարթաշեն գյուղի դպրոցից 1.8 կմ հս-արլ, ծ.մ-ից 2180 մ բարձրության վրա
11.	«Անանուն» լիճ	Արթիկի ենթաշրջան, Ախուրյանի ջրավազանում, ծ.մ-ից 3200 մ բարձրության վրա
12.	«Արքայական» լիճ	Մանթաշ գետի վերին հոսանքում, ծ.մ-ից 3050 մ բարձրության վրա
13.	«Ամասիայի» ջրվեժ	Ախուրյան գետի աջակողմյան վտակի վրա, համանուն գյուղից արլ
14.	«Մանթաշի» ջրվեժներ	Մեծ Մանթաշ գյուղից 16 կմ հվ-արմ, համանուն գետի աջ վտակի վրա
15.	«Դողդոջուն կաղամախու ծառուտներ»	Ամասիա գյուղից 3 կմ արմ, ծ.մ-ից 3200 մ բարձրության վրա
16.	«Փետրախոտային տափաստան»	Ամասիա գյուղից 3 կմ հս-արմ

Տուֆաձոր տեղամասին ամենամոտ գտնվող հուշարձաններն են «Կրիա» քարե բնական քանդակը (մոտ 9.5կմ հեռավորության վրա) և «Մանթաշի» ջրվեժները (մոտ 11.7կմ հեռավորության վրա) (նկար 15):

4.12. Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձաններ

ՀՀ կառավարության 2007 թվականի մարտի 15-ի թիվ 385-Ն որոշմամբ հաստատվել է հանրապետության, այդ թվում նաև ՀՀ Շիրակի մարզի պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ցանկը:

Տուֆաշեն բնակավայրի պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ցանկը ներկայացված է աղյուսակ 24-ում:

Աղյուսակ 24.

Խմբի համարը, ենթահամարը		Հուշարձանի անվանումը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
1		ԱՄՐՈՑ	Ք.ա. 2 հազ.	հվ կողմում, բլրի գագաթին
	1.1	Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2 հազ.	ամրոցի շրջակայքում
2		ԳԵՐԵԶՄԱՆՈՑ	12-20 դդ.	գյուղի հվ եզրին
	2.1	Խաչքար	13-14 դդ.	գերեզմանոցում
3		ԳԵՐԵԶՄԱՆՈՑ	18-20 դդ.	գյուղի հվ-ամ մասում
4		ԵԿԵՂԵՑԻ	վերակառ. 19 դ.	գյուղի մեջ
	4.1	Գերեզմանոց	19-20 դդ.	եկեղեցու շրջակայքում
	4.2	Խաչքար	15-16 դդ.	ազուցված է եկեղեցու հս պատին
5		ԿՈԹՈՂ ԹՈՒԽ ՄԱՆՈՒԿ	12-13 դդ.	գյուղի մեջ

	
Գերեզմանոց	Մատուռ Թուխ Մանուկ

Տուֆաշեն բնակավայրի պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանները գտնվում են հայցվող Տուֆաձոր տեղամասից մոտ 1.5կմ հեռավորության վրա:

4.13 Ազդակիր համայնքը

Ինչպես արդեն նշվել է, Արթիկի տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի տարածքը վարչական առումով ընդգրկված է ՀՀ Շիրակի մարզում:

ՀՀ Շիրակի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության հյուսիս-արևմուտքում: Պետական սահմանով արևմուտքից սահմանակից է Թուրքիայի Հանրապետությանը, հյուսիսից՝ Վրաստանի Հանրապետությանը, արևելքից սահմանակից է ՀՀ Լոռու մարզին և հարավից՝ ՀՀ Արագածոտնի մարզին: Արտաքին սահմանների երկարությունը կազմում է 165 կմ:

Մարզը զբաղեցնում է 2680կմ² տարածք (268027.026հա), Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը 9.0% է: Գյումրի քաղաքը իր նշանակությամբ և բնակչության թվով համարվում է Հայաստանի Հանրապետության երկրորդ քաղաքը:

Մարզի վերաբերյալ վիճակագրական ամփոփ տվյալները ներկայացված են ստորև, աղյուսակներ 25-43-ում:

Տարածքը Territory	2 680 քառ.կմ/ sq. km
Հայաստանի Հանրապետության տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը, % Territory share of the marz in the territory of the Republic of Armenia, %	9.0
Համայնքներ, 2023թ. տարեկզբի դրությամբ Communities, as of the beginning of 2023	6
Քաղաքներ Towns	3
Գյուղեր Villages	127
Բնակչության թվաքանակը 2023թ. տարեկզբի դրությամբ Population number as of the beginning of the year, 2023	230.5 հազ.մարդ/ ths. person
այդ թվում՝ including:	
քաղաքային urban	133.6 հազ. մարդ/ ths. person
գյուղական rural	96.9 հազ.մարդ ths. person
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը 2022թ., % Share of marz population in the total population of the RA 2022, %	7.8
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը 2022թ., % Share of urban population size 2022, %	58.0
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր Agricultural land	210 975.9 հա/ ha
այդ թվում՝ վարելահողեր including: arable land	78 142.4 հա/ ha

Մարզի տնտեսության հիմնական ոլորտների տեսակարար կշիռները ՀՀ տնտեսության համապատասխան ոլորտների ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն 7.1 %,
- գյուղատնտեսություն 10.2 %,
- շինարարություն 4.6 %,
- մանրածախ առևտուր 3.8 %,
- ծառայություններ 1.8 %:

Շիրակի մարզի արդյունաբերության առաջատար ոլորտներն են սննդամթերքի ու խմիչքների և ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների արտադրությունը:

Մարզում են գտնվում Շիրակի օդանավակայանը և Բավրայի մաքսակետը: Մարզի տարածքով են անցնում Հայաստանի Հանրապետությունը Վրաստանին կապող գլխավոր երկաթգիծը և ավտոմոբիլային խճուղին: Այստեղ իրար են միանում Հայաստանի և Թուրքիայի երկաթուղային և ավտոճանապարհային ցանցերը:

01.01.2023թ. դրությամբ մարզի բնակչությունը կազմել է 230.5հազ.մարդ, այդ թվում Արթիկ քաղաքում՝ 17473 մարդ, ազդակիր Տուֆաշեն բնակավայրում՝ 415 մարդ:

ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԱՄԱՅՆՔԻ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2022թ.

SOME SOCIAL INDICATORS OF DISTRICT COMMUNITY WITH
10 000 POPULATION IN SHIRAK MARZ, 2022

	Ընդամենը Total	կրթական including:		
		կին ¹ women ¹	տղամարդ ¹ men ¹	
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 363	4 637	Population, person
Ծնվածներ, մարդ	123	56	67	Births, person
Մահացածներ, մարդ	97	47	50	Deaths, person
Ամուսնություններ	57	X	X	Marriages
Ամուսնալուծություններ	11	X	X	Divorces
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակավայրերում, քառ.մ	33.3	X	X	Total area of housing stock provided per inhabitant, square metre
Կրթության ոլորտ, հաճախումը կրթական, մարդ				Education sphere, attendance to educational institutions, person
նախադպրոցական	230	110	120	pre-school
հանրակրթական	1 388	658	730	general schools
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	161	107	54	musical, art schools, creative centers for children
Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	30	8	22	preliminary vocational
Միջին մասնագիտական	92	45	47	middle vocational
Բարձրագույն մասնագիտական	149	97	52	higher vocational
Առողջապահության ոլորտ				Public health sphere
Հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	34 456	...	...	annual attendance to polyclinic during the year (number of attendances)
Մարզիկներ, մարդ	269	46	223	Athletes, person
Սոցիալական ապահովության ոլորտ				Social insurance sphere
Ընդամենը կենսաթոշակատուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1 671	1 040	631	total pensioners/ as of the end of the year/ person
Աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	479	X	X	families that get poverty family benefit and one-time benefit
Հաճախումների քանակը ընտանեկան ընթացքում				Annual attendance during the year
գրադարան	14 071	...	...	library
թատրոն	1 730	...	...	theatre
համերգ	986	...	...	concert
թանգարան	5 062	...	...	museum
Իրավական ոլորտ				Law sphere
Հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	76	X	X	total crimes, during the year
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	40	X	X	of which - not grave crime
միջին ծանրության	23	X	X	medium crime
ծանր	11	X	X	grave crime
առանձնապես ծանր	2	X	X	special grave crime

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻՆ
PRODUCTION OF INDUSTRIAL OUTPUT BY TYPES OF ECONOMIC ACTIVITY, 2022

	Թողարկված արտադրանքի ծավալը, ընթացիկ գներով, ¹ մլն. դրամ Volume of produced production, in current prices ¹ , mln.drams	Պատրաստի արտադրանքի իրացումը, ընթացիկ գներով, ¹ մլն. դրամ Realisation of fabricated products in current prices ¹ , mln.drams	Արտադրանքի ֆիզիկական ծավալի ինդեքսը, % Volume index of industrial production, %	
ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶ SHIRAK MARZ				
Ամբողջ արդյունաբերությունը	194 593.0	193 387.5	229.6	Total industry
այդ թվում՝				including:
Հանքագործական արդյունաբերություն և բացահանքերի շահագործում	1 014.8	905.6	196.5	Mining and quarrying
այդ թվում՝				including:
հանքագործական արդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման այլ ճյուղեր	1 014.8	905.6	196.5	other mining and quarrying
Մշակող արդյունաբերություն	185 209.7	184 113.4	243.1	Manufacturing
որից՝				of which:
սննդամթերքի արտադրություն	55 673.6	55 192.1	106.9	manufacture of food products
խմիչքների արտադրություն	4 063.4	4 055.3	118.4	manufacture of beverages
մանածագործական արտադրատեսակների արտադրություն	743.1	542.9	126.4	manufacture of textiles
հագուստի արտադրություն	9 500.6	8 995.5	125.9	manufacture of wearing apparel
կաշվի, կաշվե արտադրատեսակների արտադրություն	90.1	90.1	128.5	manufacture of leather and related products
փայտանյութի մշակում, փայտից և խցանակեղևից, ծղոտից և հյուսկեն կյութերից արտադրատեսակների արտադրություն, բացի կահույքից	10.2	10.2	231.0	manufacture of wood and of products of wood and cork, except furniture; manufacture of articles of straw and plaiting materials
թղթի և թղթե արտադրատեսակների արտադրություն	47.7	47.7	115 անգամ times,	manufacture of paper and paper products
պոլիգրաֆիական գործունեություն, գրառված կրիչների բազմացում	29.1	29.1	75.4	printing and reproduction of recorded media

	Թողարկված արտադրանքի ծավալը, ընթացիկ գներով, ¹ մլն. դրամ Volume of produced production, in current prices ¹ , mln. drams	Պատրաստի արտադրանքի իրացումը, ընթացիկ գներով, ¹ մլն. դրամ Realisation of fabricated products in current prices ¹ , mln. drams	Արտադրանքի ֆիզիկական ծավալի ինդեքսը, % Volume index of industrial production, %	
քիմիական նյութերի և քիմիական արտադրատեսակների արտադրություն	95.9	97.2	151.3	manufacture of chemicals and chemical products
ռետին և պլաստմասսայի արտադրատեսակների արտադրություն	186.8	186.8	87.8	manufacture of rubber and plastic products
այլ ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների արտադրություն	112 366.3	112 474.2	11.9 անգամ times.	manufacture of other non-metallic mineral products
հիմնային մետաղների արտադրություն	777.3	753.0	189.9	manufacture of basic metals
պատրաստի մետաղե արտադրատեսակների արտադրություն, բացի մեքենաներից և սարքավորանքից	151.8	148.3	186.8	manufacture of fabricated metal products. except machinery and equipment
համակարգիչների, էլեկտրոնային և օպտիկական սարքավորանքի արտադրություն	64.1	75.2	107.3	manufacture of computer, electronic and optical products
մեքենաների և սարքավորանքի արտադրություն, չներառված ուրիշ խմբավորումներում	297.5	297.0	242.7	manufacture of machinery and equipment n.e.c
կահույքի արտադրություն	757.2	763.7	78.1	manufacture of furniture
արտադրատեսակների արտադրություն, չներառված ուրիշ խմբավորումներում	194.6	194.6	110.5	other manufacturing
<i>որից՝ ռսկերչական արտադրատեսակների արտադրություն</i>	7.5	7.5	x	<i>of which : manufacture of jeweller products</i>
մեքենաների և սարքավորանքի նորոգում և տեղակայում	156.7	156.7	48.2	repair and installation of machinery and equipment
էլեկտրականության, գազի, ջրի և լավորակ օդի մատակարարում	6 664.3	6 664.3	108.3	Electricity, gas, steam and air conditioning supply
Ջրամատակարարում, կոյուղի, թափոնների կառավարում և վերամշակում	1 704.2	1 704.2	107.5	Water supply, sewerage, waste management and remediation activities

Աղյուսակ 28.

ԳՑՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԸ																					
GROSS AGRICULTURAL OUTPUT																					
ընթացիկ գներով, մլրդ. դրամ at current prices, bln. drams																					
	Ընդամենը					այդ թվում՝ of which:										Տեսակարար կշիռը, % Share, %					
						բուսաբուծություն plant growing					անասնաբուծություն animal husbandry										
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	892.9	853.3	833.3	934.4	1 021.7	415.8	410.9	399.5	469.1	519.2	477.1	442.4	433.8	465.3	502.5	100	100	100	100	100	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	97.9	88.7	83.5	87.4	104.6	35.5	32.3	29.2	28.7	41.8	62.4	56.4	54.3	58.7	62.8	11.0	10.4	10.0	9.4	10.2	SHIRAK

Աղյուսակ 29.

ՀԱՅԱՀԱՏԻԿԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՏԻԿԱԸՆԴԵՂԵՆԱՅԻՆ ՄՇԱԿԱԲՈՒՑՄԵՐԻ ՑԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՄԻՋԻՆ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԲԵՐՔԸ																
SOWN AREAS UNDER GRAINS AND LEGUMINOUS CROPS, AVERAGE YIELD CAPACITY AND GROSS HARVEST																
	Ծանրատարածությունները, հա Sown areas (ha)					Բերքատվությունը, ց/հա Yield capacity (centner/ha)					Համախառն բերքը*, հազ. տոննա Gross harvest* (ths. tons)					
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	130 163	121 179	121 656	124 929	114 409	26.1	16.9	20.5	12.9	21.8	337.7	198.7	246.1	153.2	241.9	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	35 613	33 564	33 283	36 060	31 696	30.8	14.7	19.7	8.3	22.1	108.6	44.1	63.2	25.7	62.9	SHIRAK

Աղյուսակ 30.

ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ՑԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՄԻՋԻՆ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԲԵՐՔԸ

SOWN AREAS UNDER POTATOES, AVERAGE YIELD CAPACITY
AND GROSS HARVEST

	Ցանքատարածությունները, հա Sown areas (ha)					Բերքատվությունը, ց/հա Yield capacity (centner/ha)					Համախառն բերքը՝, հազ. տոննա Gross harvest՝ (ths. tons)					
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	22 062	20 477	20 531	20 125	19 263	187.3	199.2	212.8	179.3	182.1	415.1	404.1	437.2	364.6	351.4	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	3 221	3 236	3 536	3 404	3 566	216.2	210.7	216.5	170.6	170.6	69.6	67.9	76.6	58.1	60.8	SHIRAK

Աղյուսակ 31.

ԲԱՆՋԱՐԱՆՈՑԱՅԻՆ ՄՇԱԿԱԲՈՒՑՄԵՐԻ ՑԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ,
ՄԻՋԻՆ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԲԵՐՔԸ

SOWN AREAS UNDER VEGETABLES, AVERAGE YIELD CAPACITY
AND GROSS HARVEST

	Ցանքատարածությունները (ներառյալ ջերմոց և ջերմատուն), հա Sown areas (including greenhouse and hothouse) (ha)					Բերքատվությունը, ց/հա Yield capacity (centner/ha)					Համախառն բերքը՝, հազ. տոննա Gross harvest՝ (ths. tons)					
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	21 658	20 616	21 272	19 506	19 110	258.6	265.0	280.8	271.8	282.2	628.2	621.6	692.8	619.6	610.6	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	1 450	1 383	1 440	1 336	1 301	216.8	169.8	174.0	132.7	153.6	31.5	23.4	25.1	17.6	19.9	SHIRAK

Աղյուսակ 32.

ԲՈՍՏԱՆԱՅԻՆ ՄՇԱԿԱԲՈՒՑՄԵՐԻ ՑԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ,
ՄԻՋԻՆ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԲԵՐՔԸ

SOWN AREAS UNDER MELONS, AVERAGE YIELD CAPACITY
AND GROSS HARVEST

	Ֆանքատարածությունները, հա Sown areas (ha)					Բերքատվությունը, ց/հա Yield capacity (centner/ha)					Համախառն բերքը՝ հազ. տոննա Gross harvest (ths. tons)					
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	4 602	4 257	3 995	4 525	4 124	276.3	300.6	317.1	291.6	302.0	126.8	128.0	126.6	131.8	124.6	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	1	1	1	1	0.0	400.0	150.0	150.0	20.0	-	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	SHIRAK

Աղյուսակ 33.

ՊՏՂԻ ԵՎ ՀԱՍԱՊՏՂԻ՝ ՏՆԿԱՐԿՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՄԻՋԻՆ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԲԵՐՔԸ

PLANTING AREA OF FRUITS AND BERRIES PLANTATIONS¹, AVERAGE YIEL CAPACITY AND GROSS HARVEST

	Տարածությունները, հա Sown areas (ha)					Բերքատվությունը, ց/հա Yield capacity (centner/ha)					Համախառն բերքը, հազ. տոննա Gross harvest (ths. tons)					
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	43 035	43 411	43 751	44 708	45 034	87.7	76.2	71.4	82.1 [◇]	86.6	343.4	290.6	274.3	323.0	346.3	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	627	561	637	592	615	82.0	50.2	64.7	36.0 [◇]	39.0	5.1	2.8	4.0	3.0	3.2	SHIRAK

Աղյուսակ 34.

ԽԱՂՈՂԻ ՏՆԿԱՐԿՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՄԻՋԻՆ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԲԵՐՔԸ																
PLANTING AREAS OF GRAPE, AVERAGE YIELD CAPACITY AND GROSS HARVEST																
	Տարածությունները, հա Sown areas (ha)					Բերքատվությունը, ց/հա Yield capacity (centner/ha)					Համախառն բերքը, հազ. տոննա Gross harvest (ths. tons)					
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	16 099	16 497	16 681	16 524	16 160	120.1	146.1	189.3	157.9	149.3	179.7	217.5	283.2	237.1	225.8	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	-	0.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.0	-	-	-	SHIRAK

Աղյուսակ 35.

ԱՇՆԱՆԱՑԱՆ ՄՇԱԿԱԲՈՒՅՄԵՐԻ ՑԱՆՔԸ (նախորդ տարվա աշնանը կատարված ցանքը տվյալ տարվա բերքի տակ)						
SOWN AUTUMN CROPS (the autumn crop of last year under the harvest of that year)						
հա						
ha						
	2018	2019	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	66 730	61 466	61 651	59 449	58 295	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	18 458	15 877	14 943	14 954	12 680	SHIRAK

Աղյուսակ 36.

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ԳԼԽԱՔԱՆԱԿԸ																
NUMBER OF LIVESTOCK																
հունվարի 1-ի դրությամբ, 1 000 գլուխ as of January 1, 1 000 heads																
	Խոշոր եղջերավոր կենդանիներ Cattle			Որից՝ կովեր Of which cows			Խոզեր Pigs			Ոչխարներ և այծեր Sheep and goats			Չիեր Horses			
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	613.4	559.6	501.9	265.8	246.1	222.1	200.2	166.1	180.8	717.8	713.7	701.0	13.1	13.9	13.2	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	90.9	79.2	70.1	42.7	37.6	32.4	18.9	13.2	13.4	75.0	88.4	73.7	0.3	0.3	0.3	SHIRAK

Աղյուսակ 37.

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ													
PRODUCTION OF ANIMAL ORIGIN AGRICULTURAL PRODUCTS BY MARZES													
	Իրացվել է զյուղատնտեսական կենդանի և թռչուն սպանդի համար (կենդանի քաշով) ¹ , հազ. տոննա Realized livestock and poultry for slaughter(live weight) ¹ ,ths.tonnes			Կաթ, հազ. տոննա Milk (ths. tonnes)			Չու, մլն. հատ Eggs (mln. pieces)			Բուրդ, տոննա Wool, (tonnes)			
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	189.6	193.9	181.9	654.3	670.7	623.1	754.6	710.4	749.1	1 048	1 083	1 074	REPUBLIC OF ARMENIA
ՇԻՐԱԿ	24.7	25.2	23.1	100.2	102.9	90.4	42.8	42.0	59.9	104.0	106.3	88.7	SHIRAK

Տուֆաձոր տեղամասը ներառված է Արթիկ խոշորացված համայնքի Տուֆաշեն բնակավայրի սահմաններում:

Արթիկ բազմաբնակավայր համայնքը ձևավորվեց Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 2017 թվականի հունիսի 9-ին ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն՝ Արթիկի տարածաշրջանի 24 համայնքների միավորման արդյունքում: Համայնքի կենտրոնը Արթիկ քաղաքն է:

Արթիկ համայնքի կազմում ընդգրկված բնակավայրերի մասին ամփոփ տեղեկատվությունը (վարչական տարածքը, հաշվառված բնակչության թիվը, տնային տնտեսությունների թվաքանակը, հեռավորությունը համայնքի կենտրոնից) բերված է աղյուսակ 38-ում:

Աղյուսակ 38.

Ամփոփ տեղեկատվություն համայնքի բնակավայրերի մասին

(առ 01.01.2022թ. դրությամբ)

Հ/հ	Բնակավայրի անվանումը	Վարչական տարածքը (հա)	Հաշվառված բնակչության թիվը (մարդ)	Տնային տնտեսությունների թվաքանակը	Հեռավորությունը համայնքի կենտրոնից
1	2	3	4	5	6
1.	Արթիկ	3750.73	17473	5531	0
2.	Անուշավան	1134.52	2143	470	4
3.	Արևշատ	2486.79	1914	672	10
4.	Գեղանիստ	1287.37	1263	285	13
5.	Գետափ	701.49	909	195	6
6.	Լեռնակերտ	3220.83	1415	315	11
7.	Լուսակերտ	663.94	649	185	12
8.	Հայկասար	589.89	220	38	10
9.	Հայրենյաց	1422.41	755	242	13
10.	Հառիճ	4454.47	1160	280	3
11.	Հոռոմ	3007.07	2064	456	10
12.	Հովտաշեն	388.92	299	91	10
13.	Մեծ Մանթաշ	6236.99	2455	606	11
14.	Մեղրաշեն	1588.08	1248	240	8
15.	Նահապետավան	1409.67	797	216	5
16.	Նոր Կյանք	1275.12	1562	384	6
17.	Պեմզաշեն	2873.50	3133	790	7

1	2	3	4	5	6
18.	Սարալանջ	2612.29	1295	350	4
19.	Սարատակ	1032.92	1470	330	11
20	Սպանդարյան	866.35	1620	372	7
21	Վարդաքար	945.33	696	240	7
22	Տուֆաշեն	1173.84	415	113	9
23	Փանիկ	1784.68	2927	797	7
24	Փոքր Մանթաշ	3634.75	2984	760	10

Համայնքում առևտրի և ծառայությունների ոլորտի օբյեկտները հիմնականում կենտրոնացված են Արթիկ քաղաքում: Համայնքում մատուցվում են ֆինանսավարկային, նոտարական, գրադարանային, առողջապահական, ապահովագրական, կապի, ջրամատակարարման, էներգամատակարարման, գազամատակարարման և այլ ծառայություններ: Արթիկ քաղաքում գործում է ՀՀ ԱԱԾ Արթիկի բաժին, ՀՀ Պաշտպանության նախարարության Շիրակի մարզի զինվորական կոմիսարիատի Արթիկի բաժանմունքը, ՀՀ Ոստիկանության Արթիկի բաժինը, ՀՀ Ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության Արթիկի անձնագրային բաժանմունքը, Արթիկ տարածքային նոտարական գրասենյակը, Միասնական սոցիալական ծառայության Արթիկի տարածքային բաժինը, ՀՀԱՆ Արթիկի ՔԿԱԳ տարածքային ստորաբաժանում, ԱԻՆ Արթիկի հրշեջ փրկարարական ջոկատը, ՀՀ ԿԱԱԳԿՊԿ «Արթիկ» սպասարկման գրասենյակը, «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի ԳԳՄ Արթիկի տեղամասը, «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ի Ղարս մասնաճյուղի «Արթիկի էլցանց»-ը, «Վեոլիաջուր» ԲԲԸ, «Արթիկի բժշկական կետրոն» ՓԲԸ, «ՎՏԲ Հայաստան», «ԱԿԲԱ», «ՅՈՒՆԻ», «ՀԱՅ ԲԻԶՆԵՍ», «ԱՐԴՇԻՆ» բանկերի, վարկային, կապի և շինարարական կազմակերպություններ:

Համայնքի առևտրի և ծառայությունների ոլորտի օբյեկտների վերաբերյալ տեղեկատվությունը (ըստ առանձին բնակավայրերի, 01.01.2022թ. դրությամբ) ներկայացված է աղյուսակ 39-ում:

Համայնքի հիմնական գյուղատնտեսական արտադրանքի ցուցանիշները՝ անասնազվիսաքանակի, անասնապահական արտադրանքի ծավալները, դաշտավարության գյուղատնտեսական արտադրանքի և ծավալները, ներկայացված են աղյուսակներ 40-ում և 41-ում:

Աղյուսակ 42-ում ներկայացված է համայնքի համայնքի հողային հաշվեկշիռը:

Աղյուսակ 39.

Բնակավայրը	Առևտրի օբյեկտ	Դեղատուն	Վարսավիրանոց	Հանրային սննդի կետ	Բենզալցակայան	Գազալցակայան	Ավտոտեխ սպասարկման կետ	Խաղատուն	Կոշիկի վերանորոգման կետ	Ռեստորան
Արթիկ	50	13	11	10	4	5	15	-	5	1
Լուսակերտ	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Սարատակ	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Հոռոմ	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Հայրենյաց	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Տուֆաշեն	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Պեմգաշեն	9	2	-	1	-	-	1	-	-	-
Լեռնակերտ	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Նոր Կյանք	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Վարդաքար	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Փանիկ	11	2	-	1	2	-	1	-	-	-
Մեղրաշեն	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Անուշավան	6	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Գետափ	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Հառիճ	6	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Նահապետավան	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Սարալանջ	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Փոքր Մանթաշ	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Արևշատ	3	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Գեղանիստ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Սպանդարյան	5	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Մեծ Մանթաշ	8	2	-	-	3	3	-	-	-	-
Հովտաշեն	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Հայկասար	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ընդամենը	146	19	11	12	10	9	20	0	5	1

Աղյուսակ 40.

h/h	Բնակավայրի անվանումը	Խոշոր եղջերավոր անասուն		Ոչխար (գլուխ)	Թռչուն (թև)	Մեղու (փեթակ)	Խոզ (գլուխ)	Մսի արտադր. (տոննա)	Կաթի արտադր. (տոննա)	Անասնակեր (տոննա)
		Ընդամենը (գլուխ)	Որից կով (գլուխ)							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Արթիկ	1108	484	384	3191	440	560	37	813	2148
2	Հովտաշեն	264	123	362	789	70	16	22	206	620
3	Սպանդարյան	673	381	35	3247	178	12	40	640	1225
4	Մեծ Մանթաշ	984	458	208	1124	0	36	80	769	1854

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5	Սարալանջ	497	265	552	679	109	144	40	445	1115
6	Գեղանիստ	833	417	204	2185	267	75	66	700	1580
7	Փանիկ	903	411	212	4128	265	448	91	690	1710
8	Հայկասար	219	112	2	400	176	24	17	188	395
9	Հոռոմ	1441	720	298	5100	604	622	115	1200	2720
10	Հայրենյաց	539	277	161	1468	355	36	40	465	1034
11	Պեմզաշեն	767	311	450	1705	323	237	76	522	1560
12	Լեռնակերտ	607	398	1400	1166	128	21	87	540	1500
13	Գետափ	372	188	81	1172	20	48	28	316	702
14	Սարատակ	820	530	20	750	120	10	44	890	1484
15	Արևշատ	1147	415	470	1397	40	87	113	697	2253
16	Վարդաքար	333	181	313	937	54	24	25	304	725
17	Տուֆաշեն	308	163	91	566	71	5	27	274	591
18	Անուշավան	419	212	72	2181	97	22	32	356	783
19	Մեղրաշեն	588	269	445	2251	738	181	55	452	1232
20	Լուսակերտ	330	154	76	1092	0	20	28	259	624
21	Նահապետավան	282	160	62	609	0	13	19	269	532
22	Հառիճ	229	97	400	916	22	41	21	163	572
23	Նոր Կյանք	407	233	63	1110	59	46	27	391	758
24	Փոքր Մանթաշ	1305	749	604	1307	74	51	85	1258	2590

Աղյուսակ 41.

Բնակավայրի անվանումը	Հացահատիկ		Կարտոֆիլ		Բանջարեղեն		Պտուղ և հատապտուղ	
	Ցանքատարածություն (հա)	Համախառն բերքը (տոննա)	Ցանքատարածություն (հա)	Համախառն բերքը (տոննա)	Ցանքատարածություն (հա)	Համախառն բերքը (տոննա)	Ցանքատարածություն (հա)	Համախառն բերքը (տոննա)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Արթիկ	250	535	8	20	12	15	23	20
Լուսակերտ	95	209	7	15	3	12	0	-
Սպանդարյան	220	484	35	20	20	3	3	2
Հառիճ	150,5	331,1	35	15	18	2	3	1
Պեմզաշեն	15	35	7	10	1	0,7	5	3,2
Գետափ	170	374	5	60	5	7	5,2	38,5
Մեծ Մանթաշ	246	541,2	80	20	64	1	-	-
Հովտաշեն	105	231	4	80	2	2	6	9
Փանիկ	280	616	11	8,3	6	4	14	4
Հայրենաց	470	1034	0,5	7	0,5	0,06	0,5	2
Տուֆաշեն	251	552,2	0	0	0	-	1	1,5
Հոռոմ	360	792	20	15	2	13	2	1,5
Արևշատ	350	770	60	25	40	20	1	0,7
Սարալանջ	250	550	22	12	11	1	0	0
Սարատակ	380	836	25	20	8	1	0,3	0,05
Լեռնակերտ	100	220	25	15	0	0	0	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Նոր Կյանք	415	913	7	10	1	0,7	5,1	3,2
Նահապետավան	50	110	22	15	19	2	3	1,5
Մեղրաշեն	450	990	10	5	5	2	10	300
Փոքր Մանթաշ	160	352	20	20	30	2	1	3
Վարդաքար	310	682	5	15	2	2	8	2
Հայկասար	239	525,8	5	25	0	0	0	0
Գեղանիստ	280	616	8	10	5	2	1	0,07
Անուշավան	350	770	10	15	5	2	1	0,7

Աղյուսակ 42.

NN	Նպատակային նշանակություն	Հոդատարածք, գործառնական նշանակություն	Ընդամենը
1	2	3	4
1.1	1.Գյուղատնտեսական	վարելահող	14292.4419
1.2		Բազմ տնակներ, ընդամենը	4.73
1.2.1		Այդ թվում՝ պտղատու այգի	4.73
1.2.2		Խաղողի այգի	
1.2.3		Այլ բազմամյա	
1.3		Խոտհարք	250.12
1.4		Արոտ	22933.16
1.5		Այլ հողատեսքեր	3907.42
1		Ընդամենը	41387.88
2.1	2.Բնակավայրերի	Բնակելի կառուցապատման	2946.10
2.1.1		Այդ թվում՝ տնամերձ հողեր	2915.65
2.1.2		Այգեգործական(ամառ-ն)	
2.2		Հասարակական կառուցապ.	92.16
2.3		Խառը կառուցապատման	1.13
2.4		Ընդհանուր օգտագործման	382.72
2.5		Այլ հողեր	679.10
2		Ընդամենը	4101.20
3.1	3. Արդյունաբ., ընդերքօգտ., և այլ արտ.	Արդյունաբերություն	90.26
3.2		Գյուղատնտեսական, արտադր.	241.00
3.3		Պահեստարանների	20.11
3.4		Նշանակության օբ.	757.95
3		Ընդամենը	1109.32
4.1	4.Էներգետիկայի, տրանսպորտի, կապի, կոմունալ ենթակ. օբ.	Էներգետիկայի	3.45
4.2		Կապի	1.33
4.3		Տրանսպորտի	145.87
4.4		Կոմունալ ենթակառուցվածք	16.45
4		Ընդամենը	167.11

1	2	3	4
5.1	5. Հատուկ պահպանվող տարածքների	Բնապահպանական	
5.1.1		Այդ թվում՝ արգելոցներ	
5.1.2		արգելավայրեր	
5.1.3		ազգային պարկեր	
5.2		առողջարարական	
5.3		հանգստի	7.74
5.4		Պատմական և մշակութային	328.79
5		Ընդամենը	336.53
6		6.Հատուկ նշանակության	Ընդամենը
7.1	7. Անտառային	Անտառ	870.60
7.2		Թփուտ	
7.3		Վարելահող	
7.4		Խոտհարք	
7.5		Արոտ	
7.6		Այլ հողեր	
7		Ընդամենը	870.60
8.1	8.Զբային	Գետեր	84.78
8.2		Զրամբարներ	259.84
8.3		Լճեր	11.90
8.4		Զրանցքներ	50.14
8.5		Հիդրոտեխ. և ջրտնտ. Այլ օբ..	10.02
8		Ընդամենը	416.68
9.1	9.Պահուստային	Աղուտներ	
9.2		Ավազուտներ	
9.3		Ճահիճներ	
9.4		Այլ օգտագործելի հողեր	
9		Ընդամենը	
Ընդհանուր հողեր			48541.96

Աղյուսակ 43-ում ներկայացված են տվյալներ համայնքի բնակիչների ըստ տնտեսության ոլորտների զբաղվածության վերաբերյալ:

Աղյուսակ 43.

Հ/հ	Ցուցանիշը	Սեռը /ոլորտը	Թիվը, մարդ
1	2	3	4
1.	Գրանցված գործազուրկների թիվը	Ընդամենը	352
		Արական	159
		Իգական	193
2.	Զբաղված բնակիչների թիվը	Ընդամենը	15 373

1	2	3	4
3.	Զբաղված բնակիչների թիվն՝ ըստ ոլորտների	3.1 Գյուղատնտեսություն, որսորդություն և անտառային տնտեսություն	11 155
		3.2 Ձկնորսություն և ձկնաբուծություն	-
		3.3 Հանքագործական արդյունաբերություն	15/225
		3.4 Մշակող արդյունաբերություն, այդ թվում՝ գյուղ. հումքի մշակում	5/35
		3.5 Էլեկտրաէներգիայի, գազի, ջրի արտադրություն և բաշխում	3/21
		3.6 Շինարարություն	7/30
		3.7 Առևտուր, ավտոմեքենաների, կենցաղային արտադրա-տեսակների և անձնական օգտագործման իրերի նորոգում	405/1550
		3.8 Գյուղատնտեսական ծառայությունների մատուցում	3/30
		3.9 Հյուրանոցային և ռեստորանային ծառայություններ	9/33
	Զբաղված բնակիչների թիվն՝ ըստ ոլորտների	3.10 Տրանսպորտ և կապ	10/50
		3.11 Տեղական ինքնակառավարման մարմիններում աշխատողներ	1/156
		3.12 Կրթություն, այդ թվում՝ նախադպրոցական կրթություն	16/237
		3.13 Առողջապահություն և սոցիալական ծառայություն	29/250
		3.14 Կոմունալ և անհատական ծառայություններ	2/37
		3.15 ՀՈԱԿ-ներում աշխատողներ	18/268
		3.16 Պետական մարմիններում աշխատողներ	42/1280
		3.17 Հասարակական կազմակերպություններում աշխատողներ	8/16

Գործազրկության մակարդակը համայնքում կազմում է 43.6% , հաշվառված է 942 գործազուրկ:

Սեփական եկամուտների տեսակարար կշիռն ընդհանուր եկամուտների մեջ կազմել է 20.6%, 2022 թվականին՝ 25.4 %:

Բյուջեների մեջ մեծ տեսակարար կշիռ են կազմում Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տրամադրվող դոտացիաները, քանի որ համայնքի ֆինանսական անկախության աստիճանը ցածր է և այն մեծ կախվածության մեջ է գտնվում Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից:

ՀՀԶԾ-ի ծախսային մասը կազմվել է՝ հաշվի առնելով եկամուտների կանխատեսումները: Բյուջեների եկամտային մասի աճին զուգահեռ աճ է պլանավորվել նաև ծախսային մասում:

Համայնքի սեփականաշնորհված և վարձակալությամբ տրված վարելահողերում ցանվում են հացահատիկային մշակաբույսեր՝ ցորեն, գարի և այլ կուլտուրաներ: Սակայն

հողատարածքների ջրովի չլինելու պատճառով համայնքաբնակները մեծ եկամուտներ չեն ստանում: Հողատեսքերի դիրքադրությունը միանգամայն բարենպաստ է հացահատիկային կուլտուրաների, կարտոֆիլի արտադրության ու անասնապահության համար: Հացահատիկային կուլտուրաների արտադրությունն ու անասնապահությունը հանդիսանում են Արթիկ համայնքի տնտեսական զարգացման կանխորոշ ողորդր: Սակայն այս ոլորտները ներկայումս ունեն միջին զարգացվածության տեմպ, որը պայմանավորված է ոլորտների ցածր կապիտալացման աստիճանով ու վերամշակման տեխնոլոգիաների բացակայությամբ:

Համայնքաբնակները զբաղվում են անասնապահությամբ, սակավաթիվ են խոշոր ֆերմերային տնտեսությունները: Հիմնականում յուրաքանչյուր տնտեսություն իր արտադրանքը սպառում է իր տնտեսության ներսում: Համայնքաբնակներն իրենց տնամերձ հաղամասերում աճեցնում են բանջարաբոստանային կուլտուրաներ և պտուղներ՝ խնձոր, սալոր, տանձ, բալ:

Տուֆերի երկրաբանական ուսումնասիրության համար հայցվող Տուֆաձոր տեղամասի տարածքը ներկայացված է համայնքային սեփականության գյուղատնտեսական նպատակային նշանակության հողերով՝ արոտավայրերով (հողակտորի կադաստրային ծածկագիրը 08-111-0104-0097): 6.76287հա մակերեսով հողատարածքը վարձակալության իրավունքով տրամադրված է «ՌՏՊ» ՍՊԸ տնօրեն Տ. Պետրոսյանին (Հավելված 3):

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման վերաբերյալ տեղեկատվությունը ներկայացվել է համայնքի բնակիչներին:

Քննարկվել է աշխատատեղերի ստեղծման, ինչպես նաև ընկերության կողմից համայնքին սոցիալ-տնտեսական աջակցության հնարավոր ծրագրերի հարցը :

Կից ներկայացվում են քննարկման տեսաձայնագրությունը և արձանագրությունը :

5. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

5.1. Ազդեցությունը մթնոլորտային օդի վրա

Մթնոլորտային օդի վրա նախատեսվող երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ազդեցությունը լինելու է նվազագույն:

Հայցվող տարածքում մթնոլորտ վնասակար արտանետումների աղբյուրներն են հորատումը, փորձնական բացահանքի անցումը և ճանապարհներով աշխատանքները սպասարկող մեքենայի տեղաշարժը: Ստորև ներկայացվում է արտանետումների հաշվարկը ըստ յուրաքանչյուն ենթագործողության:

Հորատման աշխատանքների ժամանակ առաջացող փոշու քանակը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.

$$Q_{\text{հոր.}} = V_{\text{հոր.}} \times q \times K \times (1-\eta) \times 10^{-6} = 0.0018 \text{ տ}$$

որտեղ

$V_{\text{հոր.}}$ – հորատման ծավալն է, մ³ (հորատման խորության և հորատանցքի մակերեսի արտադրյալ, $L \times (\pi \times d^2)/4$, 2.145մ³

q – տեսակարար փոշեառաջացումն է 1մ³ հորատվող ծավալից, 420գ/մ³,

K – խոնավության գործակից, տոֆերի (բնական խոնավությունը <0.5%) չոր հորատման դեպքում գործակիցը կազմում է 2.0

η – փոշեռսիչ սարքավորումների աշխատանքը հաշվի առնող գործակից, 0

Փորձնական արդյունահանման ժամանակ էքսկավատորի աշխատանքից առաջացող փոշու քանակը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.

$$Q_{\text{է}} = \frac{W \times q \times P \times K_1 \times K_2 \times (1-\eta) \times 10^{-6}}{100} = 0.00013 \text{ տ}$$

որտեղ՝

$Q_{\text{է}}$ – էքսկավատորի աշխատանքից առաջացող փոշու ընդհանուր քանակն է,

W – հեռացվող ապարների ծավալն է, 975.8տ (750.6մ³)

q – ծածկող ապարների հեռացման ընթացքում արտանետվող փոշու տեսակարար քանակն է, 0.5գ/տ

P – փոշենման մասնիկների տոկոսային պարունակությունն է, 80%

K_1 – տեղանքի կլիման հաշվի առնող գործակից, 0.6

K_2 – քամու առկայությունը հաշվի առնող գործակից, 0.8

η – ծածկող ապարների խոնավեցման գործակիցն է, 0.3:

Փորձնական արդյունահանման ժամանակ բուլդոզերային աշխատանքից առաջացած փոշու քանակը որոշվում է համաձայն մեթոդական ձեռնարկի, որտեղ տրված է, որ չոր ապարների վրա բուլդոզերային աշխատանքների ժամանակ փոշեառաջացումը կազմում է 900գր/ժամ: Հաշվի առնելով փորձնական արդյունահանվող ապարների փոքր ծավալը, բուլդոզերի անընդհատ աշխատանքի տևողությունը հերթափոխում վերցնելով 1 ժամ կստանանք փոշու քանակը՝

$$Q_p = 900 \times 1 = 900 \text{ գ կամ } 900 : 3600 = 0.25 \text{ գ/վ կամ } 1.0 \text{ մգ/մ}^3:$$

Այսինքն, բուլդոզերի աշխատանքի ընդհանուր առմամբ առաջանալու է 0.0009տ անօրգանական փոշի:

Քարհատ մեքենայի աշխատանքի արդյունքում արտանետվող փոշու քանակը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.

$$Q_{\text{ք.մ.}} = Q \times P \times (1-\eta) / 1000 \times T = 0.064 \text{ տ}$$

որտեղ

$Q_{\text{ք.մ.}}$ – քարհատ մեքենայի աշխատանքից արտանետվող փոշու քանակն է,

Q – քարի արդյունահանման ընթացքում արտանետվող փոշու տեսակարար քանակն է, 0.03կգ/մ³

P – քարի արդյունահանման ծավալն է, 147մ³

η – քարի խոնավեցման գործակիցն է, 0.8

T – քարհատ մեքենայի աշխատանքի ժամանակն է, 73.5ժամ:

Տուֆաձոր տեղամասի տարածքում հորատման և փորձնական արդյունահանման աշխատանքների ընթացքում առաջանալու է գումարային մոտ 0.067տ փոշի:

Դիզ.վառելիքի այրման ընթացքում առաջացող վնասակար նյութերի տեսակարար արտանետումները (գ/կգ) կազմում են NO_x 42.3գ/կգ, CO 36.4գ/կգ, CH 0.243գ/կգ, ՊՄ 4.3գ/կգ:

JCB 3CX մակնիշի էքսկավատորի 1 ժամ աշխատանքի ընթացքում սպառվելու է 8լ դիզելային վառելիք, T-170 բուլդոզերի 1 ժամ աշխատանքի ընթացքում՝ 35լ: Ընդհանուր կպահանջվի 3x35+8=113լ կամ 96.05կգ դիզելային վառելիք:

Աղյուսակ 45-ում ներկայացված են Տուֆաձոր տեղամասում գումարային 4 ժամ աշխատող JCB 3CX մակնիշի էքսկավատորի և T-170 բուլդոզերի արտանետումները:

Տեխնիկայի կատեգորիան	Դիզ.վառելիքի ծախսը, կգ	Վնասակար նյութը	Տեսակարար արտանետումները, գ/կգ	Արտանետումները,	
				գ	տ
Բուլդոզեր 1հատ Էքսկավատոր 1 հատ	96.05	CO	36.4	3496.2	0.0035
		CH	8.4	806.82	0.00081
		NO _x	42.3	4062.9	0.0041
		ՊՄ	4.3	413.015	0.00041

5.2. Ազդեցությունը ջրային ռեսուրսների վրա

Ջրային ռեսուրսների աղտոտում տեղի չի ունենա, քանի որ տեղամասի տարածքում մակերևութային և գրունտային ջրերը բացակայում են: Տեղամասի տարածքը թափվող մթնոլորտային տեղումները ներ են ծծվում տուֆերի հաստվածքի ճաքերի և ծակոտիների միջով և հեռանում է ինքնահոս կերպով:

Կարկաչուն գետի վտակ Արթիկջուրը հոսում է հայցվող տարածքի արևելյան սահմանից 1.7կմ հեռավորության վրա :

Ջրային ռեսուրսների վրա ազդեցությունը կապված է լինելու Արթիկջուր գետից նախատեսվող տեխնիկական նպատակներով կատարվող ջրառի հետ: Այդ նպատակով ընդերքօգտագործման թույլտվությունը ստանալուց հետո ընկերությունը նախատեսում է դիմել ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն՝ ջրօգտագործման թույլտվություն հայցելու նպատակով: Նախնական տվյալներով, երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների համար անհրաժեշտ տեխնիկական ջրի ծավալը կկազմի մոտ 29տ : Տեխնիկական ջուրը անհրաժեշտ է լինելու հորատման հրապարակները, փարձնական բացահանքի տարածքը և մոտեցնող ճանապարհները փոշենստեցման նպատակով ջրելու համար:

Խմելու և կենցաղային նպատակներով անհրաժեշտ ջուրը գնվելու է Արթիկի առևտրի կենտրոններից՝ շալցված տարբերակով: Աշխատողներին խմելու և կենցաղային նպատակներով միջին օրեկան ջրածախսը կազմում է 0.1մ³:

Ստորերկրյա ջրային ռեսուրսների վրա ազդեցություններ չեն դրսևորվելու, քանի որ Արթիկի տուֆերի հանքավայրի և դրա տեղամասերի տարածքում ավելի քան 60 տարի իրականացվող երկրաբանական ուսումնասիրության և արդյունահանման

աշխատանքների արդյունքներով ապացուցվել է ստորերկրյա ջրերի հորիզոնների բացակայությունը:

Կենցաղային կեղտաջրերը կուտակվելու են բիոգուգարանում:

5.3. Ազդեցությունը հողային ռեսուրսների վրա

Հողային ռեսուրսների վրա հնարավոր է երեք տեսակի ազդեցությունը, ինչի նկարագիրը ներկայացվում է ստոն.

- խախտում հորատման հարթակների, ճանապարհի և փորձնական բացահանքի տարածքում: Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ընթացքում հողաբուսական շերտը խախտվելու է հորատման հրապարակների (72մ²), փորձնական բացահանքի (408մ²) և մոտեցնող ճանապարհի (480մ²) տարածքում:

Հորատման հարթակների, փորձնական բացահանքի և մոտեցնող ճանապարհի տարածքներից է 0.3մ հզորությամբ և 288մ³ ծավալով հողաբուսական շերտը նախապես հեռացվելու, կուտակվելու է և այնուհետև օգտագործվելու է ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների համար:

- Պնդացում, խտացում հորատման հաստոցի տեղակայման 11 վայրում:

- Աղտոտում նավթամթերքներով մեքենաների տեղաշարժման ժամանակ:

5.4. Ազդեցությունը կենսաբազմազանության վրա

Տուֆերի երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների բացասական ազդեցությունը տեղամասի տարածաշրջանի բուսական և կենդանական աշխարհի վրա աննշան է, քանի որ ընդհանուր առմամբ տեղամասի տարածաշրջանը հանդիսանում է քաղաքաշինորեն-տնտեսապես ինտենսիվ յուրացված գոտի:

Տարածքում սկսած 1930 թվականից շահագործվում են Արթիկի հանքավայրի և դրա տեղամասերի բազմաթիվ բացահանքեր, ձևավորվել են համապատասխան ենթակառուցվածքներ՝ արտադրական հրապարակներ, լցակայաններ, ներհանքային ճանապարհներ:

Տուֆաձոր տեղամասի սահմաններում երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների արդյունքում կարճաժամկետ կտրվածքով խախտվելու է բուսածածկը մոտ 960մ² տարածքում:

Տեղի կունենա կենդանիների՝ հիմնականում, կրծողների միգրացիա տեղամասի տարածքից, քանի որ գործարկվող սարքավորումների աղմուկը, թրթռումները և անձնակազմը հանդիսանալու են անհանգստացնող գործոններ:

Խոշոր կաթնասունների որջեր և բներ տեղամասի տարածքում չեն դիտարկվել:

Տեղամասի տարածքում ՀՀ բույսերի և կենդանիների կարմիր գրքերում գրանցված տեսակներ նույնպես չեն արձանագրվել:

Տուֆաձոր տեղամասը չի հանդիսանում բնության հատուկ պահպանվող տարածք, այստեղ հաշվառված չեն բնության հուշարձաններ:

Հետևաբար, պահպանվող էկահամակարգերի վրա որևցե ազդեցության աշխատանքների արդյունքում չի դրսևորվելու:

5.5. Աղմուկ և թրթռումներ

Ծրագրավորվող երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների անբարենպաստ ներգործություն ունեցող գործոններից մեկը առաջացող աղմուկն է: Հատկապես կարևորվում է աղմուկի մակարդակի ուսումնասիրությունն ու գնահատումը մոտակա բնակավայրի տարածքում:

Տուֆաձոր տեղամասի տարածքում աղմուկի առաջացման աղբյուրը աշխատանքները սպասարկող ԶԻԼ-131 ՈՒԳԲ -1 ՎՍ մակնիշի բեռնատարի թափքի վրա գործարկվող հորատման հաստոցի աշխատանքն է և փորձնական հանույթը, որը իրականացվում է էքսկավատոր JCB 3CX – բուլդոզեր T-170 - քարհատ մեքենա CMP-026/1 լեռնատեխնիկական համալիրով:

Ստորև աղյուսակում ներկայացված են մեքենասարքավորումների աշխատանքից գոյացող աղմուկի մակարդակի վերաբերյալ տեղեկատվությունը:

Աղյուսակ 45.

Հ/Հ	Տեխնիկան/սարքավորումը	Աղմուկի մակարդակը
1.	ԶԻԼ-131 ՈՒԳԲ -1 ՎՍ մակնիշի հորատման հաստոց	90-100դԲա
2.	JCB 3CX մակնիշի էքսկավատոր	73-75դԲա
3.	T-170 մակնիշի բուլդոզեր	85-89դԲա
4.	CMP-026/1 քարհատ մեքենա	115դԲա

Նշված սարքավորումների համատեղ աշխատանքային գրաֆիկ չի նախատեսվում: Դրանք գործարկվելու են տարբեր ժամանակաշրջաններում: Սկզբնական փուլում աշխատելու է միայն հորատող հաստոցը: Նախագծային խորությունը (316.0մ) հորատելուց հետո սկսվելու են փորձնական արդյունահանման աշխատանքները: Բուլդոզերով հեռացվելու և կուտակվելու է տուֆային հաստվածքը ծածկող ապարների ծավալը: Այնուհետև, էքսկավատորով այն կուտակվելու է փորձնական բացահանքի

սահմաններում: Դրանից հետո մերկացված տուֆային հաստվածքի 147մ^3 ծավալը կտրվելու է քարհատ մեքենայով:

Փաստացի, Տուֆածորի տեղամասի տարածքում ձևավորվող առավելագույն հաշվարկային ձայնային բնութագիրը՝ $LA_{էկվ}$ ընդունվում է 115դԲԱ և կապված է քարհատ մեքենայի աշխատանքի հետ:

Աղմուկի մակարդակը աղմուկից պաշտպանող տարածքի հաշվարկային կետում որոշվում է՝

$$LA_{տար} = LA_{էկվ} - \Delta LA_{հեռ} - \Delta LA_{էկր} - \Delta LA_{կանաչ} \text{ քանաձևով, որտեղ՝}$$

$LA_{էկվ}$ - աղմուկի աղբյուրի ձայնային բնութագիրը, $LA_{էկվ}=115\text{դԲԱ}$,

$\Delta LA_{հեռ}$ - աղմուկի մակարդակի նվազումը հաշվարկային կետի և աղմուկի աղբյուրի միջև հեռավորությունից կախված, $\Delta LA_{հեռ}$ կազմում է 40դԲԱ ,

$\Delta LA_{էկր}$ - աղմուկի մակարդակի նվազումը էկրանով, $\Delta LA_{էկր}=15\text{դԲԱ}$,

$\Delta LA_{կանաչ}$ - աղմուկի մակարդակի նվազումը կանաչ գոտիով, $\Delta LA_{կանաչ}=15\text{դԲԱ}$:

Աղմուկի մակարդակը Տուֆաշեն բնակավայրի մոտ կկազմի՝

$$La_{տար} = LA_{էկվ} - \Delta LA_{հեռ} - \Delta LA_{էկր} - \Delta LA_{կանաչ} = 115 - 40 - 15 - 15 = 45\text{դԲԱ (նորման } 45\text{դԲԱ):}$$

Գիշերային ժամերին երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքներ տեղամասի սահմաններում չեն կատարվելու:

Ուսումնասիրության աշխատանքների տեխնոլոգիական գործընթացների հետ կապված առաջանալու է առաջին կարգի տրանսպորտային թրթռում (վիբրացիա), որը կապված է տեղաշարժվող ինքնագնաց և կցորդային մեքենաների, տրանսպորտային միջոցների աշխատանքի հետ: Թրթռումների սահմանային թույլատրելի մակարդակը Z առանցքով չպետք է գերազանցի 115դԲԱ , իսկ X - Y առանցքներով՝ 112դԲԱ :

5.6. Ընդերքօգտագործման թափոններ

Արթիկի տուֆերի Տուֆածոր տեղամասի տարածքում երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների արդյունքում առաջացող ընդերքօգտագործման թափոններն են փորձնական բացահանքից հեռացվող փուշտա շերտի ջարդոտված, փշրված տուֆերի կտորներով: Դրանց ընդհանուր ծավալը գնահատվում է շուրջ 1074մ^3 :

Մոտեցնող ճանապարհի անցման ժամանակ հեռացվելու են ևս 96մ^3 ջարդոտված, փշրված տուֆեր (ընդերքօգտագործման թափոններ):

Ընդհանուր առումով, տեղամասի տարածքում գոյացող ընդերքօգտագործման թափոնների ծավալը կկազմի 1170մ³:

Համաձայն ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2006 թվականի հոկտեմբերի 26-ի N342-Ն և 2015 թվականի օգոստոսի 20-ի N244-Ն հրամանների՝ փուշտա շերտի ապարները դասվում են 34000110 01 99 5 ծածկագրին («Ժայռային մակաբացման ապարներ»): Դրանք վերագրվել են վտանգավորության 5-րդ դասին, այսինքն՝ ոչ վտանգավոր ընդերքօգտագործման թափոններ են:

Ընդերքօգտագործման թափոնները կարճաժամկետ կտևվածքով կուտակվելու են հետախուզական փորվածքների և ճանապարհի հատակից հատվածում, այնուհետև ամբողջությամբ օգտագործվելու են ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների ժամանակ:

Աշխատանքների ընթացքում հեռացվող 288մ³ ծավալով հողաբուսական շերտը ընդերքօգտագործման թափոն չի հանդիսանում, քանի որ համաձայն ՀՀ հողային օրենսգրքի և ՀՀ կառավարության 08.09.2011թ.-ի թիվ 1396-Ն որոշման.

- հողերի բերրի շերտը օգտագործվում է հողերի բարելավման, կանաչապատման, ռեկուլտիվացման նպատակներով,

- հողերի պահպանության նպատակով՝ հողերի խախտման հետ կապված աշխատանքներ կատարելիս հողի բերրի շերտի հանվում և պահպանվում է,

- բերրի շերտը հանելու, պահեստավորելու և պահպանելու ընթացքում ձեռնարկվում են միջոցներ, որոնք բացառում են դրա որակական հատկանիշների վատթարացումը:

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ժամանակ առաջանում են մի շարք արտադրական թափոններ, այդ թվում.

- Հորատման թափոնների թափոններ, որոնք բարձր ամրությամբ օժտված պողպատե ձուլվածքից կազմված իներտ մնացորդներ են: ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2006 թվականի հոկտեմբերի 26-ի N342-Ն և 2006 թվականի դեկտեմբերի 25-ի N430-Ն հրամաններով հորատման թափոնների թափոններ հաշվառված չեն : Ցանկում նշված թափոններից առավել մոտ է «Չտեսակավորված պողպատ պարունակող թափոններ (այդ թվում՝ պողպատի փոշի)» տեսակը, դասիչ՝ 35120111 01 00 4: Հորատման աշխատանքները կատարվելու են մասնագիտացված ընկերության կողմից, որն էլ պարտավոր է հավաքել մաշված հորատման թափոնները և տեղափոխել վերամշակման համապատասխան վայր : «ՌՊՏ» ՍՊԸ այս տեսակի թափոնների կառավարման աշխատանքների չի կատարելու :

- Ներքին այրման շարժիչներով աշխատող մեքենաների նորոգման-շահագործման աշխատանքների ժամանակ առաջանալու են բանեցված շարժիչների յուղերի մնացորդներ: Ծածկագիրը՝ 54100201 02 03 3: Կազմը՝ յուղ 94.6%, մեխանիկական խառնուկներ 2.1%, ջուր 3.2%: Թունավոր է, էկոթունավոր, դյուրավառ, կոռոզիոն ակտիվության տեսակետից ոչ ակտիվ, ռեակցիոնունակ չէ: Գտնվում է հեղուկ ագրեգատային վիճակում, խտությունը՝ մոտ 910կգ/մ³:

Քանի որ մեքենաների տեխնիկական սպասարկումը նախատեսվում է կատարել Արթիկ քաղաքային բնակավայրի, ինչպես նաև այլ հարակից բնակավայրերի տարածքում գործող մասնագիտացված կազմակերպություններում, ապա «ՌՊՏ» ՍՊԸ այս տեսակի թափոնների կառավարման աշխատանքների չի կատարելու :

- Կազմակերպության կենցաղային տարածքներից առաջանալու է նաև 0.09տ չտեսակավորված աղբ (բացառությամբ խոշոր եզրաչափերի), որը պատկանում է վտանգավորության 4-րդ դասին, ծածկագիր՝ 9120040001004 : Ըստ նախագծման նորմերի՝ արդյունաբերական ձեռնարկություններում յուրաքանչյուր աշխատակցի հաշվով կոշտ կենցաղային թափոնների տարեկան սահմանաքանակը կազմում է 0.3մ³: Մեկ եռամսյակում մեկ երկրաբանի հաշվարկով ձևավորվի $(0.3 : 12) \times 3 \times 1 = 0.075$ մ³ կենցաղային թափոն, հորատման աշխատանքների ժամանակ երկու հորատող վարպետի հաշվարկով՝ $(0.3 : 12) \times 6 \times 2 = 0.3$ մ³ թափոն կամ ընդհանուր՝ 0.375մ³ կենցաղային թափոն (ինչը մոտավորապես կազմում է 0.375 մ³ $\times$ 0.25 տ/մ³ = 0.09տ) : Կազմը՝ ապակի, փայտ, թուղթ, կտոր, սննդի մնացորդներ, պոլիմերներ: Հրդեհապայթյունավտանգ չէ, կոռոզիոն ակտիվության տեսակետից պասիվ է, ռեակցիոնունակ չէ:

Կենցաղային թափոնը փոխադրվելու է մոտակա աղբավայր, աղբահանության նպատակով կնքվելու է համապատասխան պայմանագիր, վճարումը կատարվելու է ըստ պայմանագրի և «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի պահանջներին համապատասխան:

5.7. Պատմամշակութային միջավայր

Տուֆաշեն պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանները գտնվում են հայցվող Տուֆաձոր տեղամասից նվազագույնը 1.5կմ հեռավորության վրա (ըստ բնակավայրի կադաստրային քարտեզի), հետևաբար դրանց վրա որևիցե ազդեցություն դրսևորվել չի կարող:

5.8. Անտառային ռեսուրսներ

Գյումրու անտառտնտեսության տարածքները գտնվում են Տուֆաշեն բնակավայրից 3.1կմ հեռավորության վրա: հետևաբար, անտառային ռեսուրսների/անտառապատ տարածքների վրա որևէ ազդեցություն երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների արդյունքում չի դրսևորվելու:

5.9. Սոցիալ-տնտեսական ազդեցություն

«ՌՊՏ» ՍՊ ընկերությունը նախատեսում է մի շարք սոցիալական աջակցության ծրագրեր, ինչի նպատակով կատարվում է համայնքի տնտեսական զարգացման ուղղվածության և հնարավոր զարգացման ուղղությունների վերաբերյալ ելակետային պայմանների հավաքագրում: Աջակցության հարցերը կքննարկվեն Տուֆաշեն բնակավայրի վարչական ներկայացուցիչների և խոշորացված համայնքի ղեկավարի հետ:

Նախնական տվյալներով, սոցիալական աջակցություն է ցուցաբերվելու կրթական հաստատություններին, ընկերությանը պատկանող տեխնիկական միջոցները կմասնակցեն համայնքային ճանապարհների շինարարության/բարեկարգման աշխատանքներին:

5.10 Սանիտարական-պաշտպանիչ գոտի.

245-71 սանիտարական նորմերով երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների համար սանիտարական-պաշտպանիչ գոտու սահմանում նախատեսված չէ: Նախատեսվող գործունեության բնույթին ամենամոտը առանց պայթեցման աշխատանքների շինարարական նյութերի արդյունահանման ձեռնարկությունների աշխատանքն է, որի համար սահմանված է 50մ սանիտարական-պաշտպանիչ գոտի: Երկրաբանական ուսումնասիրության նպատակով հացվող տեղամասը գտնվում է ազդակիր Տուֆաշեն բնակավայրի մոտակա շինություններից գտնվում է 1.02կմ հեռավորությունների վրա, ինչը գերազանցում է սահմանված սանիտարական գոտու սահմանված չափերը ավելի քան 20 անգամ:

6. ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ, ՌԻՍԿԵՐԸ

Հայցվող տեղամասը գտնվում է Տուֆաշեն բնակավայրի բնակելի տարածքներից նվազագույնը 1.02կմ, Հայկասար բնակավայրից՝ 2.86կմ, Պեմգաշեն բնակավայրից՝ 2.1կմ, Արթիկից՝ 2.6կմ հեռավորությունների վրա, հետևաբար տուֆերի երկրաբանական ուսումնասիրության արդյունքում քաղաքային բնակչության առողջության վրա ազդեցությունների դրսևորում չի նախատեսվում:

Տեղամասի տարածքում աշխատողների առողջության վրա ազդեցությունները կապված են լինելու հետևյալ գործոնների հետ.

1. Շնչառական խնդիրներ, որոնք պայմանավորված են հետախուզական աշխատանքների և ավտոտրանսպորտի տեղաշարժի ժամանակ առաջացող փոշու արտանետումներով;
2. Լսողական խնդիրներ, որոնք պայմանավորված են ծանր տեխնիկայի աշխատանքի ժամանակ առաջացող ձայնային ազդեցություններով:

Աշխատակիցների առողջության համար ռիսկերը բացառելու/չեզոքացնելու նպատակով նախատեսվում է տարածքի ջրցանում/խոնավեցում, ինչի նպատակն է փոշու արտանետումների կրճատում: Միաժամանակ, տեղամասի տարածքում շաբաթական մեկ անգամ կատարվելու է մթնոլորտային օդում փոշու կոնցենտրացիաների մոնիթորինգ, ինչը թույլ կտա հսկել իրականացվող գործունեության համապատասխանությունը նորմատիվային փաստաթղթերին:

Տեղամասում երկրաբանահետախուզական աշխատանքների և ավտոտրանսպորտի տեղաշարժի ժամանակ առաջանալու է փոփոխական ընդհատվող աղմուկ:

Համաձայն ՀՀ առողջապահության նախարարի 06.03.2002թ.-ի № 138 հրամանի մեքենաների վարորդների և սպասարկող անձնակազմի աշխատատեղերում ձայնի սահմանային թույլատրելի մակարդակը կազմում է 80դԲԱ (տրակտորների,ինքնագնաց ամրաշրջանակների, կցումային և կախովի գյուղատնտեսական մեքենաներ, ճանապարհաշինարարական և այլ համանման մեքենաների վարորդների և սպասարկող

անձնակազմի աշխատատեղեր): Տեղամասի տարածքում կանխատեսվող ձայնի առավելագույն մակարդակը կազմում է 115դԲԱ:

Ձայնային ազդեցությունը անձնակազմի առողջության վրա նվազեցնելու համար աշխատակիցները կրելու են ձայնամեկուսիչ ականջակալեր: Տեղամասում պարբերաբար կատարվելու է նաև ձայնի մակարդակի մոնիթորինգ:

Հետախուզական հորատման և փորձնական բացահանքի անցման ընթացքում էքսկավատոր-բեռնատար-հորատման հաստոց լեռնատրանսպորտային համակարգից ձևավորվող 1-ին կարգի ընդհանուր թրթռման արագացումը կկազմի 112դԲա: Աշխատանքների ընթացքում թրթռումների մակարդակը կարգավորելու նպատակով ընկերության կողմից նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները՝

- 1) տրանսպորտային միջոցների վարորդի նստատեղի համապատասխանեցում գործող նորմերին,
- 2) մեքենայի տեխնիկական զննման պարբերական իրականացում,
- 3) մեքենայի տեղաշարժի արագության համապատասխանեցում ճանապարհային պայմաններին,
- 4) մեքենայի վարման ընթացքում կտրուկ գործողությունների /կտրուկ արագացում, արգելակում/ բացառում,
- 5) երթևեկության ուղեծրի մաքրում խոշոր քարերից, բեկորներից,
- 6) երթևեկության ուղեծրով փոսորակների, խանդակների, առուների լցում և տոփանում,
- 7) վարորդի կողմից վիբրացիոն բեռնվածության կարգավորում՝ արագության, փոխանցումատուփի աշխատանքի ձևաչափի, աշխատանքային գրաֆիկ:

Տեղամասում տեղադրվելու է վագոն-տնակ, որտեղ կազմակերպվելու է աշխատակիցների հանգստի և սնունդ ընդունելու համար բոլոր անհրաժեշտ պայմանները:

Վագոն-տնակը կահավորվելու են անհատական պահարաններով՝ ըստ աշխատակիցների քանակի:

Կազմակերպվելու է լվացարան, որը մշտապես ապահովված է լինելու անհրաժեշտ սանիտարահիգիենիկ պարագաներով, ջրով: Կազմակերպվելու է հորային տիպի 1-աչքանի արտաքնոց:

7. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԼԱՆԸ

Շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա վնասակար ազդեցության մեղմացման/վերացման նպատակով նախատեսվում են հետևյալ բնապահպանական միջոցառումները.

- Վառելիքի հիմնական լիցքավորման և քսայուղերի փոխարինման աշխատանքները կատարվելու են հարակից բնակավայրերի լիցքավորման կայաններում, որտեղ առկա են համապատասխան պայմաններ:
- Մեքենաների տեխնիկական սպասարկումը կատարվելու է հարակից բնակավայրերի համապատասխան ծառայություններ մատուցող կազմակերպություններում, որտեղ առկա են անհրաժեշտ պայմաններ:
- Նավթամթերքների, նավթամթերք պարունակող մնացորդների պահեստավորում և պահում Տուֆաձոր տեղամասի տարածքում չի կատարվելու:
- Արտաթորվող թունավոր նյութերի չեզոքացուցիչ սարքերի տեղադրում:
- Փոշենստեցման նպատակով մոտեցնող ճանապարհի, հորատման հարթակների և փորձնական բացահանքի տարածքի ջրում տարվա չոր և շոգ եղանակներին :
- Արթիկջուր գետից տեխնիկական նպատակներով ջրառի կատարման համար ընկերությունը դիմելու է ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն՝ ջրօգտագործման թույլտվություն ստանալու նպատակով: Զրոգտագործման թույլտվության հայտը կներկայացվի նախարարություն ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ընդերքօգտագործման թույլտվությունն ստանալուց հետո :
- Կեղտաջրերի հավաքում հորատի պ բետոնապատ անջրթափանց զուգարանում, որը աշխատանքների ավարտից հետո դատարկում են հատուկ ծառայության ուժերով, իսկ արտաքնոցի հորը լցվում է քարերով:
- Կենցաղային աղբի համաքում հատուկ անթափանց տարողություններում, աղբահանության պայմանագրի կնքում տարածաշրջանում գործող օպերատորի հետ, աղբահանության վճարի հաշվարկում և վճարում:
- Մաշված հորատման թագիկները հեռացվելու են տեղամասի տարածքից հորատման աշխատանքները իրականացնող մասնագիտացված ընկերության կողմից, դա հանդիսանում է հորատման գործընթացի բաղկացուցիչ մաս :
- Օգտագործվող տեխնիկական միջոցների շարժիչների կարգավորում՝ աղմուկի նվազեցման, շրջանի կենդանական աշխարհի վրա բացասական ազդեցության բացառման նպատակով:

- Հորատման հրապարակների, ճանապարհի շինարարության և փորձնական բացահանքի անցման ժամանակ 0.3մ հզորությամբ հողաբուսական շերտի հեռացում և կուտակում կարճաժամկետ կտրվածքով փորվածքների անմիջական հարևանությամբ : Հողի բերրի շերտը հանվում է տարվա տաք և չոր ժամանակաշրջանում, անմիջապես դարսվում է լայնակույտի տեսքով, այնպես, որ բացառվի հողատարման գործընթացի զարգացումը: Նախքան բերրի շերտը հանելը՝ կատարվում են հողի մակերեսից կոճղերի, թփերի և խոշոր քարերի մաքրման նախապատրաստական աշխատանքներ:

- Ռեկուլտիվացիոն աշխատանքներ հորատման հրապարակների, փորձնական բացահանքի և ճանապարհի տարածքում: Ռեկուլտիվացիոն աշխատանքները կատարվելու են գյուղատնտեսական ուղղությամբ: Ռեկուլտիվացիայի ենթակա ընդհանուր մակերեսը կկազմի 960մ²: Ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների ժամանակ փորձնական բացահանքի և ճանապարհի տարածք նախ վերադարձվելու են փուշտա շերտի ջարդոտված, փշրված տուֆերը համապատասխանաբար 1074մ³ և 96մ³ ծավալով, փռվելու են, հարթեցվելու են, այնուհետև հարթեցված տարածքի վրա փռվելու է պարարտացված հողաբուսական շերտը համապատասխանաբար 122.4մ³ և 144մ³ ծավալով: Երեք հորատման հարթակների տարածքը հորատման աշխատանքների ավարտից հետո պատվելու է պարարտացված հողաբուսական շերտով, որի ծավալը կազմում է 21.6մ³: Հորատման հաստոցի տեղակայման 11 վայրում (այն հատվածներում, որտեղ հողաբուսական շերտ չկա) կատարվելու են միայն փխրեցման և պարարտացման աշխատանքներ :

Ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների եզրափակիչ փուլում կատարվելու է հացահատիկային-տարախոտային բույսերի սերմերի ցանք :

Ռեկուլտիվացիոն ծախսերի հաշվարկը ներկայացված է աղյուսակ 46-ում:

Աղյուսակ 46.

	Աշխատանքների և ծախսերի անվանումը	Չափման միավորը	Արժեքը
1	2	3	4
1	Պահեստավորված հողաբուսական շերտի պարարտացում հնեցված գոմաղբով	հազ.դրամ	31.0
2	Աշխատավարձ ռեկուլտիվացիայի լեռնատեխնիկական փուլի աշխատանքների համար	«___»	48.0
3	Աշխատավարձ և սերմեր ռեկուլտիվացիայի կենսաբանական փուլի համար	«___»	32.0
4.	Տրանսպորտ	«___»	10.0

1	2	3	4
5.	Հաստոցի տեղակայման վայրերի փխրե- ցում, հողի պարարտացում, սերմերի ցանք	«___»	25.0
	Ընդամենը	«___»	146.0
6.	ԱԱՀ	հազ.դրամ	29.2
7.	Չնախատեսված ծախսեր	«___»	14.6
8.	Այլ ծախսեր	«___»	21.9
	Ընդամենը	հազ.դրամ	211.7

- Երկրաբանական քարտեզագրման, երթողիների կատարման ժամանակ տարածքի դիտարկում թռչունների բների հայտնաբերման նպատակով: Առկայության դեպքում, դրանց տեղափոխում աշխատանքների տարածքից դուրս:

- Երթողիների ընթացքում երկրաբանի կողմից ձեռնափայտով կամ երկրաբանական մուրճով կատարվելու են հարվածներ տեղամասի մակերևույթին, ինչը ստեղծելու է հարվածային ալիքներ և դառնալու է անհանգստության և տարածքը լքելու պատճառ սողունների համար: Այս միջոցառումը թույլ կտա բացառել մարդ-կենդանի հանդիպումից:

- Աշխատանքներին մասնակցող մասնագետների իրազեկում տեղամասի տարածաշրջանում հայտնի ՀՀ բույսերի և ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում գրանցված տեսակների վերաբերյալ:

- ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ.-ի թիվ 781-Ն որոշմամբ սահմանված դեպքերում՝ ըստ կիրառելիության, բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության միջոցառումների իրականացում:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության ներկայացնելիս ընկերության կողմից գործունեության հայտում և հետագայում՝ գնահատման հաշվետվության մեջ ներառվում և հետագայում իրականացվում են հողերում առկա օբյեկտների պահպանությանն ուղղված հետևյալ միջոցառումները՝

1) վայրի բուսատեսակների և դրանց պոպուլյացիաների վիճակի ուսումնասիրության (տեսակային կազմ, տարածվածություն, քանակ) իրականացում, որի տվյալները սահմանված կարգով տրամադրվում են բուսական աշխարհի պահպանության, պաշտպանության, օգտագործման և վերարտադրության բնագավառում լիազորված պետական մարմնին.

2) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ արգելված թունաքիմիկատների օգտագործման կանխարգելում:

Հողերում Հայաստանի Հանրապետության բույսերի Կարմիր գրքում (այսուհետ՝ կարմիր գիրք) գրանցված տվյալ բուսական տեսակի նոր պոպուլյացիաների հայտնաբերման դեպքում դրանց պահպանության նպատակով նախատեսվում է՝

1) առանձնացնել օգտագործման նպատակով տրամադրված տարածքում պահպանվող գոտիներ, որոնք ունեն տեղական նշանակություն և անհրաժեշտ են կարմիր գրքում գրանցված բուսատեսակների՝ սույն կետում նշված նոր պոպուլյացիաների կենսունակության ապահովման նպատակով.

2) ժամանակավորապես սահմանափակել առանձնացված պահպանվող գոտիներում տնտեսական գործունեության որոշ տեսակներ, եթե դրանք կարող են բերել նշված բուսատեսակների աճելավայրերի վիճակի վատթարացմանն ու պոպուլյացիաների կենսունակության խաթարմանը.

3) սույն կետի 1-ին և 2-րդ ենթակետերում նշված միջոցառումների իրականացման անհնարինության դեպքում կարմիր գրքում, որպես տվյալ բույսի աճելավայր չգրանցված տարածքներից, բույսերի բնական վերարտադրության նպատակով տեղափոխում են տնտեսական գործունեության արդյունքում ոչնչացման սպառնալիքի տակ գտնվող բույսերի առանձնյակները տվյալ տեսակի համար նպաստավոր բնակլիմայական պայմաններ ունեցող որևէ բնության հատուկ պահպանվող տարածք կամ բուսաբանական այգիների տարածք, կամ կարմիր գրքում որպես տվյալ բույսի աճելավայրեր գրանցված որևէ տարածք, իսկ բույսերի սերմերը տրամադրում են համապատասխան մասնագիտացված կազմակերպությանը՝ գենետիկական բանկում պահելու և հետագայում տեսակի վերարտադրությունը կազմակերպելու նպատակով:

- Ճանապարհներից դուրս տեխնիկայի տեղաշարժի բացառում:
- Աղմուկի մակարդակի պարբերական վերահսկում:
- Պատահական գտածոների ընթացակարգի կիրառում՝ հետևյալ միջոցառումների իրականացման միջոցով.

✓ համապատասխան անձնակազմի և պայմանագրով աշխատողների ուսուցում պատահական հնագիտական գտածոների ճանաչման, դրանց հետ վարվելակերպի և արձագանքի ուղղությամբ;

✓ գտածոների ուսումնասիրություն հրավիրված հնագետների կողմից, որպեսզի վերջիններս ուղղորդեն հնագիտական գտածոների ճանաչման և արձագանքման գործընթացը,

- ✓ արձանագրությունների կազմում պատահական գտածոներին արձագանքելու համար, ներառյալ աշխատանքի ժամանակավոր դադարեցումը գտածոների հայտնաբերման վայրում;
- ✓ պետական մարմինների ծանուցում,
- ✓ պատահական գտածոների գնահատման և պեղումների արագացված ընթացակարգերի կիրառում, ազդեցությունների սահմանափակման համար, միաժամանակ նվազեցնելով երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ուշացումները:

Տեղամասում տեղադրվելու է շարժական վագոն-տնակ, աշխատակիցների հանգստի և սննդի ընդունման համար հարմարավետ պայմաններ ստեղծելու նպատակով:

Նախատեսվում է լվացարան, ջրցուղարան չի նախատեսվում, քանի որ բոլոր աշխատակիցները երեկոյան վերադառնում են իրենց բնակության վայրը (Տուֆաշեն բնակավայրում վարձակալված տուն): Սա նաև թույլ կտա նվազեցնել կենցաղային կեղտաջրերի արտահոսքը :

Ծրագրավորված բնապահպանական միջոցառումները ներկայացվում են նաև աղյուսակի տեսքով.

Աղյուսակ 47.

Գործողությունը	Հնարավոր ազդեցությունը շրջակա միջավայրի բնական բաղադրիչի վրա	Չեզոքացման միջոցառումը	Արժեքը
1	2	3	4
Հետախուզական փորվածքների անցում, տրանսպորտի տեղաշարժ	Փոշու և ծխազագերի արտանետումներ, մթնոլորտային օդի որակի փոփոխություն	Ջրցան	Տարեկան 70.0հազ.դրամ
		Արտաթորվող թունավոր նյութերի չեզոքացուցիչ սարքերի տեղադրում	Մեքենաները կահավորված են համապատասխան սարքերով, լրացուցիչ ծախս չի նախատեսվում
		Մթնոլորտային օդի որակի պարբերական մոնիթորինգ	Տարեկան 120.0հազ.դրամ
		Խախտված տարածքների վերականգնում	211.7հազ.դրամ*

1	2	3	4
Հետախուզական փորվածքների անցում, տրանսպորտի տեղաշարժ	Հողերի խախտում հորատման հարթակների, փորձնական բացահանքի և ճանապարհի տարածքում սահմաններում	Հողի շերտ նախնական հեռացում և պահպանում: Խախտված տարածքների վերականգնում (լեռնատեխնիկական և կենսաբանական փուլերով)	211.7հազ.դրամ*
	Հողերի պնդացում, խտացում հաստոցի տեղակայման վայրերում	Հողային շերտի փխրեցում, պարարտացում, սերմերի ցանկ	
	Տեղամասի տարածքի հողերի աղտոտում նավթամթերքներով	Տեխնիկայի և ավտոտրանսպորտի լիցքավորումը, յուղերի փոխարինումը, մեքենաների տեխնիկական սպասարկումը կատարվելու է մոտակա բնակավայրերում	Այս հողվածով ծախսեր չի իրականացնելու
		Հողերի աղտոտվածության պարբերական մոնիթորինգ	Տարեկան 80.0հազ.դրամ
	Բուսածածկի խախտում տեղամասի սահմաններում	Խախտված տարածքների վերականգնում (լեռնատեխնիկական և կենսաբանական փուլերով, ներառյալ սերմերի ցանկ)	211.7հազ.դրամ*
		Կենսաբազմազանության մշտադիտարկում, տարեկան մեկ անգամ պարբերականությամբ	Տարեկան 300.0հազ.դրամ
		ՀՀ կառավարության 2014թ. հուլիսի 31-ի N781-Ն որոշման պահանջների ապահովում	Տարեկան 75.0հազ.դրամ
	Կենդանիների միգրացիա լանդշաֆտի խախտման և առաջացող աղմուկի հետևանքով	Խախտված տարածքների վերականգնում (լեռնատեխնիկական և կենսաբանական փուլերով)	211.7հազ.դրամ*
		Աղմուկի մակարդակի չափումներ	Տարեկան 100.0հազ.դրամ

1	2	3	4
Անձնակազմի կենսագործունեության համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծում	Տեղամասի տարածքի աղբոտում կենցաղային թափոններով	Կենցաղային աղբի հավաքում հատուկ պարկերի մեջ և հետագա տեղափոխվում մոտակա աղբահավաք կետեր	Տարեկան 150.0հազ.դրամ
	Տեղամասի տարածքի աղտոտում կենցաղային արտահոսքերով	Հորատիպ բետոնապատ անջրաթափանց զուգարանի շինարարություն	Կատարվելու է նախքան հետախուզական աշխատանքների մեկնարկը, 25.0հազ.դրամ
		Հորատիպ զուգարանի դատարկում հատուկ ծառայության ուժերով	Տարեկան 80.0հազ.դրամ

* նույն գումարն է, որը վճարվում է շրջակա միջավայրի պահպանության դրամագլխին ՀՀ կառավարության 21.10.2021թ.-ի N1733-Ն որոշման դրույթներին համապատասխան

**8. ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՑԹԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻՆ ՆԱԽԱԳԾԱՅԻՆ
ՓԱՍՏԱԹՂԹՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ**

ՀՀ կառավարության 2023 թվականի մայիսի 11-ի N 730-Լ որոշմամբ հաստատվել է մինչև 20235 թվականը հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը: Մշակված և հաստատված ռազմավարության հիմնական նպատակն է ոլորտի կարգավորման ու զարգացման, ընդերքի ռացիոնալ և համալիր օգտագործման, բնապահպանական և առողջապահական ռիսկերի կառավարման ու մեղմման, եկամուտների համաչափ/արդարացի բաշխման մեխանիզմների սահմանումը, որոնք կնպաստեն Հայաստանի տնտեսության երկարաժամկետ զարգացմանը:

Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման տեսլականը հիմնված է մի շարք ուղենիշային սկզբունքների վրա, այդ թվում.

1. Հայաստանի Հանրապետության ընդերքում առկա օգտակար հանածոների պաշարները պետք է ծառայեն ներկա և ապագա սերունդներին

Ընդերքում առկա օգտակար հանածոները գրեթե ամբողջությամբ, բացառությամբ ջրի և գետային ավազաններում առկա ավազի, չվերականգնվող են: Հետևաբար կարևոր է, որ առկա պաշարների արդյունավետ օգտագործմանը և ստացվող օգուտների արդարացի բաշխմանը զուգընթաց իրականացվի նոր պաշարների հայտնաբերում: Տուֆաձոր տեղամասի օգտակար հանառյի պաշարները երկաթանական ուսումնասիրության աշխատանքները նախաձեռնել է «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերությունը, աշխատանքները իրականացվելու են ընկերության ֆինանսավորմամբ, ապահովվելով ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված բոլոր պահանջները:

2. Հանքարդյունաբերությունը պետք է նպաստի ողջ հանրության բարեկեցությանը:

Ընդերքը շահագործում են ֆինանսապես և տեխնիկապես կարող ընկերությունները, սակայն ընդերքի շահագործումից ստացված օգուտները պետք է հասանելի լինեն ողջ հասարակությանը: Նույն տրամաբանությամբ՝ օգտակար հանածոների արդյունահանման գործընթացը չպետք է բեռ դառնա ազդակիր համայնքների համար: «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերությունը ծրագրավորվող աշխատանքների ընթացքում նախատեսում է ֆինանսական աջակցություն ազդակիր համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերին: Հանքարդյունահանման ընթացքում ստեղծվելիք,

արդիական սարքավորումների շահագործման, երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների սպասարկման և մատակարարման հետ կապված նոր աշխատատեղերը կնպաստեն գործազրկության կրճատմանը, արտագաղթի կանխմանը:

3. Հանքարդյունաբերության ոլորտի խնդիրը ոչ միայն բացասական ազդեցությունները մեղմելն է, այլ նաև գուտ դրական ազդեցություններ ձևավորելը: Ժամանակակից հանքարդյունաբերության ամենաբարձր ստանդարտները պահանջում են ընդհանուր հաշվեկշռում բացասական ազդեցության մեղմման ու դրական ազդեցություն թողնելու միջոցառումների ապահովում, ինչը հնարավոր է իրականացնել գործնականում: «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերությունը մշակել և շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննությանն է ներկայացնում է բնապահպանական կառավարման համապարփակ պլան, որտեղ դիտարկվում են շրջակա միջավայրի բոլոր բաղադրիչների վրա ազդեցությունների կանխարգելման և չեզոքացման համալիր միջոցառումներ:

Ամփոփելով վերը նշվածը, կարող ենք փաստել, որ «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերության կողմից Տուֆաձոր տեղամասի տարածքում ծրագրավորվող ընդերքօգտագործման աշխատանքները իրենց բնույթով համապատասխանում են ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարության ուղենիշային սկզբունքներին:

9. ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Օգտակար հանածոյի երկրաբանական ուսումնասիրության ընթացքում ընկերությունը իրականացնելու է շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցության կանխարգելմանն և մեղմացմանն ուղղված հետևյալ մշտադիտարկումները.

1. մթնոլորտային օդ կատարվող աղտոտող նյութերի արտանետումների որակական և քանակական պարամետրերի պարբերական չափումներ՝ յուրաքանչյուր շաբաթը մեկ անգամ (աշխատանքների իրականացման վայրում, մոտեցնող ճանապարհին, Տուֆաշեն բնակավայրում) ;
2. օգտագործված մեքենայական յուղերով ու քսայուղերով երևակման տարածքի հնարավոր աղտոտումից խուսափելու նպատակով մշտադիտարկումներ՝ ամսեկան մեկ անգամ;
3. կենսաբազմազանության ուսումնասիրություն, նկարագրում՝ տարածքին բնորոշ վայրի բնության ներկայացուցիչների քանակ, աճելավայրերի և ապրելավայրերի տարածք, պոպուլյացիայի փոփոխություն (հստակ դիտարկան կետ նշել հնարավոր չէ, դիտարկումը կատարվելու է տեղամասում և հարակից տարածքներում) ;
4. աղմուկի մակարդակի վերահսկողություն :

Ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման և աղտոտվածության ուսումնասիրության նպատակով վերցված նմուշների լաբորատոր հետազոտությունը նախատեսվում է իրականացնել հավատարմագրված, համապատասխան հավաստագրեր ունեցող լաբորատորիաներում: Ստացված տեղեկատվությունը ներկայացվելու է ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարություն՝ ՀՀ կառավարության 22.02.2018թ.-ի N191-Ն որոշման պահանջներին համաձայն:

Մշտադիտարկման նպատակով ընկերությունը տարեկան մասնահանելու է 600.0հազ.դրամ:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության աղտոտման կանխարգելման մոնիտորինգի կետերի տեղադիրքը ներկայացված է ստորև նկար 16-ում:

Մշտադիտարկումների կառուցվածքները ներկայացվում է նաև աղյուսակ 48-ում:

Մշտադիտարկումների օբյեկտը և վայրը	Ցուցանիշը	Մշտադիտարկումների տեսակը	Նվազագույն հաճախականությունը
1	2	3	4
Մթնոլորտային օդ, տեղամասի տարածք, աշխատանքների իրականացման վայր, մոտեցնող ճանապարհ, Տուֆաշեն բնակավայր	Փոշի, ածխածնի օքսիդ, ազոտի օքսիդներ, մուր, ծծմբային անհիդրիդ	Նմուշառում, նմուշի լաբորատոր հետազոտություն, չափումներ ավտոմատ չափման սարքերով	Աշխատանքների իրականացման վայր, շաբաթական մեկ անգամ՝ 24 ժամ տևողությամբ
Հողային ծածկույթ, աշխատանքների իրականացման վայր	Նավթամթերքների հետքեր	Նմուշառում, նմուշի լաբորատոր հետազոտություն	Տեղամասի տարածք, ամսական մեկ անգամ
Վայրի բնություն, կենսամիջավայր, կարմիր գրքում ընդգրկված, էնդեմիկ տեսակներ. Ընդերքօգտագործման տեղամասին հարակից շրջան	Տարածքին բնորոշ վայրի բնության ներկայացուցիչների քանակ, աճելավայրերի և ապրելավայրերի տարածք, պոպուլյացիայի փոփոխություն	Հաշվառում, նկարագրություն, քարտեզագրում	Տեղամասի և հարակից տարածքներ, տարեկան մեկ անգամ
Աղմուկի մակարդակ, տեղամասի տարածք, աշխատանքների իրականացման վայր	Ձայնային բնութագիր	Չափումներ ավտոմատ սարքերով	Տարեկան մեկ անգամ

10. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ

Արտակարգ իրավիճակների պատրաստ լինելու համար՝ շարժական կապի միջոցների առկայություն հետախուզական աշխատանքներ իրականացնող անձնակազմի մոտ, առաջին բուժօգնության միջոցների առկայություն, անվտանգության կանոնների վերաբերյալ անձնակազմի գիտելիքների ստուգում:

Երևակման տարածքում արտակարգ իրավիճակները կարող են պայմանավորված լինեն հետևյալ գործոններով.

1) Երկրաշարժ՝ հաշվի առնելով, որ Հանրապետության տարածքը գտնվում է սեյսմիկ ակտիվ գոտում; Ըստ ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտեի նախագահի 2020 թվականի դեկտեմբերի 28-ի «Երկրաշարժադիմացկուն շինարարություն. նախագծման նորմեր» N102-Ն հրամանի՝ երևակման տարածքը գտնվում է 1-ին սեյսմիկ գոտում, որին բնորոշ է 300սմ/վրկ² կամ 0.3g գրունտի հորիզոնական արագացման մեծություն:

Նախատեսվում է մշակել ուժեղ երկրաշարժերի դեպքում գործողությունների պլան՝ վտանգավոր տարածքներից աշխատակիցների ապահով տարահանումն իրականացնելու նպատակով: Անվտանգության տեխնիկայի կանոնների վերաբերյալ հրահանգավորում իրականացնելու ժամանակ առանձին ներկայացվելու են նաև երկրաշարժերի ժամանակ աշխատակիցների պահվածքի կանոնները, գործողությունների հաջորդականությունը: Աշխատանքները սպասարկող կենցաղային նշանակության վազոն-տնակում նախատեսվում են առաջին օգնության դեղորայքային փաթեթներ:

2) Հրդեհներ՝ կապված մարդածին գործոնների հետ: Հրդեհային անվտանգությունն ապահովելու համար աշխատակիցները տեղեկացվելու են տեխնոլոգիական պրոցեսներում օգտագործվող նյութերի հրդեհավտանգության վերաբերյալ: Նշանակվելու է հրդեհային անվտանգության համար պատասխանատու անձ, մշակվելու է հրդեհի դեպքում անձնակազմի գործողությունների պլան: Տեղամասում՝ հատուկ հատկացված վայրում տեղադրվելու են հրդեհաշիջման սկզբնական միջոցներ՝ կրակմարիչներ, ավազով արկղ, բահ:

3) Անբարենսպաստ օդերևութաբանական պայմանների (քամու արագացում, անհողմություն, անոմալ բարձր շոգ կամ ցուրտ, թանձր մառախուղ, ամպրոպ): Անբարենսպաստ օդերևութաբանական պայմանների իհայտ գալու դեպքում կիրառվում են հետևյալ միջոցառումները (ըստ իրավիճակի).

- ավելացվում է կատարվելիք ջրցանը,
- կրճատվում է աշխատանքի տևողությունը,
- կրճատվում է միաժամանակ աշխատող մեքենաների և մեխանիզմների քանակությունը,
- բեռնատար մեքենաները կահավորվում են հատուկ մառախուղի լույսերով,
- աշխատակիցները պատսպարվում են վագոն-տնակում:

Տուֆաձոր տեղամասի տարածքում սողանքային մարմիններ չկան, հետևաբար սողանքային երևույթների հետ կապված արտակարգ իրավիճակներ չեն լինելու :

11. ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ

Ծրագրավորվող երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքները կկատարվեն ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրքի, ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի և «Տեխնիկական անվտանգության ապահովման պետական կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի և այլ նորմատիվային փաստաթղթերի դրույթներին համապատասխան:

Մասնավորապես, «ՌՊՏ» ՍՊ ընկերության վարչակազմը պարտավորվում է ապահովել աշխատանքների տեխնիկական անվտանգության հետ կապված հետևյալ պահանջները.

- աշխատանքի են թույլատրվում համապատասխան մասնագիտական կրթություն կամ որակավորում ունեցող անձիք,

- աշխատանքներում ներգրավված ողջ անձնակազմը յուրաքանչյուր դաշտային սեզոնից առաջ անցնում է պարտադիր անվտանգության տեխնիկայի կանոնների վերաբերյալ հրահանգավորում,

- բացառվում է աշխատանքների իրականացումը այն տարածներում, որտեղ հնարավոր են սողանքային, քարաթափման, սելավային երևույթներ կամ առկա է ջրհեղեղի վտանգ,

- դաշտային պայմաններում աշխատանքներ իրականացնող անձնակազմը պետք է ունենա համապատասխան հանդերձանք, պիտույքներ, առաջին բժշկական օգնության անհատական պարագաներ, արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ ազդարարման գործիքակազմ,

- երկրաբանական երթուղիները իրականացվելու են առնվազն երկու աշխատակցի մասնակցությամբ,

- երկրաբանական երթուղիները կատարվելու են բացառապես օրվա լուսավոր ժամանակահատվածում,

- վտանգավոր տեխնիկական օբյեկտների (էլեկտրահաղորդման օղային գծեր, կաբելային գծեր, գազատարեր, երկաթգիծ և այլն) պահպանման գոտիներում աշխատանքների իրականացման անհրաժեշտության դեպքում դրանք համաձայնեցվում են տեխնիկական օբյեկտները շահագործող կազմակերպությունների հետ:

Երկրաբանահետախուզական աշխատանքներ իրականացնող մասնագետներին տրամադրվում են վտանգավոր գոտիների բաշխումը արտահայտող քարտեզներ,

- Էլեկտրական ցանցերի ենթակառուցվածքների տարածքում մեքենաների տեղաշարժը կատարվում է բացառապես այն հատվածներով, որտեղ ճանապարհի հարթության և օդային գծերի միջև առկա անհրաժեշտ տարածություն,

- բոլոր սարքավորումները շահագործվում են տեխնիկական փաստաթղթերին համապատասխան,

- արգելվում է մեխանիզմների և սարքավորումների շահագործում տեխնիկական անձնագրերով սահմանված բեռնվածությունների (ճնշում, հոսանքի ուժ, լարում և այլն) գերազանցման դեպքում,

- կտրող սայրերով գործիքների, սարքերի տեղափոխումը պետք է իրականացվի պաշտպանիչ ծածկաշապիկներով,

- աշխատաժամանակի առավելագույն տևողությունը չի գերազանցելու օրական 10 ժամից (հանգստի և սնվելու համար՝ ընդմիջումը ներառյալ),

- աշխատանքները պետք է իրականացվեն ընդհատվող՝ 6-օրյա աշխատանքային շաբաթով,

- աշխատանքային շաբաթը ընդհատվելու է նաև տոնական ու հիշատակի հանգստյան օրերին:

Աշխատակիցները պետք է ապահովված լինեն հանգստի և սննդի ընդունման հարմարավետ տարածքով՝ աշխատանքները սպասարկվելու են բեռնարկղային տիպի ճաշարանն ու լվացարանը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտեի նախագահի 2020 թվականի դեկտեմբերի 28-ի «Երկրաշարժադիմացկուն շինարարություն. նախագծման նորմեր» N102-Ն հրաման
2. Շինարարական կլիմայաբանություն, ՀՀՇՆ II-7.01-2011
3. Կախված տեղանքի առանձնահատկություններից՝ յուրաքանչյուր ջրավազանային կառավարման տարածքի ջրի որակի ապահովման նորմերը սահմանելու մասին: ՀՀ Կառավարության N 75 - Ն որոշում, 27.01.2011թ
4. Հայաստանի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայության հրապարակումներ
5. Հայաստանի ազգային ատլաս: Հատոր Ա
6. ՀՀ ՇՄՆ «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ -ի տվյալներ
7. Почвы Армянской ССР. Ред./ Р.А. Эдилян, Г.П. Петросян, Н.Н. Розов. Ереван: “Айастан”, 1976 г.
8. Հայաստանի բույսերի Կարմիր Գիրք.– 2010թ.
9. Հայաստանի կենդանիների Կարմիր Գիրք.– 2010թ.
10. Флора Армении / под ред. А.Л.Тахтаджяна. – Ереван: изд-во АН Арм ССР
11. “Растительность Армянской ССР”. Магакьян А.К.
12. “Флора, растительность и растительные ресурсы Армении”, Институт ботаники НАН РА Армянское ботаническое общество. Ереван
13. “Дикорастущие съедобные растения Армении”. А.П. Тер-Восканян, Ученые записки Ереванского государственного института.
14. “Цветущие уголки биоразнообразия”, FAO, <http://www.fao.org/3/il687r/il687r08.pdf>
15. “Деревья и кустарники Армении в природе и культуре”. Ж.А. Варданян, 1952
16. Животный мир Армянской ССР. Даль С.К, 1954
17. Сборник удельных показателей образования отходов производства и потребления Москва, 1999 год

ՀՀ Շիրակի մարզի Արթիկի հրաբխային տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասի
երկրաբանական ուսումնասիրության լրացուցիչ բուսաբանական
ուսումնասիրությունների
եզրակացություն

Ի պատասխան ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարության կողմից հարցմանը՝ ՀՀ Շիրակի մարզի Արթիկի հրաբխային տուֆերի հանքավայրի Տուֆաձոր տեղամասում 2024-2026թթ. երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության հաշվետվության մեջ ներառված Կարմիր գրքում գրանցված բույսերի մասին տեղեկատվության պարզաբանմանը, ՀՀ ԳԱԱ Ա.Լ. Թախտաջյանի անվան Բուսաբանության ինստիտուտի կողմից տրված պատասխանում նշվում է, որ Արթիկի տուֆերի հանքավայրի «Տուֆաձոր» տեղամասում նախատեսվող օգտակար հանածոյի արդյունահանման նպատակով հայցվող տարածքում երկրաբանական ուսումնասիրությունների հաշվետվության մեջ բացակայում են տվյալներ ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված *Teucrium canum* (Լերդախոտ ալեհեր) և Տուղտավարդ Սոֆիայի (*Alcea sophiae*) բուսատեսակների առկայության վերաբերյալ:

Անհրաժեշտ է նշել, որ և *Teucrium canum* (Լերդախոտ ալեհեր), և Տուղտավարդ Սոֆիայի (*Alcea sophiae*) բուսատեսակների մասին Շրջակա միջավայրի նախարարություն ներկայացված նախնական երկրաբանական ուսումնասիրությունները հաստատող փաստաթղթում՝ աղյուսակ 8-ում (Էջ 38-39) բերվում են տվյալներ այդ երկու բուսատեսակների մասին: Մասնավորապես նշվում է, որ Լերդախոտ ալեհերը կրիտիկակա և վիճակում գտնվող բուսատեսակ է, հանդիպում է միջին լեռնային գոտում, ծ.մ. 1750-1800մ, չոր քարքարոտ, կավային լանջերին տափաստաններում: Տարածումը՝ Արթիկ, Պեմզաշեն, տեղամասից մոտ 1.5-2.1կմ հեռավ. վրա: Տուղտավարդ Սոֆիայի՝ վտանգված բուսատեսակ է, հանդիպում է միջին լեռնային գոտում, ծ. մ. 1300- 1800մ բարձրությունների վրա, լեռնային տափաստաններում, չոր քարքարոտ տեղերում, ժայռերի վրա: Տարածումը՝ Պեմզաշեն, Մարալիկ, տեղամասից մոտ 2.1-5.4կմ հեռավորության վրա:

Քանի որ Բուսաբանության ինստիտուտի տրված պատասխանում բերվում են նաև վերը նշված բուսատեսակների նախկին հավաքների կորդինատներ, դրանց առկայությունը կամ բացակայությունը հայցվող տարածքում կամ հարևանությամբ պարզելու նպատակով կատարվել է լրացուցիչ բուսաբանական հետազոտություն:

Սույն թվականի հոկտեմբերի 13-ին այցելել ենք հայցվող տարածք, երթուղային եղանակով այցելության ժամանակ ուսումնասիրվել է հայցվող տարածքը ամբողջությամբ և հարակից տարածքները: Գրանցվել են հայցվող տարածքում հանդիպող բուսատեսակները:

Տուֆաձոր տեղամասը վարչական տեսակետից գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության Շիրակի մարզի Արթիկ խոշորացված համայնքի վարչական տարածքում և զբաղեցնում է 6.63 հա մակերեսով տարածք: Ըստ Հայաստանի ֆլորիստիկ շրջանների բաժանման (Թախտաջյան, 1954) հայցվող տարածքը գտնվում է Շիրակի ֆլորիստիկ շրջանում:

Հայցվող տարածքում հանդիպող տափաստանային բուսականությունը ներկայացված է տարախոտաղաշտավուկազգի ֆորմացիաներով:

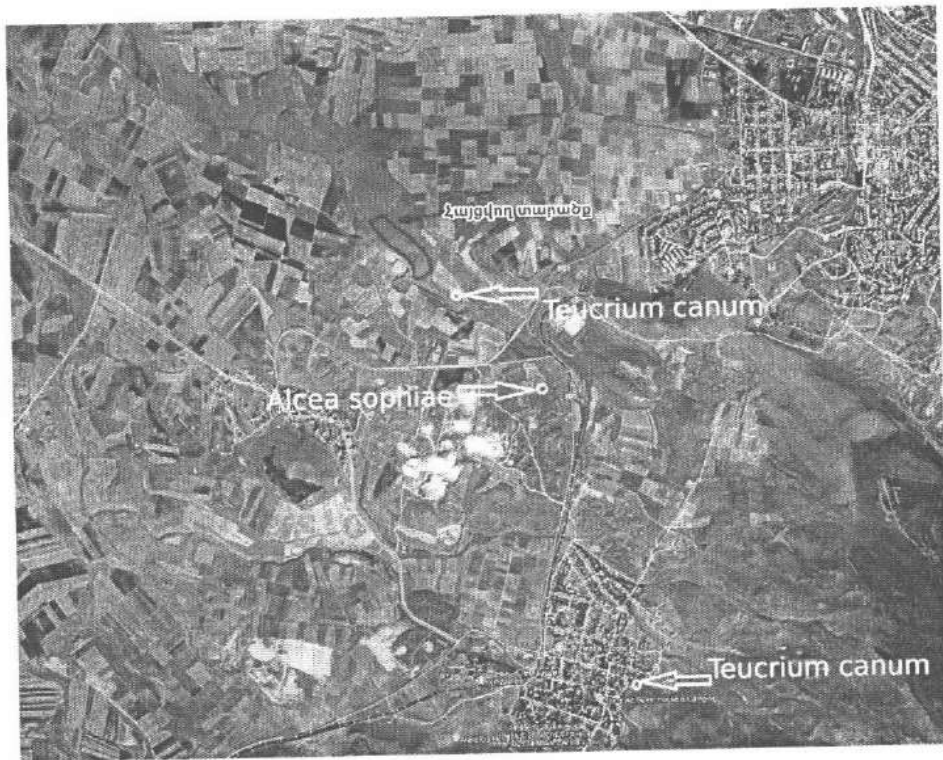
Տարածքի հարևանությամբ առկա են գյուղատնտեսական ակտիվ օգտագործվող տարածքներ՝ վարելահողեր:

Բուսաբանության ինստիտուտի կողմից տրված բուսատեսակների հավաքների կորդինատները գտնվում են հայցվող տարածքից դուրս: Մասնավորապես՝ Տուղտավարդ Սոֆիայի բուսատեսակը հանդիպում է Պեմզաշեն համայնքից հյուսիս, հայցվող տարածքից հարավ-արևելք: Աճելավայրը իր վրա չի կրելու ոչ մի բացասական ազդեցություն, քանի որ գտնվում է բավականին հեռավորության վրա:

Լերդախոտ ալեհեր բուսատեսակի հավաքվել է ըստ կորդինատների՝ Պեմզաշեն համայնքի արևելյան սահմանին կից, իսկ մյուս հավաքի վայրը գտնվում է հայցվող տարածքից հարավ-արևելք: Սա նույնպես գտնվում է հայցվող տարածքից դուրս, մոտ 800 մ հեռավորության վրա: Սակայն հարկ էնք համարում ավելացնել, որ կորդինատային այդ կետը գտնվում է վարելահողի տարածքում, ուր մեր կողմից չհայտաբերվեց Լերդախոտ ալեհերը:

Բուսատեսակների գտնվելու վայրերը, ըստ Բուսաբանության ինստիտուտի կողմից ներկայացրած աշխարհագրական կորդինատների բերվում են ստորև նկարում:

Ա.Լ.Թախտաջյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի բուսապահոցում (ERE) պահվում են Լերդախոտ ալեհերի (*Teucrium canum*) երկու հերբարիումային նմուշ՝ ERE 81992՝ Արթիկի շրջան, գյուղ Պեմզաշեն: Հավաքել և որոշել է Թ.Ասլանյանը, 28.08.1963թ.: Հաջորդ նմուշը՝ ERE 81874 Շիրակ, Արթիկի և Պեմզաշենի միջև, լեռնային տափաստան, քարաթափուկների վրա: Հավաքել են Մ.Գալստյանն, Թ. Ասլանյան, որոշել է Թ.Գալստյանը, 28.08.1963թ.: Տվյալ հերբարիումային նմուշների վրա բացակայում են աշխարհագրական կորդինատները: 1963 թ.-ից հետո այլ հավաք գրանցված չէ: հարկ եմ համարում նշել, որ հայցվող տարածքում և դրա անմիջական հարևան հատվածում քարաթափուկներ չկան: Տարախքում կան միայն խոշոր քարերի և ժայռային բացվածքներ:

Այսպիսով, մեր կողմից կատարած ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ հայցվող տարածքում և դրա անմիջական հարևանությամբ ՀՀ բույսերի կարմիր գրքում գրանցված Լերդախոտ ալեհեր և Տուղտավարդ Սոֆիայի բուսատեսակները, ինչպես նաև վտանգված, պահպանության կարիք ունեցող, ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված այլ բուսատեսակները բացակայում են:

Կատարող՝ ՀՀ ԳԱԱ Ա.Լ.Թախտաջյանի անվան

Բուսաբանության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող՝

Մերինն Սարգսյան

14.10.2024թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԿԱՅԱԿԱՆ

ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔԻ ՆԿԱՏԱՄԱՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱՆՑՄԱՆ

Սույն վկայականով հաստատվում է 30 հոկտեմբերի 2023 թվականին գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման միասնական մատյանում կատարված անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքի պետական գրանցումը հետևյալ տվյալներով.

1. **ԳՐԱՆՑՎԱԾ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏ(ՆԵՐ)**
ՏՆԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ՌԱՖԻԿԻ
2. **ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔԻ ԳՏՆԱԿԵԼՈՒ ՎԱՅՐԸ ԵՎ ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ**
Մարզ Շիրակ, համայնք Արթիկ գյուղ Տուֆաշեն արոտավայր
3. **ԳՐԱՆՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՀԻՄՔ ՀԱՆԴԻՍԱՑԱԾ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԸ**
ՀՀ Շիրակի մարզի Արթիկ համայնքի ղեկավարի 03/10/2023թ. թիվ 1040-Ա որոշում
վարձակալության պայմանագիր՝ վավերացված 25/10/2023թ. գրանցամատյան թիվ 4569
4. **ՀՈՂԱՄԱՍԻ ԲՆՈՒԹԱԳՐԵՐԸ**
Կադաստրային ծածկագիրը՝ 08-111-0104-0097
Մակերեսի չափը (հա)՝ 6.76287
Նպատակային նշանակությունը՝ գյուղատնտեսական
Գործառնական նշանակությունը կամ հողատեսքը՝ Արոտավայր
Գրանցված իրավունքի տեսակը՝ ՎԱՐՁԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԿԱՅԱԿԱՆ N 30102023-08-0023, գաղտնաբառ՝ AHEY2S8WT5FP

Փաստաթղթի իսկությունը և վավերականությունը կարող է ստուգվել Կադաստրի կոմիտեի
www.e-cadastre.am կայքէջի միջոցով

Էջ 1/2

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԿԱԿԱՍՏՐԻ ԿՈՄԻՏԵ

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

ԳՈՒԹՔԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ՈՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԵՐԻ ԵՎ ԴՐԱ ՆԿԱՏԱՄԱՐ
ԱՌԱՆՁԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ (ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԻ) ՎԵՐԱԲԵՐՑԱԼ

Փաստաթղթի համար՝ US-27042026-08-0773

Փաստաթղթի գաղտնաբառ՝ TYIV0X5Z6U7Q

Գիտնող՝

ՎԼԱԳԻՄԻՐ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՍԵՆԵՔՆԵՐԻՄԻ

Ի պատասխան Ձեր 22/04/2026-3-1962 դիմումի հայտնում ենք, որ Մարզ Շիրակ, համայնք Արթիկ գյուղ 08-III-0104-0097 կադաստրային ծածկագրով հողամասի նպատակային նշանակությունը՝ գյուղատնտեսական գործառնական նշանակությունը կամ հողատեսքը՝ արոտավայր:

Անշարժ գույքի գրանցման միասնական պորտաբաժանման անշարժ գույքի սպառ ռեգիստրի ԻԼՈՆԱ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ կողմից

(Ավարտական փաստաթուղթը տրամադրվել է 27/04/2026թ.

Փաստաթղթի խնդրված օրինակը կարող է ստուգվել նախագրի կայքում www.s-cadastre.am կայքէջի միջոցով